د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

دوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش

اسلامي ښوونه او روزنه - دوولسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کیږي.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان

- دکتور شير علي ظريفي
- نور الله صافی
- رقيب الله ابراهيمي

علمي اډيټوران

- مولوی قيام الدين کشاف
- محمد عارف لودين

د ژبې اډيټور

- محمد قاسم هيله من

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- محمد آصف کوچی
- سيد فاضل شاه

د څارنې کميټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين

عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولي کور د توري — هر بچي يي قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامېريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کي د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مودی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځيدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوعاتو فهرست

لومړی لوست: د اعمالو تلل (وزن کول)... ۱
دویم لوست: حوض.. ٤
دریم لوست: د صراط پل حق دی... ۷
څلورم لوست: جنت... ۹
پنځم لوست: جهنم (دوزخ).. ۱۲
شپږم لوست: د ایمان نواقض (۱).. ۱۵
اووم لوست: اصغر شرک.. ۱۹
اتم لوست: د ایمان نواقض (۲).. ۲۱
نهم لوست: اصغر کفر.. ۲۵
لسم لوست: بدعت... ۲۷
یوولسم لوست: د صحابه کرامو مقام.. ۳۱

د حدیثو برخه.. ۳٦

دولسم لوست: د صحیح او حسن حدیثونو پېژندل... ۳۷
دیارلسم لوست: ضعیف (کمزوری) حدیث... ٤۱
څوارلسم لوست: موضوع حدیث.. ٤۳
پنځلسم لوست: د احادیثو مشهور کتابونه... ٤٦
شپاړسم لوست: مسؤولیت... ۵۱
اوولسم لوست: اووه هلاکوونکي ګناهونه(۱)... ۵۵
اتلسم لوست: اووه هلاکوونکي ګناهونه(۲).. ۵۵
نولسم لوست: امر بالمعروف او نهی عن المنکر.. ٦۱
شلم لوست: په لګښت او نفقه کې اقتصاد... ٦۵
یوویشتم لوست: د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت... ٦۹
دوه ویشتم لوست: په جهاد کې د ښځو ونډه.. ۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

در ویشتم لوست: رښتینولي ۷۸
څلر ویشتم لوست: د مجلس آداب ۸۲

د فقهې د اصولو برخه ۸٦

پنځه ویشتم لوست: د فقهې د اصولو پېژندنه ۸۷
شپږ ویشتم لوست: د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا ۹۱
اوه ویشتم لوست: د فقهې د اصولو مدارس ۹۷
اته ویشتم لوست: د اسلامي شریعت دلایل ۹۹
نهه ویشتم لوست: د قرآن کریم حکمونه ۱۰٤
دیرشم لوست: نبوي سنت ۱۰۹
یو دیرشم لوست: اجماع ۱۱٤
دوه دیرشم لوست: قیاس ۱۱۹
دري دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۱) ۱۲٤
څلور دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۲) ۱۲۷
پنځه دیرشم لوست: له نصوصو څخه د استدلال طریقې ۱۳۰
شپږ دیرشم لوست: شرعي حکم ۱۳٥
اوه دیرشم لوست: شرعي حکم ۱۳۸
اته دیرشم لوست: فتوا ۱٤۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پیدا شوی ، بلکې د ده کړه وړه ټول لیکل کېږي، دقیامت په ورځ به حساب ورسره کیږي، نیکي او بدي به بې تلل کېږي. د چا چې د نیکۍ تله درنده شوه، کامیاب دی او د چا چې د نیکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی.

د اعمالو وزن څه ته وايي؟ دلیل يې څه دی؟ څنګه به ترسره کیږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بیان شي.

د اعمالو د وزن څرنګوالی

د قیامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمدﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نیکانو ته په ښي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کیڼ لاس ورکړل شي. حساب به پیل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پیل شي. د چا چې د نیکۍ تله درنه شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا، چې د بدۍ تله درنه شوه، هغه به د الله تعالی مشیت ته سپارل کیږي، که خوښه يې شي، نو جنت ته به يې ولیږي او که خوښه يې شي د څه وخت لپاره به يې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له لیدلو وروسته به يې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د تللو د اثبات دلایل: د اعمالو تلل په قرآن کریم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمايي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۞فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞وَيَنْقَلِبُ إِلَى اهلهِ مَسْرُورًا ۞ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۞ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا۞ وَيَصْلَى سَعِيرًا﴾ [الإنشقاق: ٧ - ١٢] **ژباړه:** نو هغه څوک چې عملنامه يې په ښي لاس ورکړل شي ، نو په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنی ته به خوښ ورو ګرځي او هغه څوک چې عملنامه يې دشا له لوري ورکړل شي ، هلاکت به ځان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

په يو بل آيت کې الله تعالی د اعمالو د وزن په هکله فرمايي: ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ٨] **ژباړه:** او په هغه ورځ به رینښتيني تلل وي، د چا، چې د (نیکۍ) پله درنه وي، هغوی به خلاصون ومومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل یې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نیکي نه لري. الله تعالی په دې اړه فرمایي:﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [الکهف: ۱۰۵] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې د خپل ښتن د آیتونو له منلو نه یې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قیامت په ورځ به تله نه ورته ږدو.

له عملنامې څخه د بدیو د محوې لارې چارې

که له یو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې یې لیکل کیږي. آیا داسې څه چارې شته چې دا بدي له عملنامې څخه محوه کړي؟

هو: نیکي بدي له منځه وړي. الله ﷻ فرمایي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (**هود ۱۱۴**)

ژباړه: بې شکه نیکي بدي له منځه وړي. ځینې هغه نیکي چې د بدیو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

۱ـ له بدو څخه وروسته نیکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضي الله عنه ته وفرمایل: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقْ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[۱]

ژباړه: هر چیرته چې یې له الله تعالی څخه وېرېږه. له بدۍ نه وروسته نیکي کوه چې له منځه یې یوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

۲ـ له ګناه نه ورسته اودس کول، بیا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه ښښنه غوښتل

رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»[۲]

ژباړه: څوک چې یوه ګناه وکړي بیا په ښه توګه اودس وکړي وروسته دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای څخه ښښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو ښښنه وکړي.

۳ـ پر کړاونو، ناروغیو او مصیبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»[۳]

ژباړه: مسلمان ته هیڅ ستوماني، ناروغي، تکلیف، پریشاني، ضرر او غم نه رسیږي او آن ازغی یې په پښو کې نه ننوزي، مګر د ده ګناهونه پرې ښنل کیږي.

۱ـ مسند أحمد

۲ ـ مسند احمد

۳ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نيک عملونه د پام وړ دي او بايد کوچني ګڼلو له کبله ترک نه شي، خو د نبوي سنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر دروند والی راولي، چې په لاندې توګه دي:

۱ـ ښه اخلاق: رسول اللهﷺ فرمايي: «مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»[1] **ژباړه:** د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکی په پله کې له نيکو اخلاقو څخه دروند څيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترګه ګوري.

همدا راز نيک اخلاق د کامل مؤمن نښه ده. رسول اللهﷺ فرمايي: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».[2] **ژباړه:** تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مؤمن دی چې تر ټولو ښې اخلاق غوره وي.

۲ـ ذکر: د مسنونو اذکارو سرته رسول، لکه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) په کلماتو ذکر، ډېر اجر لري، رسول اللهﷺ په دې اړه فرمايي: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»[3] **ژباړه:** دوه کلمې دي چې په ژبه سپکې خو په تله کې درندې او الله ﷻ ته محبوبې دي دا د **«سبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم»** کلمې دي.

همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمې ذکر: رسول اللهﷺ فرمايي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ»[4] **ژباړه:** الحمد لله تله ډکوي.

پوښتنې:

۱ـ د انسانانو عملونه څه وخت تلل کيږي؟

۲ـ د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.

۳ـ د ګناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.

۴ـ کوم عملونه د تلې په دروندوالي کې ډېر رول لري؟

---

۱ – مسند الصحابة في الكتب الستة – (۳۸ / ۱۲۵)

۲ – سنن أبي داود– ن – (٤ / ۳٥٤)

۳ – متفق عليه

٤ – صحيح مسلم – (۱ / ۱٤۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته به مسلمانان د رسول اللهﷺ له حوض څخه اوبه څښي، چې تنده به یې وربانـدې ماتېږي. حوض هم د هغو مغیباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ایمان راوړل وربانـدې لازم دي.

د حوض تعریف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ویل کیږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی یې خپل نبي محمدﷺ ته د حشر په میدان کې د ده د تکریم او عزت لپاره ورکوي، څو د ده امتیان ورڅخه اوبه وڅښي او خپله تنده وربانديې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلایل

هغه حوض چې الله تعالی یې خپل رسول، محمدﷺ ته په آخرت کې ورکـوي پـه قـرآن کریم او په صحیحو احادیثو ثابت دی:

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمـایلي:﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَـوْثَرَ﴾ **ژباړه:** بـې شـکه مـونږ تاتـه «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخیستې.

د حوض اثبات په احادیثو کې هم شوی او په دې هکله روایت شوي احادیث متواتر دي.

د هغو راویانو شمېر چې په دې باب یې احادیث روایت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زیاتېږي، نبي کریمﷺ په یو حدیث شریف کې فرمـایلي دي: عَنْ أَبِى ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَـا رَسُولَ اللَّهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُـومِ الـسَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا أَلاَ فِى اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ مَـاؤُهُ أَشَـدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ »[1] **ژباړه:** ابوذرﷺ فرمايي: ما له رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض لوښي څومره دي؟ نبي کریمﷺ وفرمايل: د لوښو شمار یې د آسـمان

---

۱ - رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ستورو څخه زيات دي، له هغو ستورو څخه چې په تپه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي. له جنت څخه پکې دوې ناوې اوبه تويېږي. هر څوك چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي، پلنوالی او اوږدوالی يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر ايلې پورې (عمان او ايله دوه ښارونه دي) اوبه يې له شيدو څخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خوږې دي.

په يو بل حديث شريف کې رسول کريمﷺ فرمايلي دي: «حَوْضِى مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرِقِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلاَ يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا »[۱] **ژباړه:** زما حوض د يوې مياشتې په اندازه فاصله لري. زاويې يې ټولې سره برابرې دي. اوبه يې له سپينو زرو څخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زيات خوږ دی. لوښي يې دومره زيات او داسې ځلېدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر څوك چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي.

پر حوض باندې د ايمان حکم

په حوض باندې ايمان او يقين لازم دی. هغه څوك چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوك چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوك له حوض څخه محروميږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انسﷺ څخه روايت کوي چې نبي کريمﷺ وفرمايل: «لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضَ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ»[۲] **ژباړه:** خامخا به زما ځينې اصحاب زما خواته د حوض (غاړې ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بيا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايي: ته نه پوهېږې چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دين کې) راپيدا کړې وې.

۱ – رواه مسلم.
۲ – رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په یو بل حدیث شریف کې چې اسماء بنت ابوبکر صدیق رضي الله تعالی عنهما روایت کړی، رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «إِنِّی عَلَی الْحَوْضِ حَتَّی أَنْظُرَ مَنْ یَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِی فَأَقُولُ يَا رَبِّ مِنِّی وَمِنْ أُمَّتِی. فَيُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ»[1] **ژباړه:** زه به په حوض باندې یم او ګورم به چې له تاسو څخه څوک ماته راځي؟ او ز ما له مخې به ځینې خلک وګرځول شي، نو زه به وایم، اې الله! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ویل شي، آیا ته خبر نه یې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته کول؟ زما دې په الله تعالی قسم وي چې دوی له تا څخه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بیرته ګرځېدل.

نو هر هغه څوک چې د الله تعالی له دین څخه واوړي او یا په دین کې داسې نوی شی پیدا کړي چې د الله تعالی خوښ نه وي او د هغې اجازه یې نه وي کړې، هغه به د نبي کریم ﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅکله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

پوښتنې:

۱. حوض تعریف کړئ.
۲. د حوض د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. په حوض باندې د ایمان حکم بیان کړئ.
٤. څوک حوض ته نه پرېښودل کیږي؟

١ ـ رواه مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېرېږي.

د صراط تعریف

صراط د ژبې له مخې لویې لارې ته وایې او په اصطلاح کې: د هغه پل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کیږي. نیکان به پرې تیریږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لویږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملایکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پل کیږدئ. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تیر شي، پر پل تیریدل د بنده په عمل پورې اړه لري،که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډېره اسانی تیریږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅه په ډېره سختی تیریږي او یا به په جهنم کې لویږي.

د صراط د پل د اثبات دلیل

د صراط پل او وربانديې تیریدل په قرآنکریم، نبوی احادیثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- **قرآن کریم:** الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ [مریم: ٧١] **ژباړه:** نشته هیڅوک له تاسې څخه مګر دا چې جهنم ته به واردیږي.

ځینو مفسرینو د ورود ترجمه په عبور کړې او ویلي یې دي چې ټول خلك به یو ځل د قیامت په ورځ د صراط په پل تېرېږي.

ب- **حدیث شریف:** په ګڼو احادیثو کې د صراط د پل یادونه شوې ده، لکه چې پیغمبرﷺ فرمایي: ﴿وَيُضْرَبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾[1]

١ــ صحيح البخاري ت – (١٦ / ٤١٩). صحيح مسلم – (١ / ١١٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او بیا به پر جهنم پل وتړل شي. پیغمبرﷺ وفرمایل: نو زه به اول هغه څوک یم چې په پل به تیر شم او ټول پیغمبران بـه پـه دغـه وخـت کـې دا دعـاء لـولي: ای الله سـلامتي غواړو، ای الله سلامتي غواړو.

ج ـ د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع کړې چې د صراط پل حق دی.

د صراط د پل صفت

په قران کریم کې د صراط د پل ذکر په اجمالي توګـه شـوی دی خـو پـه احـادیثوکې د صراط د پل په اړه پوره او کره معلومات ذکر شوي دي.

لنډیز یې دا دی چې هېڅوک هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي لـه کبلـه نـه شي تېرېدای، بلکه څوک چې وربانديې تېرېږي هغه به د خپل نېک عمـل او د الله تعـالی دتوفیق له امله وربانديې تېرېږي.

د صراط په پل د تیریدونکوحال

د صراط په پل تیریدونکي انسانان به د خپلو ښو او بدو عملونو په اعتبار سره په یو شان نه وي. څوک به پرېې ډیر تیز د برېښنا په شان تیریـږي. څـوک بـه پـرې دتیـز بـاد پـه شـان تیریږي. څوک به د ښه ځغلنده آس په شان پرې تیریږي. څوک به پرې په منډه تیریږي. څوک به پرې لږ تیز تیریږي. څوک به د عادي حالت په شان پرې تیریږي. خو ځینې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګکونو کې ونښلي او سر کښته به یې په جهنم کې راغورځوي.

د صراط په پل ایمان درلودل

موږ په دې کلک ایمان لرو چې د قیامت پـه ورځ بـه الله ﷻ د دوزخ پـه منـځ بانـدې د صراط پل ږدي او انسانان به پرې تیریږي او دا یوحقیقي پل دی چې الله ﷻ تـه یـې پـوره کیفیت معلوم دی.

پوښتنې:

١. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذکر کړئ.
٢. په قیامت کې به تر ټولو لومړی څوک د صراط پر پل تیریږي؟
٣. د صراط پل به په کوم ځای کې ایښودل کیږي؟
٤. د صراط پل به حقیقي وي اوکه مجازي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر یو انسان ته به خپله عملنامه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به یې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شوه هغه به سرلوړی جنت ته ځي.

د جنت تعریف

جنت په عربی ژبه کې هغه پراخه باغ ته ویل کیږي چې ځمکه یې په ډول ډول ونو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې الله ﷻ د مؤمنانو لپاره تیار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسیږي.

د تعریف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شوی دی، لکه هغه ځیز چې له سترګو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې په کې رنګا رنګ بوټي او میوه لرونکې ونې وي او په سیورو یې د ځمکې مخ پوښلی وي، خو د عقایدو په علم کې جنت په آخرت کې له هغه کور څخه عبارت دی چې ډول ډول نعمتونه به په کې وي او الله ﷻ د هغو خلکو لپاره تیار کړی دی چې په الله ﷻ او د هغه په ملایکو، رسولانو، کتابونو او د آخرت په ورځ کلك ایمان لري، په دنیا کې یې خپله خپلې نفسي غوښتنې نه دي منلې او د الله او د هغه د پیغمبر په لارښوونه ژوند تیروي. جنت ډیر نومونه لري، لکه د سلامتیا کور، د دایمي استوګنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلایل

قرآن کریم

الله ﷻ د جنت د پیدایښت په اړه فرمایلي دي: ﴿أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۳]

ژباړه: (هغه جنت) چې تیار کړای شوی دی د پرهیزګارانو لپاره.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [الحدید: ۲۱] **ژباړه:** د خپل څښتن له لوري ببښنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته (هڅه وکړئ)یو له بل څخه مخکې شئ او دهغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختیا د ځمکې او آسمانونو په څير ده او دهغه چا لپاره تيار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پیغمبرانو يې ایمان راوړی وي.

حدیث

په بې شميره احادیثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کریمﷺ په يو حدیث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِىَ الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».[1]

ژباړه: ابوهریره رضي الله عنه له رسول اللهﷺ څخه روایت کوي چې الله ﷻ فرمایلي دي: ما د خپلو نیکو بنده ګانو لپاره داسې نعمتونه تیارکړي دي چې نه سترګو لیدلي، نه یې غوږونو صفت اوریدلی، نه يې کوم انسان په زړه کې تصورکړی دی.

له پورتنیوحدیثونو څخه په ډاګه معلومیږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتیان

جنت د پرهیزګارانو، نیک عملو، ربښتینو، دالله تعالی او د هغه د رسول د تابعدارانو، په ایمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷻ ته د نیژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهیو څخه يې ځان ساتي.

جنت ته د جنتیانو تلل

جنتیان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي.الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ [مریم: ۸۵] **ژباړه:** او یاده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهیزګاران د الله ﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرلیو سپاره) وي.

حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: چې دوی به پیاده نه بوتلل کیږي، بلکې دوې به په داسې سپرلیو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلی نه وي لیدلې.[2]

---

۱ – صحیح مسلم

۲ـ تفسیر الطبري – (۱۸ / ۲۵۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت ایمان لرل

پدې باندې عقیده درلودل لازم دي چې جنت دنورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پیداکړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.[1]

پوښتنې:

۱. جنت تعریف کړئ.
۲. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.
۳. جنت د کومو خلکو ځای دی؟
٤. جنت ته به جنتیان څرنګه بېول کیږي؟
٥. په جنت باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصیف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي یوه مقاله ولیکي.

۱_ الفقه الأكبر - (۱ / ٦۳)، العقيدة الطحاويه- (۱ / ٥۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونوڅخه را پاڅوي، هر انسان ته خپله عملنامه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلك به دوزخ ته ځي.

د جهنم تعريف: جهنم دکندې معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ دکافرانو اوګناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پيدا کړی دی.[1]

د تعريف شرح

جهنم له هغه اور څخه عبارت دی چې الله تعالی دکافرانو، مشرکانو، دپيغمبر ﷺ د رسالت دمنکرينو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پيداکړی دی. جهنم دکافرانو لپاره ابدي ځای دی، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بيا به ورڅخه راويستل کيږي. جهنم ډير نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعير، سقر، جحيم، هاويه او هم زياتې طبقې او درجې لري چې يوه له بلې څخه سخته او هلاکوونکې دي.

د دوزخ د اثبات دلايل

الله تعالی په قرآن کريم کې د دوزخ په اړه فرمايلي دي: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ٢٤]

ژباړه: له هغه اور څخه وويريږئ چې د هغه خس(دسون توکي) به انسانان اوکاڼي وي چې د حق د منکرانو لپاره تيارکړای شوی دی.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايي﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾ [آل عمران: ١٣١]

ژباړه: (ځانونه له هغه اور څخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تيار شوی دی)

همدا راز په بې شميره احاديثو کې د دوزخ يادونه شوې او ټول امت پې په شتون اجماع کړې.

١ـ مفردات الفاظ القرآن للراغيب الاصفهاني (١ / ٢٠١)، القاموس الفقهي - (١ / ٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، ګمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوښوونکو، بد عملو او د هغه چا ځاى دى چې د الله ﷻ او د هغه لـه رسـول سره دښمني لري اويا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او دحق لارې ته نه راګرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځيني خلک به جهنم ته پړمخې په مخونو باندې وړل کيږي. لـه رسـول الله ﷺ څخه يـوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنګه به دوى په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبرﷺ ورته وفرمايـل: هغه ذات چې دوى په پښو بېولاى شي په دې هم قادر دى چې په مخونو يې يوسي.[1]

جهنميان به د خارويو په شان رمې رمې شـړل کيـږي او لـه هـر لـورې څخـه بـه ملايکـې ورباندې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمـايې: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾ [الزمـر: ٧١]

ژباړه: او هغه کسان چې کافر شوي وو ډله ډله به د دوزخ خواته وړل کيږي.

په بل آيت کې الله تعالى فرمـايي: ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا﴾ [الطور: ١٣] **ژبـاړه:** پـه کومه ورځ چې دوى به په ټيلو ټيلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکې له دې چې جهنم ته داخل شي د جهـنم داسـې آواز بـه واوري چې د دوى د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزړونه به يې په سخته ويره او هيبت کې پريـوزي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾ [الفرقان: ١٢] **ژباړه:** هغه اور چې کله له ليرې نه دوى ووينې نو دوى به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تږي وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مريم: ٨٦]

ژباړه: او مجرمان به د تږو خارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو.

همدارنګه کله چې دوزخيان جهنم ته بووړل کيږي دوى به ړانده شي هيڅ به نه ويني، هم به ګونګيان شي ژبې به يې نه چليږي، او هـم بـه کاڼـه شـي هـيڅ بـه نـه اوري. الله تعـالى فرمايلي دي: ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا﴾ [الإسراء: ٩٧]

ژباړه: دغه خلک به موږ د قيامت په ورځ پړ مخې راکاږو، په داسې حال کې چې ړانده، ګونګيان اوکاڼه به وي.

١_تفسير الطبري ١٩\٢٦٨

اوکله چې جهنم ته وړل کيږي ډير د ذلت او خوارۍ په حالت کې به وړل کيږي. الله تعالى فرمايي: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾ [آل عمران: ١٢]

ژباړه: (اى محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړى دى، هغوى ته ووايه هغه وخت نږدې دى چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لورې ته به په منډو منډو وروستل شئ او دوزخ ډير بد استوګنځى دى. او بل ځاى الله ﷻ فرمايي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾[مريم: ٦٨] **ژباړه:** ستا په رب قسم چې موږ به هرو مرو دوى ټول او له دوى سره شيطانان هم ټرلي راولو بيا به يې د دوزخ چار چاپېر سر ښکته په ګونډو را حاضر کړو.

او دا د ذلت ډير بد حالت دى چې الله ﷻ تصوير کړى دى.

کله چې دوى د جهنم خواته وروستل شي او د اور ويروونکى حالت ووينې نو ډير زيات به پښيمانه شي او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې يوځل بيا دنيا ته بوول شوي واى تر څو ايمان مو راوړى واى، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾. [الأنعام: ٢٧]

ژباړه: کاشکې تا د هغه وخت حالت ليدلى واى چې دوى د دوزخ په غاړه ودرول شي، په دې وخت کې به دوى وواېي: کاشکې موږ دنيا ته يوځل بيا ليږل شوي واى نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ايمان به مو راوړى وو.

په جهنم (دوزخ) د ايمان حکم

د دوزخ په شتون عقيده درلودل فرض دي او منکر يې د اسلام له دايرې څخه بهر ګڼل کيږي.([1])

پوښتنې:

١. جهنم تعريف کړئ.
٢. د دوزخ د اثبات دلايل بيان کړئ.
٣. دوزخ د کومو خلکو ځاى دى.
٤. کوم عملونه دوزخ ته د داخليدو لامل کيږي؟
٥. دوزخيان به څرنګه دوزخ ته بيول کيږي؟
٦. په دوزخ باندې د ايمان حکم بيان کړئ.

١_ الفقه الأكبر – (١ / ٦٣)، العقيدة الطحاويه – (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

د ايمان نواقض (١)

اکبر شرک

شرک د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرک هغه گناه ده چې الله تعالی يې نه بښي.

د شرک تعریف

شرک په لغت کې حصې او برخې ته ویل کیږي چې په گډون، سیالی او شراکت باندې يې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح کې له الله تعالی سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت کې شریک پیدا کولو ته شرک ویل کیږي.

١. **په ذات کې شرک:** لکه څوک چې دوه خدایان ومني.
٢. **په صفاتو کې شرک:** لکه څوک چې د الله تعالی د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وگڼي، له اسبابو پرته څوک په غیبو عالم وگڼي، د هغه تعالی په ډول بل څوک قادر او سمیع وگڼي او یا په صفاتو کې تمثیل یا تکییف وکړي.
٣. **په تصرفاتو کې شرک:** دې ته وايي چې له الله تعالی پرته له اسبابو پورته متصرف د کار جوړوونکی او د حاجت پوره کوونکی یا مشکل کشا بل څوک وگڼل شي.
٤. په عبادت کې شرک دې ته وايي چې له الله تعالی پرته بل چا ته د بندگۍ سر ټیټ کړای شي، د الله تعالی په مقابل کې يې طاعت، ستاینه، یاتعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره دگټې اوزیان واکمن دی.

د شرک ډولونه

شرک په دوه ډوله دی: ستر شرک (الشرک الاکبر) او کوچنی شرک(الشرک الاصغر).

ستر شرک چې له الله تعالی سره څوک سیال ونیول شي، داسې عبادت يې وشي لکه د الله تعالی، دا ډول شرک انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه يې له منځه وړي او که په دې شرک مبتلا شخص له توبې پرته ومري نو د تل لپاره به په دوزخ کې وي.

د قرآن کریم د هدایاتو له استقراء څخه معلومیږي چې ستر شرک په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه کې شرک، په نیت او قصد کې شرک، په طاعت کې شرک او په محبت کې شرک، چې په لاندې توگه بیانیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د دعاء او بلنې شرک: دا څکه چې دعاء د عبادت له مهمو ډولونو څخه ده. رسول الله ﷺ فرمايلي: (الدعاء هو العبادة)[۱]، الله تعالی فرمايي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] **ژباړه:** او ستاسو څښتن وايي ما رابلئ بلنه مو قبلوم. يقينا هغه کسان چې زما له عبادت څخه په لويی مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنګه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالی بل چا ته يې اړول شرک ګڼل کيږي. الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ١١٧) **ژباړه:** او څوک چې له الله تعالی سره بل خدای رابلي سره له دې چې هيڅ دليل (په دې کارکې) نه لري، نو دده حساب يوازې د ده له څښتن سره دی، بې شکه کافران بری نه مومي.

همداراز فرمايي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (العنکبوت: ٦٥) **ژباړه:** کله چې دغه خلک په بيړی کښې سپريږي نو د الله نه په خالص اعتقاد سره دعا غواړي، بيا کله چې الله دوی وژغوري (وچې ته يې راولي) نو ناڅاپه دوی بيا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاګه څرګنديږي چې له الله تعالی پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته له بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲ـ د نيت او قصد شرک: دا شرک دې ته وايي چې خاوند يې په خپلو ديني اعمالو سره يوازې دنيوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توګه يې موخه د ځان ښودنه او رياء وي، د منافقانو په دود د الله رضا بيخي ونه غواړي. داسې شخص هم په ستر شرک کې غورځېدلی.

الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ۝أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الهود: ۱۵، ۱۶] **ژباړه:** کوم خلک چې (يوازې) د همدې دنيا د ژوند او د هغې د ښکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله ميوه موږ همدلته ورکوو او په دې کې له هغو سره هيڅ کمي نه کيږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوره پرته نور څه

---

۱ – رواه احمد والترمذی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشته (هلته به معلومه شي) څه چې هغوی په دنیا کې کړیدي هغه ټول خاورې ایرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳ـ د طاعت شرك: دا دې ته وايي چې یو څوک د حرامو او حلالو په هکله د الله تعالی د دین په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانګېري چې مخلوق د حلالو د تحریم او یا د حرامو د تحلیل واک لري.

الله تعالی د نصاراوو په هکله فرمايي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة: ۳۱).

ژباړه: دوی خپل عالمان او روحانیون له الله پرته خپل اربابان نیولي دي او همدغه راز مسیح ابن مریم هم. په داسې حال کې چې دوی ته له یو معبود نه پرته د بل هیڅا د بنده ګۍ کولو حکم نه وو ورکړی شوی، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوك د عبادت وړ نشته، پاك دی له هغو مشرکانه خبرو څخه چې دوی يې کوي.

۴ـ د محبت شرك: دا دې ته وايي چې یو څوك له الله تعالی پرته بل چا سره داسې مینه ولري چې د هغه د لوی ګڼلو له کبله د عبودیت او عاجزۍ سر ورته ښکته کړي، سره له دې چې د اجلال او تعظیم لپاره یوازې الله تعالی ته په مینه د عاجزۍ سر ښکته کیږي او عبادت يې کیږي.

الله تعالی فرمايي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقرة: ۱٦۵). **ژباړه:** ځینې خلك داسې دي چې له الله نه پرته نور د هغه سیالان ګرځوي او پر هغو داسې مین دي لکه چې څنګه له الله سره مینه لرل ښايي. په داسې حال کې چې ایمان لرونکو ته تر هر چا زیات الله ګران وي.

د اکبر شرك حکم:

د دې ډول شرك خاوند مشرك بلل کیږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکله له دوزخ څخه نه ایستل کیږي او د هیڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱. شرک تعریف کړئ.
۲. شرک په څو ډوله دی؟
۳. اکبر شرک په څو ډوله دی؟
٤. آیا مشرک ته الله تعالی ببښنه کوي؟
٥. په نیت او قصد کې شرک څه ته وایي؟
٦. د دعاء او بلنې شرک څه شی دی؟
۷. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اصغر شرک

د اکبر شرک ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرک تعریف او ډولونه لولو.

د اصغر شرک تعریف

اصغر شرک هغه گناه ده چې الله تعالی په قرآن کریم او یا نبي کریمﷺ په خپلو مبارکو احادیثو کې د زجر او تهدید له امله د شرک په نامه سره یاد کړي دي، خو هغه شرک نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وګرځي او یوازې هغو ګناهونو ته د شرک نسبت کولای شو چې شارع په شرک سره نومولي وي، چې په دوه ډوله دی:

۱. **ښکاره شرک:** دا شرک په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالی پرته په بل شي سوګند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې له الله تعالی پرته په بل شي سوګند مه کوئ، ځکه ما له رسول اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اوریدلي چې فرمایل یې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»[1] **ژباړه:** هغه څوک چې له الله تعالی پرته په بل شي قسم وخوري یقیناً کافر او مشرک شو.

ب. **افعال:** لکه د ځینو ناروغیو د درملنې لپاره له هغو شیانو څخه ګټه اخیستل چې الله تعالی هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه څرنګه چې نبي کریمﷺ فرمایلي دي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»[2] **ژباړه:** هر څوک چې (پخپله یا د ماشومانو او یا د حیوان په غاړه کې) یو څه شی ځوړند کړي، یقیناً چې ده د شرک کار تر سره کړ.[3]

۲. **خفي شرک:** په نیتونو او ارادو کې شرک ته خفي شرک ویل کیږي، لکه: ریاء. ریاء دې ته ویل کیږي چې یو څوک نیک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک یې

---

۱ – مسند أحمد – (۱۰ / ۲٤۹)

۲ – مسند أحمد – (۲۸ / ٦۳۷)

۳ – هغه شیان چې د جاهلیت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو یاحیواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شیانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوجر او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووینې او بیا ووایي چې فلانی ډېر ښه سړی دی او د ده مدحه وکړي. الله تعالی په دې اړه فرمایلي دي: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠] **ژباړه:** نو څوک چې له خپل پروردګار سره د یو ځای کېدو په هیله وي هغه ته په کار دي چې ښه عمل وکړي او په بنده ګۍ کې له خپل رب سره بل څوک شریک نه کړي.

نبي کریمﷺ فرمایلي دي: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ» ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»[1] **ژباړه:** یقیناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شیانو څخه زیات له اصغر شرک څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وکړه، اې د الله رسوله! اصغر شرک څه شی دی؟ رسول اللهﷺ وفرمایل: ریاء.

د اصغر شرک حکم

اصغر شرک له اسلام څخه د وتلو لامل نه دی، خو د اکبر شرک لپاره وسیله ده او خاوند ته یې د مشرک نسبت نه کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د اکبر شرک او اصغر شرک د حکمونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١. اصغر شرک تعریف کړئ.
٢. د اصغر شرک څو مثالونه بیان کړئ؟
٣. اصغر شرک په څو ډوله دی؟
٤. ښکاره شرک په څو ډوله دی؟
٥. د اصغر شرک حکم بیان کړئ.

---

١ - المعجم الكبير للطبراني - (٤ / ٣٣٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ایمان نواقض (۲)

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، له توحید سره منافي او د توحید له نواقضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وايي او د عقایدو د علم په اصطلاح کې د ایمان ضد ګڼل کیږي، یعنې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغوی له لاربښوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل به د دروغ ګڼلو له امله وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښتنو له امله وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغه شریعت چې د ده رسول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو هغو شیانو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه بې انکار کول، که بې دروغ وګڼي او یا شک پکې وکړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښتنو له امله له الهي لاربښوونو څخه مخ واړوي، ټول کفر ګڼل کیږي. ایمان داسې یو حقیقت دی چې تجزیه نه قبلوي. داسې نشي کېدای چې په ځینو بې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه بې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).
۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

١. **د دروغ ګڼلو کفر:** د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنۍ نسبت کول کفر دی. هر څوک چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالی له لوري یې راوړي دي، دروغجن وګڼي هغه کافر شو، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ﴾ (العنکبوت: ٦٨)
ژباړه: له هغه چا نه به غټ ظالم څوک وي چې پر الله باندې دروغ وتړي یا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کیږي. آیا د دغسې کافرانو استوګنځی دوزخ نه دی؟

٢. **د انکار او ځان لوړ ګڼلو کفر:** دا په دې ډول چې د رسول په ریښتینوالی پوهیږي او په دې باندې یې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (**البقرة: ٣٤**) **ژباړه:** او کله چې موږ پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خو ابلیس انکار وکړ هغه د خپلې لویۍ په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

٣. **شک، تردید او د رسول په صدق د یقین نه کولو کفر:** دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ویل کیږي، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۞ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۞ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۞ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ [الکهف: ٣٥ - ٣٨] **ژباړه:** بیا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تیری کوونکی شو، ویې ویل (زه دا نه ګڼم چې دغه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قیامت ساعت به راشي بیا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورګرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زیات شاندار ځای ومومم د هغه ګاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آیا ته په هغه ذات کافر کیږې چې هغه ته له خاورې او بیا له نطفې څخه پیدا کړې او ته یې یو بشپړ سړی جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله دی او زه له خپل رب سره هیڅوک نه شریکوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. **د اعراض او مخ اړولو کفر:** له دې څخه مراد دا دی چې له دين څخه مخ واړوي، يعنې نه نبوي لارښوونې اوري، نه په زړه کې څه التفات ورته کوي او نه ځان ورباندې پوهوي، څنګه الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾ (الأحقاف: ٣) **ژباړه:** خو دغه کافران له هغه حقيقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

٥. **د نفاق کفر:** له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقيده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان ښکاره کوي او په باطن کې يې عقيده د کفر وي، څنګه الله تعالى فرمايلي دي: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴾ (المنافقون: ٣) **ژباړه:** دا هر څه له دې امله دي چې دوی ايمان راوړ بيا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولګول شو اوس دوی په هيڅ نه پوهيږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. **عقيدوي نفاق:** دې نفاق ته ستر کفر ويل کيږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذيب، يا د ځينو هغو شيانو تکذيب چې رسول راوړي وي، له رسول سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسول راوړي وي. د رسول د دين په ضعيفه کېدلو باندې خوښي ښکاره کول، يا د رسول له دين سره د مرستې بد ګڼل.

ب. **عملي نفاق:** دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کيږي. په دې باندې انسان د اسلام له دين څخه نه وځي خو بيا هم لويه ګناه ده، چې ځينې يې نبي کريمﷺ په دې حديث کې ذکر کړې دي: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[1] **ژباړه:** څلور شيان دي چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شيانو څخه يو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه يو عادت پيدا شو، تر څو چې پرې ايښی يې نه وي، کله چې

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کـوي، کلـه چې وعده وکړي، نو وفا نه ورباندې کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قيامت په ورځ د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

پوښتنې:

١. کفر تعريف کړئ.
٢. د کفر ډولونه کوم دي؟
٣. لوی کفر په څو ډوله دی؟
٤. نفاق په څو ډوله دی؟
٥. ايا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
٦. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکنې لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعریف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعریف

دا هغه ګناهونه دي چې شارع د زجر او تهديد له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسېدلي او له اصل ايمان سره ضد او منافي نه دي، خو ايمان ضعيفوي. که چېرې د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسي، نو د الله تعالی په مشيت کې دی. که خوښه يې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوښه يې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډېر زيات دي، خو په لنډ ډول ويلای شو: هره هغه ګناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرک حد ته نه وي، رسېدلي اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ويل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په يو حديث شريف کې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْــرٌ»[1] **ژباړه:** مسلمان ته کنځل کول فسق او وژل يې کفر دی. همدارنګه په يو بل حديث شريف کې، کله چې نبي کريم ﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصيحت کولو، ويې فرمايل: «لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[2] **ژباړه:** له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ځينې له تاسو څخه د ځينو نورو غاړې وهي. په يو بل حديث

---

١ - صحيح مسلم - (١ / ٥٧)

٢ - صحيح مسلم - (١ / ٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف کې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «اثْنَتَانِ فِى النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[1] **ژباړه:** په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، یو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل پر مړي باندې په چیغو ژړا کول.

د دې ډول کفر حکم

د دې ډول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کیږي او نه له اسلام څخه وځي، خو شارع یوازې د زجر او تهدید په اساس ورته د کفر نسبت کړی دی.

فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعریف او ډولونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱. اصغر کفر تعریف کړئ.
۲. د اصغر کفر څو مثالونه ذکر کړئ.
۳. د اصغر کفر حکم بیان کړئ.

---

۱ - صحیح مسلم - (۱ / ۵۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

بدعت

شیطان د انسان د گمراهۍ هڅه کوي، فاسقان په بې دينۍ بې لارې کوي او دینداران په دين کې افراط او د دين له پولو څخه تېريدو ته هڅوي، په دې توګه چې په دين کې نوې لارې چارې راپيدا کړي. په دين ناپوهه خلك بيا هغه د دين برخه ګڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصيت کې ډوب وي. که چېرې بيا دغه بدعت په عقيده کې را منځته شي نو د ايمان له نواقضو څخه ګڼل کېږي او د انسان ايمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنئ او د هغه د نارواتوب دلايل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعريف

بدعت د ژبې له مخې نوي ايجادولو ته وايي او همداراز نوي پيدا کړی شوي څيز ته هم ويل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دين کې نوې چارې ايجادول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتيا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شريعت امر نه وي ورباندې کړی. د داسې چارو ايجادولو ته بدعت ويل کېږي.

د تعريف شرح

په تعريف کې درې مطلبونه بيان شوي دي:

۱. بدعت په دين کې نوې چارې ايجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې. نو بدعت په دين کې رامنځته کېږي، په دنيوي چارو کې بدعت نه وي.

د ديني او دنيوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپير په دې سره کېږي، چې ديني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنيوي چارې خپل خپل اهداف لري.

۲. دې نويو چارو ته لکه چې اوس اړتيا ده، هغو ته به د رسول اللهﷺ په زمانه کې هم اړتيا وه او همدومره اړتيا بس ده چې دا نوی عمل يو ديني کار وګڼل شي، ځکه ديني کار بايد پلی شوی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اللهﷺ دین پوره را رسولی او ټول یې په عمل کې پلی کړی دی، خو هغه چارې چې د دین خدمت پرې کیږي، د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورتـه نـه وه او اوس یـې ګټه ښکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدعت نه دي، لکه د صرف او نحـو د علومـو زده کول، ځکه د هغه مبارك په زمانه کې مـسلمانان پـه قـرآن او سـنتو د صـرف او نحـو لـه کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانۍ سلیقه پاتې نه ده، نـو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړینه ده.

همداراز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دین د پیاوړتیا او پایښت لپـاره پراخـه دولتـي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا ټول بـدعت نـه دي، ځکه دا د اوسنۍ زمانې اړتیا ده چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

۳. د رسول اللهﷺ په زمانه کې به د دې نویو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې یې په مخ کې خنډ وو، کارول یې ممکن نه وو، نو بیا یې د ګټې او اغیز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګڼل کیږي، خـو پـه دې شـرط چـې د دین له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوې ټکنالوژۍ څخـه د دین په ساتلو او خپرولو کې کار اخیستل، په جهـاد کـې د نویـو وسـلو کـارول او پـه دعوت کې له راډیو، تلویزیون، انترنت او د مطبعو له مشینونو څخـه کـار اخیـستل. د دې ټولو څیزونو کارول د رسول اللهﷺ په زمانه کې د هغوی دنشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعالیت

۱. زده کوونکي دې د دیني او دنیوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بیان کـړي او پـه دین کې د نویو لارو د جوړولو ریښتینې یا فرضي بېلګې دې وښیي.

۲. د دین ټینګول، امنیت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتیا او عـدالت پـه ډګرونـو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونـه؟ د دیـن د اقامـت لپـاره دولتـي تـشکیلات ولـې بدعت نه ګڼل کیږي، سره له دې چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دې پراخه کچـه تشکیلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عقیده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقیده کې بدعت حرام دی ځینې عقیدوي بدعتونه آن کفر ته رسیږي، چې د دین له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو دیني علماوو هغه صریح کفر ګڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکایت ورڅخه کوي: ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا﴾ [الأنعام:۱۳۹] او دوی وايي: څه چې د دې څارويو په ګېډه کې دي، یوازې زموږ د نارینه وو لپاره دي او زمونږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دلیلونه

ډیر نقلي او عقلي دلیلونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې مونږ یې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځینو مهمو او صریح دلایلو بسنه کوو.

قرآن کریم: الله تعالی فرمایي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ۳] **ژباړه:** نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دین کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دین په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چارې په دین کې پیدا کوي او هغه له دین څخه ګڼي، دی د رسول الله په لاس دین پوره نه ګڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دین ځینې برخې هغه مبارک نه دي پوره کړې او هغه یې دپوره کیدو لپاره دې مبتدع ته پرې ایښې دي. نو دی د دې آیت په مدلول یا نه پوهیږي او یا ورڅخه انکار کوي، ځکه الله تعالی دین پوره ګڼلی او دی په هغه کې نورې چارې را پیدا کوي.

حدیث: رسول اللهﷺ فرمایلي: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِوُلَاةِ الْأَمْرِ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ. فَإِنَّ كُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُل بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»[1] **ژباړه:** زه تاسو ته له الله تعالی څخه په تقوی او ویره او د چارواکو خبرو ته په غوږ نیولو او درناوی وصیت کوم، که څه هم هغه یو حبشي غلام وي څوک چې په تاسو کې ژوندی پاتې شي هرو مرو به زیات اختلاف ویني، نو په تاسو زما د سنتو او زما

۱- رواه احمد و أبوداود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راشدو خلفاوو (لاربنودل شویو ځای ناستو) د لارو پیروي لازمه ده دا طریقې کلکې ونیسئ او په غاښونو یې کلکې کړئ، له نویو کارونو څخه ځان وساتئ، ځکه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار ورکې ده.

په یو بل حدیث کې عایشې رضي الله تعالی عنها له رسول الله ﷺ څخه روایت کړي چې هغه مبارک وفرمایل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»[1] چا چې زموږ په دې کار (دین) کې نوې څه راپیدا کړل، نو هغه رد دي.

پوښتنې:

۱. بدعت تعریف کړئ.
۲. د بدعت له تعریف څخه څو مطلبونه په ډاګه کیږي؟
۳. په عقیده کې بدعت څه ته وايي؟
۴. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دلیلونه بیان کړئ.

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د بدعت په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

---

۱ – متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

د صحابه کرامو مقام

۱. د صحابه وو تعريف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده، ملګري ته ويل کيږي.

په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ويل کيږي چې پيغمبرﷺ يې ليدلی وي، په هغه يې ايمان راوړی وي او د ايمان په حالت کې وفات شوی وي.

۲. د صحابه کرامو بهتري او غوره والي

الله تعالی د قرآن په ګڼو آياتو کې د صحابه کرامو فضيلت، مقام او منزلت ستايلی چې موږ د بيلګې په توګه لاندې آيتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو څخه خوښ او راضي وو او صحابه له الله څخه

الله تعالی فرمايي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ۱۰۰]

ژباړه: هغه مهاجرين او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ايمان بلنې ته په لبيک ويلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نيکۍ او ريښتينولی سره په هغو پسې راغلل، الله له هغونه خوښ او هغوی له الله نه خوښ شول الله د هغو لپاره داسې باغونه تيار کړي دي چې تر هغو لاندې به ويالې بهيږي او هغوی به پکې د تل لپاره اوسيږي. همدا ډير لوی برياليتوب دی.

ب. په غوره خويونو دصحابه وو توصيفول

الله پاک فرمايي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ۲۹]

ژباړه: محمدﷺ د الله رسول دی او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده او د الله د فضل او دهغه د رضا په طلب کې يې بوخت مومې، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تنديو موجودې دي چې په هغوسره پيژندل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج. د امت اجماع

د پورتنیو قرآني آیتونو او د زیاتو نبوي احادیثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ویلي یې دي: (**الصحابة کلهم عدول**). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان دي. د هغوی تر منځ پېښې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ یو لوري ته پړه او ملامتیا نه شي راجع کیدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ترې کړې اوالله پاک ورته ښښنه کړې ده. الله تعالی فرمایي: **﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾** [التوبة:۱۱۷]

ژباړه: الله، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصاروته ښښنه وکړه چې هغوی په ډیر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه. که څه هم چې له هغوڅخه د ځینو زړونه کوږوالي ته نیژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله هغوی معاف کړل. بېشکه چې الله پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

۳. د صحابه وو سپیڅلتیا

صحابه کرام هغه سپیڅلي خلک دي چې الله ﷻ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښې خرګندونه داسې کوي: **﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾** [الفتح: ۱۸]

ژباړه: الله ﷻ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بیعت کاوه.

صحابه کرام د ډیر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پیغمبر او تر قیامته پورې دعام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پیغمبر ﷺ تعلیمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ایمان لرل د عقیدې برخه ګرځیدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

که صحابه کرام – خدای مه کړه- موږ بې اعتباره وګڼو نو قرآن او سنت خو موږ ته هغوی رارسولي، د دې دواړو به بیا څه حال وي؟ او د اسلام به بیا څه حال وي؟

٤. له صحابه وو سره مینه

پیغمبرﷺ په خپلو ویناوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مینه وساتی، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مینه ساتل د پوره ایمان نښه ده. له هغوی سره مینه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پیغمبرﷺ او پر هغه د نازل شوي شریعت سره مینه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

ځکه نو پیغمبرﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام اوتوجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پیغمبرﷺ فرمایلي دي:«لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِى فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »[1].

ژباړه: زما صحابه مه کنځئ.زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح دهغه په واک کې دی چې که چیرې ستاسې څخه یوکس داحد د غره په اندازه سره زر خیرات کړي نو د هغوی یو موټې خیرات ته نه رسیږي ، او نه یې نیم موټي خیرات ته رسیږي. په بل حدیث شریف کې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَه»[2].

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله ووېرېږئ، له الله ووېرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ویناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مینه محبت لري نو زما د مینې او محبت له کبله یې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله یې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکلیف رسوي، نو یقینا چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوي. (له ځانه یې خپه کوي) او

١– سنن أبی داود

٢– الترمذي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوك چې الله پاك ته تكليف او ضرر رسوي (خپه كوي يې) نو نژدې ده چې الله پاك به يې راونيسي.

فعاليت

په پورتني حديث كې پيغمبرﷺ څو مهم ټكي ذكر كړي دي، د هغو په هكله يـو يـو پـه نوبت خبرې اترې وكړئ:

١. د صحابه كرامو په باره كې له الله ﷻ څخه وويريږئ.

٢. صحابه كرام د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ.

٣. له اصحاب كرامو سره مينه كول په حقيقت كې د الله د رسول سره مينه ده.

٤. له صحابه وو سره دښمني په حقيقت كې له پيغمبر سره دښمني ده.

٥. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دى

لكه څرنګه چې له صحابه وو سره مينه د ايمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سركشي ده. امام طحاوي ليكلـي دي: **(وَبُغْضُهُم كُفْرٌ ونِفَاقٌ وطُغْيَــانٌ)**. لـه صحابه وو سره بغض ياكفر دى، يا نفاق، يا سركشي او بغاوت دى.

دا په دې معنا چې كه چيرې له صحابه وو سره بغض د دين اويا بې ځايه غوسـې لـه املـه وو، نو بيا دا لوى كفر دى چې مسلمان پرې كافر كيږي. كه چيرې دصحابه وو بد ګڼل او ورسره كينه ساتل د دنيا يې امورو په خاطر وي نو داكار بيا فسق دى.

له صحابه وو سره بغض ځكه نفاق دى چې پيغمبـرﷺ فرمـايلي: «**الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ**»[1]. **ژباړه:** له انصارو سره مينه او محبت نه كوي مګر مؤمن او له دوى سره بغض اوكينه نه كوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددين ساتونكي، ددين روزونكي، د كفر په مقابل كې جهـاد كـوونكي وو بغض ساتل ځكه منافقت دى چې دا كار د هغه وخت د منـافقينو خـصلت اوعـادت وو چـې صحابه به يې بد ګڼل.

١- صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

۱. اصحاب تعریف کړئ.
۲. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلایل ذکر کړئ.
۳. له صحابه وو سره مینه کول څه حکم لري؟
٤. له صحابه وو سره بغض او کینه کول څه حکم لري؟

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د صحيح او حسن حديثونو پېژندل

احاديث د روايت له مخې ډېر ډولونه،او مختلفې مرتبې لري چې دهغې له جملې څخه يو صحيح ، بل حسن حديثونه دي نـو اړينـه ده چې د صـحيح ،اوحـسن حـديثونو تعريـف، اوتوپير وپيژنو.

۱ـ صحيح حديث

د صحيح حديث تعريف

په عربی لغت کې صحيح دمريض ضد ته وايي.

او د محدثينو په اصطلاح کې صحيح حديث: هغه حديث دی چې راويان يې عـادلان، د کره ضبط او حافظې خاوندان، سند يې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخـه خـالي وي.

د تعريف شرحه

د صحيح حديث په اصطلاحي تعريف کې د پنځو شرطونو يادونه شـوې چـې وضـاحت يې په لاندې ډول دی:

۱ـ د راويانو عدالت: دا په دی معنا چې د حديث ټول راويان به مسلمانان، عاقلان، بالغـان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو، او خصلتونو څخه به پاک وي.

۲ـ راويان به يې ضابطين او متقنين وي: معنا دا چې راويان به يې دداسې حافظې خاونـدان وي چې احاديث به يې داسې کره ياد وي چې کله يې د لوستلو اړتيا پيـدا شـې بـې لـه کوم زيادت يانقصان څخه يې وړاندې کړای شي.

۳ـ دسند اتصال: هغه داسې چې ددی حديث هر راوي به حديث د مخکينـي راوي څخـه اوريدلی وي ،يا به يې پر هغه لوستلی وي، اويا به له مخکيني راوي څخه دروايـت کولـو اجازه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حدیث کې به کوم داسې پټ عیب اوعلت نه وي[۱] چې دحدیث صحت تر سوال لاندې راولي.

۵ـ له شاذ والي څخه پاکوالی: یعنی حدیث به شاذ نه وي. شاذ هغه حدیث ته وایي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پرخلاف روایت کړی وي.

د صحیح حدیث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَنْ النَّبِيِّ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ.....»[۲]

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالی وایي چې مونږ ته حدیث بیان کړی دی سلیمان بن حرب، هغه وایې چې مونږ ته حدیث بیان کړی شعبه ،شعبه له قتادة ،اوقتادة له انس بن مالکﷺ څخه روایت کوي انسﷺ وایي چې پیغمبرﷺ فرمایلی دي: (درې خویونه داسې دي چې په چاکې وي د ایمان په خوند به پوهه شي:چاته چې الله ﷻ او د هغه رسول تر هر چا ډیر محبوب وي، بل هغه څوک چې د یوشخص سره د الله ﷻ د رضامندۍ لپاره مینه کوي، او بل هغه څوک چې کفر ته اوریدل ورته دومره بد ښکاري پس له هغې چې الله ﷻ ورته د کفر څخه خلاصی ورکړ، لکه څرنګه چې په اورکې واچول شي.)

دا حدیث ځکه صحیح دی چې راویان یې ټول عادلان، د کره حافظې خاوندان، سند یې متصل، او هیڅ ډول علت، او شذوذ په کې نشته.

۱ــ په سند کې دعلت څخه دپاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهرکې ورڅخه سند پاک ښکاري، ځکه که چیرې په سند کې انقطاع موجوده وي نوبیا داسې حدیث ته منقطع ویل کیږي نه صحیح حدیث. ددې مثال امام ابن صلاح په لاندې حدیث کې داسې شرحه کوي:- عن عبد الرازق عن سفیان الثوري عن أبی إسحاق عن زید بن یثیع عن حذیفة قال : قال رسول الله صلی الله علیه و سلم : (إن ولیتموها أبا بکر فقوي أمین . .)).
که چیرې یو محدث د دې حدیث د سند ظاهر ته نظر وکړي نو ورته متصل ښکاري حال دا چې په دې سند کې دوه ځایه انقطاع موجوده ده: لومړۍ دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حدیث له امام ثوري څخه نه دی اوریدلی، بلکه ده دا حدیث د النعمان بن ابي شیبه الجندي څخه اوریدلی دی. دوهم دا چې امام ثوری هم دا حدیث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دی اوریدلی، بلکه ده دا حدیث له امام شریک څخه اوریدلی او بیا امام شریک له امام ابواسحاق څخه اوریدلی دی، نوپه سند کې پټه انقطاع پرته ده. (مقدمة ابن الصلاح – / ۳۳)
۲ – صحیح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعاليت

زده کوونکي دې د پورتني حديث د راويانو نومونه واخلي.

۲ـ حسن حديث

دحسن حديث تعريف

په عربي لغت کې حسن دقبيح ضد ته وايې.

او د محدثينو په اصطلاح کې حسن: هغه حديث ته ويل کيږي چې راويـان يـې عـادلان، مګر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند يې متـصل، د هـر ډول علـت، اوشـذوذ څخه پاک وي.

د حسن حديث شرطونه

د حسن حديث له تعريف څخه څلور شرطونه معلوميږي

۱ـ د راويانو عدالت.

۲ـ د سند اتصال.

۳ـ د شاذ والي څخه پاکوالی.

۴ـ د علت څخه پاکوالی.

د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ توپير

که چيرې د صحيح، او حسن حديثونو تعريف او شرطونو تـه ځيـر شـو نـو کـوم توپيرنـه لري، يوازې د حسن حديث توپير له صحيح سره په دې کې دی چې دحسن حـديث پـه راويانو کې يوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حديث مثال

قال الامام احمد: «حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يَقُولُ:(وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ». [۱]

ژباړه: (امام احمد رحمه الله تعالی وايې چې مونږ ته امام عبـدالرزاق حـديث بيـان کـړی، عبدالرزاق وايې چې مونږ ته معمر حديث بيان کړی، هغه له بهز بن حکيم څخه روايـت

۱ - مسند أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، هغه له خپل پلار حکیم چې نیا یې له نیکه څخه روایت کوي د بهز نیکه وایي چې ما له پیغمبرﷺ څخه اوریدلي چې ویل یې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبرې کوي نوددې لپاره ورته دروغ وایي چې هغوی وخندوي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص.)

د دې حدیث سند متصل، د شاذ والي ، او علت څخه خالي دی، راویان یې عادلان دي، مګر یوازې د بهز ابن حکیم راوي په ضبط او حافظه کې کمزوري وه، له دې امله دا حدیث حسن حدیث بلل کیږي.

د صحیح اوحسن حدیثونو حکم

صحیح ، او حسن حدیثونه دواړه شرعي دلایل دي او عمل پرې واجب دی.

پوښتنې:

۱ـ صحیح حدیث تعریف کړئ.

۲ـ د صحیح حدیث شرطونه څودي؟

۳ـ د صحیح اوحسن حدیثونو ترمنځ څه توپیر دې واضح یې کړئ.

۴ـ د صحیح ، اوحسن حدیثونو حکمونه ووایاست.

کورنۍ دنده:

د صحیح او حسن حدیثونو تعریفونه په یادو زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

ضعیف حدیث

د اسلام د دین له ځانګړتیاوو څخه یوه دا ده چې هرحکم یې پرسند ولاړ دی، هیڅ داسې وینا اوعمل پکې نشته چې پر دلیل ولاړ نه وي، که چیرې په کومه وینا کې چې پیغمبرته یې نسبت کیږي د کمزورۍ نښه لیدل کیږي او په روایت کې یې ستونزه وي، د دین علماوو داسې روایات په ګوته کړي دي، ترڅو پرې څوک د صحت حکم ونکړي. حدیث ته د کمزورۍ نسبت له دې کبله کیږي چې د روایت په سلسله کې یې قوت نه وي، او ځینې داسې لاملونه یې ترڅنګ شتون لري چې پیغمبر ته یې په نسبت کولو کې خنډ واقع کیږي.

د کمزوري حدیث تعریف: هغه حدیث ته ویل کیږي چې په هغه کې د صحیح اوحسن شرطونه نه وي[1].

د تعریف شرحه: له کمزوري حدیث څخه مراد هغه حدیث دی چې په سند کې یې انقطاع وي اویا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بیلګې په توګه لکه په دیانت اوریښتونولۍ باندې یې اعتراض وي اویا حافظه یې کمزورې وي، لدې امله هغه وینا اوکړنه چې نسبت یې پیغمبرته کیږي، د روایت په لړ کې یې ستونزې وي هغه ته کمزوري حدیث ویل کیږي.

د کمزوري حدیث مثال: (حدثنا أحمد قال حدثنا داود بن رشيد قال حدثنا بقية بن الوليد عن معاوية بن يحيى عن سليمان بن مسلم عن أنس بن مالك قال قال رسول الله: احترسوا من النـــاس بسوء الظن)[2].

ژباړه: په بد ګماني سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

۱- هغه شرطونه: د سند اتصال، د راویانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.

۲ – د طبراني المعجم الأوسط، په روایت کې یې معاویه بن یحی دی هغه ضعیف دی . ابن حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضعيف حديث حکم

د کمزوري حديث روايت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري يې ډېره زياته نه وي، په فضايلو (ترغيب، او ترهيب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل يې تاييد کوي اوله هغه سره هيڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعيف حديث ګټه

په فضايلو کې ضعيف حديث چې ډېر ضعف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشي، اوهمداراز د دې حديث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب اميد هم کيدای شي، که چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري.

پوښتنې:

١ – ضعيف حديث تعريف کړئ.

٢ – په کومو شرطونو د ضعيف حديث روايت صحيح دی؟

٣ – ضعيف حديث څه ګټه لري؟ بيان يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع حديث

د پيغمبر وېنا وحې ده او په اسلام کې دويم مأخذ دی، لدې کبله د پيغمبر په احاديثو کې علماوو پوره زيار ايستلی او دقت يې کړی دی، هغه صحيح احاديث چې له پيغمبر څخه يې روايت شوی دی، له جوړو شوو خبرو څخه لرې کړي او پدې اړه د دين علماء بريالي شوي دي چې په دلايلو سره موضوعي احاديث د صحيحو احاديثو له لړی نه لرې کړي.

د موضوع حديث تعريف: هغه له ځانه جوړ شوي حديث ته ويل کيږي چې پرته له کوم اساسه يې پيغمبر ته نسبت شوی وي.

د تعريف شرحه

له پورتني تعريف څخه دا څرګنده شوه چې موضوع حديث هغو خبرو او کړنوته ويل کيږي چې ځينو خلکو پرته له کوم سنده په پيغمبر پورې تړلی وي او هغه ته يې نسبت کړی وي، د تاريخ په اوږدو کې ځينې داسې دروغجن خلک وو چې په رسول اللهﷺ پورې يې دروغ تړلي ، ځينو د خپل تعصبي نظر پياوړي کولو، ځينو د دينداری په نيت د ځينو اعمالو د فضايلو په بيان کې او ځينو نورو د فساد او دښمنی لپاره دا کار سرته رسولی دی.

د موضوع حديث حکم

د موضوع حديث روايت او ورباندې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حديث بيانول په خپله ويونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک يو موضوع حديث بيانوي، هغه ته دروغجن ويل کيږي، لکه څرنګه چې په حديث شريف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.» (۱)

ژباړه: څوک چې زما (پيغمبر) لخوا خلکو ته وينا کوي او هغه پوهيږي چې دا وينا دروغ ده (د پيغمبر حديث نه دی) دا کس په خپله يو له دروغ ويونکو څخه دی.

---

۱ – المعجم الكبير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د موضوع حدیث د پېژندلو اود خلکو د پوهاوي لپاره که چیرې اړتیا لیدل کیږي بیانول یې جواز لري، ترڅو خلک پدې پوه شي چې دغه وینا حدیث نه، بلکې له ځانه جوړه شوې وینا ده.

د موضوع حدیث پېژندنه

موضوعي حدیث په لاندې توګه معلومیږي

۱ – کله چې وضعه کوونکی یې په خپله اعتراف وکړي چې دا حدیث ده جوړ کړی دی.

ب – داسې معنا ولري چې د وقوع امکان یې لرې بریښي، لکه د دوو متضادو شیانو یوځای کېدل.

ج – له هغو مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دین کې خورا مهم ګڼل کیږي، لکه د اسلام له یو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حدیث مثال

– " الْفَقرُ فَخرِي وَبِهِ أَفتَخِرُ "[1].

ژباړه: فقر زما ویاړ دی، زه پرې ویاړم.

د وضعې اسباب

له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبر ته نسبت کول، یوشمېر لاملونه لري چې په لاندې توګه بیانیږي.

۱ – ځینې داسې خلک وو چې له ځانه یې عجیبه قصې جوړولې، بیا به یې نسبت پیغمبرﷺ ته کاوه او خلکو ته به یې په مجالسو کې اورولې، تر څو له دې لارې په خلکو کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وګرځي.

۲ – د دین دښمنانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي، او خپلو شومو اهدافو ته د رسیدو په خاطر یې له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبرﷺ ته نسبت کاوه.

۳ – ځینې داسې خلک وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نیږدې کړي، د هغوی د خوشحالیدو لپاره یې خبرې جوړولې او بیا به یې د حدیث سرلیک ورکاوه.

---

۱ – ابن حجر وایي: دا موضوعي حدیث دی هیڅ اساس نه لري، همداراز امام صنعانی وایي: په دروغو جوړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ – ځينې ډلو د خپلې تګ لارې د تاييد لپاره، احاديث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تګ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.
٥– ځينو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نيت او د بې ځايه دينداری له کبله د اعمالو په فضايلو کې حديثونه جوړول.

د موضوع او ضعيف تر منځ توپير

موضوعي حديث هغه بې بنسټه خبره ده چې په دروغو يې نسبت پيغمبر ته شوی وي، په دين کې هيڅ حيثيت نلري، آن تردې چې ويل يې هم ګناه لري، که چېرې د پوهاوي لپاره نه وي.
اوضعيف حديث د څه لاملونو له کبله کمزوری ګڼل کيږي اوکه چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضايلو کې پرې عمل وشي او همداراز په نورو رواياتو سره د کمزوری له مرحلې (پړاو) څخه هم وتلای شي.

پوښتني:

١ – موضوع حديث څه ته وايي؟ بيان يې کړئ.
٢ – په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کيږي؟
٣ – د موضوع حديث حکم ووایاست.
٤ – آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د احادیثو مشهور کتابونه

د احادیثو د کتابونو ډولونه

د احادیثو کتابونه د ترتیب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانید.

۱ـ پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پیغمبرﷺ احادیث په کې د بابونو اوکتابونو په شکل کې راټول او په بیلا بیلو طریقو لیکل شوي دي:

آـ ځینې یې داسې دي چې په علم او دین پورې اړوند ټول بابونه پکې ځای پر ځای شوي دي، لکه د تعلیم او تعلم برخه، د عقایدو برخه، فقهي احکام، زهد او تقوی، آداب او اخلاق، تفسیر، تاریخ او نبوي سیرت، پېښیدونکې فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ویل کیږي، لکه د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب ـ ځینې یې داسې دي چې یوازې د فقهي کتابونو په ترتیب لیکل شوي او یوازې هغه احادیث په کې راټول شوي دي چې په فقهي مسایلو پورې اړه لري. دې ډول کتابونو ته سنن وایي، لکه سنن ابي داود، سنن نسائی، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج ـ هغه کتابونه چې په یوه ځانګړې موضوع پورې اړونده احادیث پکې راټول شوي وي، لکه یوازې د عقایدو په برخه کې، یا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دې جملې څخه (**کتاب السنة**) د امام احمد بن حنبل – رحمه الله – کتاب چې په عقیدې کې یې لیکلی او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې یې لیکلی دی د یادونې وړ دي.

۲ـ مسانید

مسانید دمسند جمع ده اومسند هغه کتاب ته ویل کیږي چې د هر صحابي روایات په کې بیل بیل ذکرشوي وي.

مسانید په دوه ډوله دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آـ یو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند لیکونکی حدیث شروع له صحابي څخه کوي، او د هر یو صحابي روایات د نورو صحابه وو د روایاتو څخه جدا ذکر کوي، لکه د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طیالسي مسند.

ب ـ بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړی برخې څخه شروع کوي. یعنې دمسند مؤلف حدیث دخپل شیخ، یا استاد څخه پیل کوي او یوازې هغه حدیثونه ذکر کوي چې د خپلو استادانو او یا شیوخو څخه یې اوریدلي وي، لکه د امام طبراني المعجم الکبیر، المعجم الاوسط او المعجم الصغیر.

د ځینو مشهورو صحیحو کتابونو پېژندنه او ځانګړتیاوې

۱ـ صحیح البخاري

دا د محمد بن اسماعیل البخاري (المتوفی: ۲۵۶هـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحیح) شهرت لري.

له قرآن کریم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحیح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې یوازې پکې د رسول الله ﷺ متصل السند احادیث راجمع کړای شوي دي.

د احادیثو شمیره یې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار څخه پرته (۲۷۶۱)ده.

صحیح البخاري خورا زیاتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې یې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدین عیني دي.

۲ـ صحیح مسلم

د دې کتاب لیکوال ابو الحسین مسلم بن حجاج نیشاپوری قشیري (المتوفی:۲۶۱هـ) دی چې د امام بخاري له تکړه شاګردانو څخه هم وو.

صحیح مسلم د امام بخاري له کتاب څخه وروسته دویم کره کتاب دی.

د احادیثو شمیره یې له تکرار سره (۷۷۴۸) او بې له تکراره (۳۰۳۳) ده.

صحیح مسلم هم زیاتې شرحې لري، لکه الاکمال د قاضي عیاض رحمة الله علیه، المفهم د امام قرطبي –رحمة الله تعالی– او مشهوره یې المنهاج د امام نووي –رحمة الله علیه– شرحه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ سنن ابي داود

مؤلف يې سليمان بن اشعث سجستاني (المتوفی:۲۷۵هـ) دی.

د دې کتاب مؤلف احاديث د پنځو لکو حديثونو له جملې څخه رابيل کړي دي. امام ابو داود -رحمه الله- د خپل کتاب په اړه داسې وايي:(ما په دې کتاب کې يوازې صحيح احاديث يا هغه چې صحيحو احاديثو ته ورته والی لري ذکرکړي دي. که چيرې په کوم ځای کې کومه کمزوري ليدل کيږي هغه مې په ګوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)

په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسايلو پورې تړاو لري. ټول يکې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا کتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمه الله تعالی) شرحه ده.

۴ـ جامع الترمذي

ددې کتاب ليکوال امام ابو عيسی محمد بن عيسی بن سوره الترمذي (المتوفی:۲۰۹هـ) دی.

مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر يو حديث درجه يې بيان کړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان کړي دي. امام ترمذي - رحمه الله تعالی- د خپل کتاب په اړه وايي: (کله مې چې دا کتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوښ کړ. د هر چا په کور کې، چې دا کتاب پروت وي لکه چې پيغمبرﷺ په خپله د ده په کورکې شته او خبرې کوي.)

په جامع الترمذي کې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لکه عارضة الاحوذي د امام ابن العربي- رحمه الله - شرحه، **تحفة** الاحوذي د علامه مبارکپوري شرحه.

۵ـ سنن نسائي

دا کتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسا ئي (المتوفی:۳۰۳هـ) ليکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتره احاديث يې صحيح دي، آن تر دې چې ځينو علماوو دا كتاب په سنن ابي داود او سنن ترمذي هم غوره بللی. ټول په كې د تكراره سره (۵۷۶۱) حديثونه راغلي دي.

۶ـ سنن ابن ماجه

ليكونكی يې ابو عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجه قزويني (المتوفی:۲۷۳) دی.
ددې كتاب مرتبه د ذكر شوو كتابونو په پرتله ټيټه ده.
د احاديثو مجموعه يې (۴۳۴۱) ده، هغه احاديث چې يوازې ده ذكر كړي دي او نورو پنځو كتابونو نه دي ذكر كړي (۱۳۳۹) حديثونه دي.

۷ـ د امام مالك –رحمة الله تعالی– موطأ

دا كتاب په خپله امام مالك بن انس (رحمه الله تعالی) چې د څلورو مشهورو امامانوڅخه دوهم امام دی، ليكلی او خپلو شاګردانو، ته به يې په مسجد النبوي كې لـه هغـه تـدريس كاوو. لوی لوی امامان به د موطأ تدريس ته ناست وو. امام شافعي رحمـه الله تعـالی چې موطأ يې په يادو زده كړې وه وايي: (ماته د الله ﷻ له كتاب څخـه وروسـته لـه موطـأ نـه پرته بل كتاب ډير صحيح نه ښكاري).البته ده دا خبـره هغـه وخـت كـړې وه چې دامـام بخاري او امام مسلم صحيحين نه وو ليكـل شـوي. پـه موطـأ كـې د پيغمبـرﷺ پـه متـصلو احاديثو برسيره، مرسل حديثونه، د صحابه وو اوتابعينو اقوال هم ذكرشوي. دموطأ ترتيـب د فقهي كتابونو په څير دی.

۸ـ د امام احمد (رحمة الله عليه) مسند

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبـل شـيباني دی چـې د څلـورو مـشهورو امامانوڅخـه څلورم امام دی.
امام احمد –رحمة الله عليه– د خپل مسند په هكلـه فرمـايي: مـا د دې مـسند احاديـث د اوو لكو احاديثو[1] له جملې څخه انتخاب كړي دي. كـه د كـوم حـديث پـه اړه د مـسلمانانو

۱ـ ګران زده كوونكي بايد په دې پوه شي: كله هم چې په احاديثو كې د لكونو عدد ذكر كيږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حديث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځكه د متن په اعتبار د مرفوعو احاديثو شمېر چې تكرار يې په نظر كې ونه نيول شي په زرګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ اختلاف پیداشي، نوپه دې مسندکې دې د هغې حل ولټوي، که چیرې یې د هغې حل په کې ونه موند، نو بیا دغه حدیث صحت نه لري. د امام احمد -رحمة الله علیـــه- پـه مسند کې څه کم دیرش زره احادیث راجمع شوي دي.

پوښتنې:

۱ـ د احادیثو کتابونه د ترتیب په بناء په څو ډوله دي؟
۲ـ جوامع کومو کتابونو ته ویل کیږي؟ نمونه یې واخلئ.
۳ـ امام ابو داود دخپل کتاب په هکله څه وایي؟
۴ـ د امام ترمذي دکتاب په باره کې معلومات وړاندې کړئ.
۵ـ تر ټولو لوی مسند د چا مسند دی او څو احادیث لري؟

دی، لکونو ته نه رسیږي، خو څرنګه چې یو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه که هغه ټولې لارې بېل بېل حدیثونه وګڼل شي، او د متن تکرار ته ونه کتل شي، په دې توګه د احادیثو شمېر بیا لکونو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

مسؤولیت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مسؤولةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د بعثت په دریم کال زیږیدلی دی. لس کلن وو چې هجرت یې وکړ. دبدر او احد له غزا څخه د عمر د کموالي لـه کبلـه ایسار کړی شو، بیا د خندق غزا کې، چې پنځلس کلن شوی وو، شریک شو. د دین له امامانو او زاهدانو څخه وو، تل به یې حج کاوه، په کلکه به یې د پیغمبرﷺ پلونه او آثار تعقیبول، قیام اللیل (دشپې لمونځ) او تلاوت به یې ډېر کاوه. له رسول اللهﷺ څخه یې ډېر احادیث روایت کړي دي. د (۸۷) کالو په عمر په (۷۲) یا (۷۳) هجري کال وفات شو.

د ځینو کلماتو معنا

۱ـ رَاعٍ: شپون، ساتونکی، مسؤول او واکمن

۲ـ رَعِيَّة: ولس، لاس لاندې خلک

۳ـ مسؤول: پوښتل شوی او ځواب ویونکی

٤ـ أَحْسِبُ: ګومان اوفکرکوم

٥ـ فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر یو

د حدیث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وایي، له رسول اللهﷺ څخه یې واوریدل چې ویل یې: تاسو هر یو رعیت لرئ او د خپل رعیت په هکله مسؤول یاست، پادشاه رعیت والا دی او د خپل رعیت مسؤول دی، خاوند په کورکې رعیت لري او هغه د خپل رعیت مسؤول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او دخپل رعیت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وایي: دغه ټول مې له رسول اللهﷺ څخه واوریدل او فکر کوم دایې هم وویل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤول دی، په دې توګه ستاسې هریو د رعیت څښتن او ستاسې هر یو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لرئ.

دحدیث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارینه وي که ښځه، پادشاه وي، که ګدا، خادم وي که مخدوم...

که هرڅوک وي اسلام پرې ځانګړي وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو يې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندې يې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښتنه کیږي.

فعالیت:

فکروکړئ چې کوم کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره يې نومونه واخلئ.

د حدیث شریف ګټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول اللهﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته يې د تلپاتې درس په توګه پرېښوده.

د حدیث په سر کې رسول اللهﷺ د عمومي مسؤولیت یادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعیته) له هغه وروسته يې یو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه، چې په ټولنه کې ډېره اغیزه لري، په تاکلي توګه په ګوته کړي. امام اوپاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤولین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کارکوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې به د عمومي مسؤولیت تېنګار بیا تکرار کړی.

۱_د امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا، امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر ځانګړي مسؤولیتونه عبارت دي، له: د دین إقامه، دشرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند داسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهرباني او خیر غوښتنې چلن.

۲_د پلار مسؤولیتونه

دخپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په ځانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او دیني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواږه سلوک چلن.

۳_د مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. نن سبا، چې ډېر نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنیږي.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنواستقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

٤_ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولی، متقابل احترام، خیرغوښتنې او خواخوږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مینې، ورورۍ او احترام پـه فـضا کې روانې وي.

۵_هیڅوک بې رعیته او بې مسؤولیته نشته

په مکلفو انسانانوکې د رعیت لرل او مسؤولیت لرل یـو نـسبي امـر دی. کیـدای شـي یـو څوك په یو وخت کې خپل رعیـت او مـسؤولیت هـم ولـري او د بـل چا تـر رعیـت او مسؤولیت لاندې هم وي، خو دا نـشي کېـدای چـې یـو څـوك دې هـیڅ ډول رعیـت او مسؤولیت ونه لري. آن تر دې چې که یو څوك یـوازې هـم ژونـد کـوي، نـه ښـځه، نـه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوك ورسره وی، بیا هم دی د خپل ځان او د بـدن د غړو او حواسو مسؤولیت په غاړه لري. باید د هغو حفاظت او ساتنه وکړي. "إن لجسدك علیك حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتیا او پاکوالي خیال بې بایـد وساتي، له عقیدې نیولې تر عبـاداتو او اخلاقـو پـورې شـرعي اوامـر پرځـای کـړي او پـه منهیاتو او منکراتو کې بې ونه کاروي. د الله پاك او بنـده ګـانو حقونـه پـه کـې پرځـای کړي. له دې امله په یوازېتوب کې هم د رعیـت څـښتن دی، بـدن، غـړي او حـواس بـې رعیت دی او دی د هغو په هکله مسؤول دی.

فعالیت:

که څوك خپل مسؤولیت ادا نه کړي په ټولنه بې بدې اغیزې څه دي؟ ځواب ووایاست.

پوښتنې:

۱_دحدیث راوي معرفي کړئ.

۲_حدیث شریف ترجمه کړئ.

۳_د راعي، مسؤول او رعیت معنا ووایاست.

٤_د امام او پادشاه مسؤولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنی دنده:

پورتنی حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو یې زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهریره عبد الرحمن بن صخر الدوسيﷺ د خیبر د غزا په کال یې اسلام راوړ او د خیبر په غزا کې شریک شو، مدیني ته یې هجرت کړی او دنبوي مسجد په صفه کې اوسیده. ځان یې د رسول اللهﷺ صحبت ته وقف کړی وو، په همدې خاطر یې له رسول اللهﷺ څخه تر ټولو زیات احادیث روایت کړي دي. یوه پیشکه یې لرله چې کله به یې لستوڼي کې وړه چې له همدې کبله په ابوهریره (د پیشو څښتن) باندې مشهور شو. د عمر رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د بحرین والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقیق په سیمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_**الْمُوبِقَاتِ**: د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی، معنا یې ده: هلاکوونکي، تباه کوونکي.

۲_**التَّوَلِّي**:د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ ګرځول، تیښته او فرار کول.

۳_**الزَّحْفِ**:په ناسته ښښیدو او تګ ته وایي. دلته د دوو لښکرو نژدې کیدل او یوځای کېدل ترې مراد دی.

٤_**قَذْفُ**: د مصدر لفظ دی، ویشتلو او غورځولو ته وایي، دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حیایی تور تړلو ته وایي.

۵_**الْمُحْصِنَاتِ**: د **محصنة** جمع ده، معنا یې ده: پاک لمنه او عفیفه ښځه.

٦_**الْغَافِلَاتِ**:د **غافلة** جمع ده او **غافلة** د اسم فاعل صیغه ده معنا یې ده: ناخبره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث ژباړه

له ابو هریرهﷺ څخه روایت دی چې رسول اللهﷺ وفرمایل: له اوو هلاکونکو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: ای د الله رسوله، هغه څه شـی دي؟ ﷺ وفرمایـل: الله پـاک سـره شریک نیول، کوډې کول، په ناحقـه سـره انسان وژل، د یتـیم مالـل خـوړل، سـود او ربـا خوړل، د غزا او جګړې له ډګر څخه تیښته او فرار او په مؤمنو او پاک لمنو ناخبرو ښځو پوري د زنا او بې حیایۍ تور تړل.

د حدیث حکمت

ګناه که هر څه وي، له الله تعالی څخه سرغړونه او نافرماني ده، ځکـه خـو ګنـاه کـه وړه وي او که ستره، بد عمل دی.

ځینې ګناهونه نسبتا واړه وي او که کله هم له چا څخه صادرې شي نـو د وروسـې نیکـو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځینې ګناهونه دومره خطرناک او هلاکـوونکي وي چـې څوک ترې په رښتیا توبه ونه باسي، نو په یقیني توګه انسان هلاکوي. په پـورتني مبـارک حدیث کې ددغسې هلاکوونکو ګناهونو یادونه شوې ده.

فعالیت

په ګروپي شکل د کبیره ګناهونو نورې پنځه نمونې ووایاست.

د حدیث شریف ګټې

۱_له الله ﷻ سره شریک نیول ستر ظلم دي

له الله پاک سره دهغه په ذات، صفاتو او اسماوو کې بل څوک شریکول.

له الله سره شریک نیول ستر ظلم دی. شرک د انسان ټول نیک عملونه له منځـه وړي، الله تعالی هیڅکله شرک نه بښي او نورګناهونه چې بې چاته خوښه شي بـښي یې.

په قرآن کریم او احادیثو کې لاندې عملونه له الله پاک سره شرک ګڼل شوی دی:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زیارت قسم، د زوی یـا پـلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- کوډې او هغه دمونه او تعویذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نیول
- د ریاء لپاره لمونځ، روژه او زکاة ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

○ په دی عقیده د کونجکو، هډوکو، ښکرونو او داسې نورو شیانو په غاړه کې اچـول، چې دا د نظر لګیدو اونورو آفاتو مخنیوی کوي.

۲ـ د سحرحقیقت، دنیوي او اخروي زیانونه یې

د اسلام مبارک دین په اصلاح او خیر رسولو ټینګـار کـوي، پـه حقیقتونـو ولاړ دیـن دی چې له هر قسمه وهمونو، خیالونو، او بې ځایه ویریدلو څخه خلک منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خیالونو عقیدوي بې ثباتی، فتنو او فساد خپرولو، نورو تـه د بـدني، روحي، اجتماعي زیان رسولو څخه عبارت دي، د هغه زده کړه او نورو ته یـې ورښـوول خورا حرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسیږي. دا هغه نـاوړه عمـل دی چې د امام ابوحنیفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا یواځې قتل دی.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چې فال وکتل شو، چا چې غیـب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کوډې وکړې او د چا لپاره چې کـوډې وشي، څوک چې غوټې اچوي او بندونه جوړوي، یا کـاهن تـه ورشـي او د هغـه خبـره ربښـتیا وګڼي، نو پر محمدﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.(۱)

۳ـ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عزت ځـانګړی حرمـت لـري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکریم په ګڼو آیتونو کې دغه جنایت منع شوی، د یو انسان قتل او وژنه یې د ټول انسانیت قتل او وژنـه ګڼلـې او د یـو انسان ژغورل یې د ټول انسانیت ژغورل ګڼلـي دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْـأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا....﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چاچې یو انسان دوینې دبدلې یا په ځمکه کې له فساد دجوړولـو پرتـه (پـه ناحقـه) وواژه ، داسې وګڼه چې هغه ټول انسانان ووژل...

٤ـ د سرطاني غړي له مینځه وړل

که چا څوک په ناحقه وواژه یا یې د چا عزت ولوټلو، یا یې په دین لوبې وکړې او مرتد شو او له هغو پولو واوښت، چې هغه انسان او ټـولنې تـه ګـواښ دی، نـو بیـا د دې انسان چاره د بدن د سرطاني غړي په څیر په کار ده چې له منځه یووړل شي او پرې شي ترڅو نور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

---

۱ - رواه البزار فی مسنده. پ دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وی راغلی، پـه سـتر کفـر سـره نـه کافربیږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد، د یو چا ایمان په عملي ګناه سره نه نقض کیږي، نو دلته له کفر څخه عملی کفر مراد دی، نه اعتقادی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت دغسې انسانان په ګوته کړي او د وژلو حکم يې ورکړی. رسول اللهﷺ فرمايي:
«لَا يَحِلُّ دَمُ امرئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»[1] **ژباړه:** هغه مسلمان چې لااله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه تويول يې روا نه ده، خو په درې صورتونو کې: ښځه لرونکی زنا کار، قاتل او مرتد چې اسلام پريږدي او له مسلمانانو نه جلا شي.

٥_ ګېډه له اور ډکول

يتيم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوږی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتيا لري په ځانګړې توګه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاک په قرآن کريم او رسول اللهﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملرنې او توجه بانـدې ټينګار کړی دی. الله پاک ددې ګناه په هکله په قرآنکريم کې فرمايي:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء:١٠]

ژباړه: «بيشکه هغوی چې په زور زياتي سره د يتيمانو مالونه خوري، هغوی په خپلو ګېډو کې اور اچوي او د دوزخ اورته به ننوز» د يتيمانو مال خوړل، ډېره بې همتي، ناځوانه عمل او غټه ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندې د يتيم د وړاندې مسؤوليتونه ايښي چې يو له هغو څخه د يتيم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کيدو، په هغه کې له خيانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينګه ډډه کول دي.

پوښتنې:

١_حديث شريف ترجمه کړئ؟
٢_پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نومونه يې واخلئ.
٣_د کوډو، فال ليدو، او غير شرعي دمونو او تعويذونو ضررونه وښاياست.
٤_په کوم آيت کې د يوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانيت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانيت ژوند ژغورل، ښودل شوي دي؟
٥_هغه ځايونه، چې د يو مسلمان قتل په کې د اړتيا له مخې جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښاياست.

---
١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۲)

.... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵ـ سود یا له الله ﷻ او پیغمبر ﷺ سره جګړه

سود (ربا) یو بل خطرناک رنځ دی چې نیغ په نیغه د ټولنې غریب او بې وزله خلک کړوي. په ټولنې کې انساني مفاهیم، لکه: زړه سوی، ښیګڼه، خواخوږي، قرض حسنه لـه منځه وړي او پرځای یې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي. ځکه الله تعالی سود خوړل له غریبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالی او د هغه له پیغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګڼلی دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة:۲۷۹]

ژباړه: نو که له دې کار(سود) څخه لاس نه اخلئ. بیا د الله او د هغه د پیغمبر جنګ تـه تیار شئ.

سود خوړونکو ته الله تعالی تر ټولو بده سزا ټاکلې ده.

د خواشینې ځای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډیر پراخه شوی، نړۍ یې له یـو خطرناک اقتصادي بحران سره مخامخ کړې او ورسره غبرګ یې د روحـي او اخلاقـي فساد په جال کې نښلولې ده.

فعالیت

په ډله ییزه توګه دسود بدې اغیزې جلا جلا بیان کړئ.

٦ـ د یوه تن تیښته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدینو سره د جهاد او مبارزې وروستی پړاو له هغوی سره مخامخ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پریکړه ده. په داسې حساسو شېبو کې مقاومـت فرض او تیښته لویه ګناه ده، ځکه د جګړې په ترځ کې د یوه تن تیښته د جنګي مـورال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په له منځه تلو سره ډېر ځله يو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تيښته يا هم ثبات او استقامت د جګړې پايلې بدلوي.

۷ــ پر پاک لمنو ښځو تور لګول

ښځې په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په ځانګړې توګه د هغو وقار او پت په شريعت کې په پوره پاملرنې سره مطرح دی، کوښښ شوی څو د دوی درناوی خوندي وساتل شي. د ښځو پر شخصيت ملنډې، توهين او تحقير، بې ارزښته ګڼل او د نارينه وو د نفسي غوښتنو لپاره هغوی څخه کار اخيستل ستره ګناه ګڼل شوې، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سربېره هغه چا ته په دنيا کې هم درنه سزا ټاکل شوې چې د ښځې او يا نارينه د شخصيت درناوی ونه کړي، د هغوی عزت او حيا ته په بده سترګه وګوري، نو که چا کوم مسلمان سړي او يا مسلمانې ښځې ته د بد لمنۍ نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي، که شاهدان يې تير نشو کړای، محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتيا (۸۰) درو وهلو سزا ورکړي او شهادت او ګواهي به يې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعاليت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو ښځو د تور لګوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوې ده؟

پوښتنې:

۱ــ په قرآن کريم او احاديثو کې ولې د يتيمانو پر پاملرنې ټينګار شوی دی؟
۲ــ کوم عمل له الله پاک او پيغبر سره جګړه بلل شوی دی؟
۳ــ په جهاد کې تيښته ولې هلاکوونکې ګناه ده؟
٤ــ په اسلامي شريعت کې پر پاک لمنې مسلمانې ښځې باندې د بدلمنۍ د تور لګولو څخه سزا ټاکل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنكر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُم). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسيﷺ مشر صحابي وو. د خندق په غز او له هغه وروسته نورو غزواتو كې شريك خو د خندق په غزا كې رسول اللهﷺ د كافرانو لښكر ته د احوال اخستو لپاره لېږلی وو. رسول اللهﷺ ورته د منافقانو د پېژندګلوۍ په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ كې په صاحب سر رسول الله يادېده. عمر فاروقﷺ به هغې جنازې ته نه ورته چې **حذيفة** ﷺ به پكې برخه نه اخيسته.

د ډېرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو كې شريك وو. د نهاوند په غزا كې يې ګډون درلود، همدان، ری، او دينور د ده په مشرۍ كې فتح شوي. د ارمينيا له غزا وروسته يې د مسلمانانو دريم خليفه عثمانﷺ ته د قرآن كريم د ترتيب مسأله مطرح كړه. زيات احاديث يې له رسول اللهﷺ څخه روايت كړي دي. د عمرﷺ په خلافت كې د مدائن والي ټاكل شوی او همالته د والي په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) كال كې وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

۱_وَالَّذِي: (و) په دې ځای كې د قسم توری دی، (الذي) هغه څوك، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_لَتَأْمُرُنَّ: هرو مرو (خامخا) به امر كوئ.

۳_الْمَعْرُوفِ: يوه ډېره جامعه كلمه ده چې د خير، ثواب او طاعت ټول كارونه پكې شامليږي، لكه ښېګڼه او نيكي چې عام خلك يې ښه ګڼي او بد يې نه وايي.

٤ _لَتَنْهَوُنَّ: هرومرو به نهی كوئ، (ايسارول به كوئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥_الْمُنْكَرِ: د معروف ضد دی: بدي او ورانی، چې عام خلك پرې بد وايي او ښه يې نه ګڼي.
٦_لَيُوشِكَنَّ: ډېر ژر، ډېر نژدې.
٧_عِقَابًا: عذاب
٨_تَدْعُونَهُ: له الله ﷻ څخه به دعاګانې غواړئ.

د حديث ژباړه

له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او يا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاك در باندې له خپل لوري څخه عذاب راوليږي چې بيا به له هغه څخه دعاګانې غواړئ او قبليږي به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امربالمعروف او نهی عن المنکر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فرايضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قيام او بقاء ورپورې تړلې ده.

فعاليت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغيز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې يې نورو ته واوروي.

د حديث شريف ګټې

١_د امربالمعروف او نهي عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وګړي ژوند کوي: نيکان خلك، هغه چې د پاکو عقيدو، نيکو خويونو، خير غوښتونکې او د غوره اخلاقو څښتنان وي.
اوبله ډله بدان، هغه چې د ناوړه سلوك، د بدو عاداتو، د شر او فساد خويونو خاوندان وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه همیشه په فردي او ټولنیز ژوند کې ناسمې مفکورې، د اسلام او انسانیت ضد کړنې، پر نوروظلم، تیری او ډول ډول فسادونه صادریږي. که چیرې نیکان او صالحه وګړي ددغسې اشخاصو مخنیوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډکر وګرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د ښو او بدو تمییز به پکې هیڅ نه وي.

امر بالمعروف او نهي عن المنکر د اسلامي امت هغه سپیڅلی صفت دی چې له پیغمبرانو څخه زموږ امت ته په میراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نیکمرغي وربورې تړلې او د فساد د پراخېدو له منګولو يې ژغوري.

۲_خلک نیکیو ته رابلل

د حدیث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نیکیو او ښیګڼو امر کوئ. خلک به اسلامي عقیدې، اسلامي شریعت، اخلاق، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، ورورۍ، عدل او انصاف او د یوه الله بنده ګۍ ته رابلئ ، چې د دنیا او آخرت سعادت پکښې نغښتی، دعوتوئ.

۳_ له بد یو څخه خلک منع کول

په ټولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ایسارول فردي او ټولنیزه دنده ده. د اسلام دستر پیغمبرﷺ له خوا پر یوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټینګار کول د هغه کار فرضیت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دین غوښتنه داده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهی عن المنکر د هر مسلمان په غاړه په فردي توګه او د ټول امت په غاړه په ټولنیزه توګه فرض دی، هغه هم په حکیمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

٤_ د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پایلې

امر بالمعروف او نهي عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو يې رسول اللهﷺ د عذاب د نازلیدلو اخطار ورکړی. د دې معنا داده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کیږي نو ځای يې د الله تعالی لخوا ځانګړی عذاب نیسي، سربیره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زیاتیږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل دریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ بيا به مو دعاء نه قبليږي

که دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر ترک شي نو ډېر ژر به الله تعالی له خپل لوري عذاب را نازلوي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پرېښودو سره عذاب راغی نو بيا که تاسې الله تعالی ته څومره دعاګانې او زارئ کوئ نودعا به مو نه قبليږي، او عذاب به په دعاګانو باندې نه لرې کيږي، ځکه مسلمانانو به د دعوت په پرېښودو دومره ستر جرم او غټه ګناه کړې وي چې د دعا دقبليدو ټولې لارې به پرې پر ځان تړلې وي.

فعاليت:

ايا له بديوځخه منع کول يوازې د علماوو دنده ده اوکه د ټولو مسلمانانو؟ زده کوونکي دې په خپل منځ پرې مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ ـ لَتَأْمُرُنَّ:

ب ـ الْمَعْرُوفِ:

ج ـ لَيُوشِكَنَّ:

۲ـ دحديث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

۳ـ د حديث ژباړه ووایاست.

٤ـ که د اسلامي دعوت فريضه ترک کړل شي، نو پايله به يې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

په لګښت کې اقتصاد

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الاقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

رواه الطبراني فی المعجم الكبير

د ځینو کلماتو معنا

۱_**الاقْتِصَادُ**: اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او وینــاوو کــې د افـراط او تفریط ترمنځ وسط حد ته ویل کیږي، په لګښت او نفقه کــې اقتـصاد د اسـراف او تقتیـر (ممسك توب) ترمنځ حد ته وایي.

۲_**أَلْمَعِيشَةَ**: ژوند، روزګار.

۳_**التَّوَدُّدُ**: مینه کول، محبت کول.

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن عمررضی الله عنهما څخه روایــت دی چــې رسـول اللهﷺ وفرمایـل: اقتـصاد (اعتدال په لګښت کې) نیم ژوند دی، او خلکو ته ځان ګرانول او نـژدې کـول نـیم عقـل دی، اوپه ښه ډول پوښتنه کول نیم علم دی.

د حدیث شریف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهمیت سره سره یو خطرناك شی دی، هغې لوښې توري ته ورته دی چې دواړه لوري یې تېره او غوڅوونکي وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتیاط ونکړي نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي.

ځکه اسلام مال ته ځانګړې پاملرنه کړې، د هغه د ګټلو او لګښت لپاره یې دقیـق، جـامع اصول او ضوابط ایښې دي. چې یو له دغو اصـولو او ضـوابطو څخـه د اقتـصاد (اعتـدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډېره حده په لګښتت پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول اللهﷺ په ګڼو احاديثو او د قرآن کريم په ډيرو آيتونو کې ذکر شوی، چې مونږ او تاسو يې د بېلګې په توګه د پورتني مبارک حديث پـه تـرڅ کې لولو.

د حديث شريف ګټې

۱ــ مال قيمتي زيرمه او د اقتصاد اصل دی

مال په يو وخت کې هم د خير او ښيګڼې غوره وسيله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسيله ده.
کور، اولاد اوعيال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډيره برخه جوړوي، ډېر ځله انسان د مال په اړه بې احتياطی ته اړکړي چې په پای کې د بـې وزلـی او تنګلاسـۍ لـه داسـې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تريخ او ورځخه پـه تيـښته شـي، سـترګې پټـې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تـالان لاس پـورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امني، اړ او دوړ رامنځته کړي. او يا هم د کـار کولـو همـت بايلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه بانـدې يـو درونـد پيټی جوړ شي.
اسلام دغه ستونزه د يوه خراب او دردوونکي واقعيت په توګـه درک کـړې او د هغـې د مخنيوي لپاره يې د اقتصاد اصل او قاعده ايښې ده.
پدې مبارک حديث کې رسول اللهﷺ اقتصاد نيم ژوند ګڼلی او بيا يې په ځانګړې تعبيـر سره د لګښت اقتصاد د تنګلاسۍ او له هغو نه د راولاړو ستونزو د مخنيوي چاره ښـودلې.
پيغمبرﷺ فرمايلي دي:(مَاعَالَ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]
ژباړه: هيڅکله به فقير او تنګلاسی نه شي هغه څوک چې په لګښت کې د اعتدال او ميانه روۍ څخه کار اخلي.
له کومه ځايه چې په مالي چاروکې اقتصاد او اعتدال ډيره اغيزه او خورا مهـم رول لـري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نـوم يـاد شـوی دی، نـن سبا چـې د اقتـصاد اصطلاح کارول کيږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سيستم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شریعت کې (اسراف) وایې چې په لګښت کې د افراط، بې نظمی، بې هدفی، بې پلانی مفاهیمو ته شامله ده.

د لګښت ډیره برخه خوراک او څښاک جوړوي، الله تعالی د خوراک او څښاک پـه اړه فرمايي:﴿ وَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ٣١]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تېرى مه کوئ.

په خوراك او څښاك کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتيا تـه تـاوان اړوي، له هغه نه زيات يې ما ل تـه اړوي او نـن سـبا چـې څـومره مالونـه پـه خـوراک او څښاک کې له اسراف نه په راولاړو ناروغیو او د هغو په علاج لګيږي له هيچا پټ ندي.

۳_في سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دې چې في سـبيل الله انفـاق، خيـرات، صـدقات، مرسـتې او عامـه سـخاوتمندی او داسې نور د خير ښيګڼې لګښتونه هم بايد د اقتصاد تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلـو جذبه او ولوله بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولوته ونه هڅوي، الله تعالی فرمـايي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.[الاسراء:٢٩]

ژباړه: لاس ترغاړې تړلی بخيل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سـبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاک د خير ښيګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي نو نور لګښتونه خو بايد اورومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴_دخلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوک د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوې درنـاوی کـوي، او ورسره نيک چلن کوي، د خلکو پر جفا سترګې پټوي داسې انـسان الله ﷻ تـه خـوښ وي، او څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مينه د بندګانو په زړونو کې هم اچوي د خلکو د خوښی لـه برکتـه تـل انـسان خـوښ، هوسا، او پـه خپلـو مقـصدونو کې سرلوړی وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کاميابي او لويه عقل مندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــ ګټوره پوښتنه علم زياتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسيره کيږي، که چيرې لـه معلم څخه په ښه طريقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کومي په ځواب کـې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته يې ډيره زياته اړتيا وي.

پوښتنې:

۱ــلاندې کلمې معنا کړئ:

۱ــ الاقْتِصَادُ:

ب ــ الْمَعِيشَةِ:

ج ــ التَّوَدُّدُ:

۲ــمال ولې دومره ارزښت لري؟

۳ــد اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

٤ــحديث ترجمه کړئ!

۵ــاسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتيايي او مالي ضررونه بيان کړئ!

کورنی دنده

زمونږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حرام اسراف روان دي، او دهغو د مخنيوي پر لارو چارو باندې غور او فکروکړئ ،اودمخنيوي په باره کې يې لنډه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

د الله جل جلاله كتاب او د پيغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ. [موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالك بن انس بن مالك الأصبحی الحميری د دار الهجرت (مدينی منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالكي مذهب امام دی. په **۹۳** هجري كال په مدينه منوره كې زيږېدلی. پر دين كلك ولاړ وو. له اميرانو او باچاهانو څخه لرې اوسيده، آن تردې چې د واكمنانو له خوا ربړول شوی هم دی.

عباسي خليفه هارون الرشيد ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووايي، خو امام مالك انكار وكړ او ويې ويل چې: علم ته خلك ورځي، علم خلكو پسې نه ورځي! هارون الرشيد بې كورته ورغی او د درس په مجلس كې يې ديوال ته تكيه وكړه ، امام مالك وويل: دعلم درناوی د رسول الله ﷺ درناوی دی، نو تكيه يې پرېښوده او د امام په وړاندې كښيناست. د خليفه منصور عباسي په غوښتنه يې د احاديثو مشهور كتاب موطأ وليكه. په همدې توګه: **الوعظ**، **المسائل**، **الرد على القدرية**، النجوم او تفسير غريب القرآن د نوموړي له ليكنو څخه دي. امام مالك بن انس په ۱۷۹ هـ . ق كال په مدينه منوره كې وفات شو.

د ځينو كلماتو معنا

١_تَرَكْتُ: له ترك څخه اخستل شوی: پرېښودل، ترك كول.

٢_أَمْرَيْنِ: د (امر) تثنيه ده:چاره، كار.

٣_لَنْ تَضِلُّوا: هيڅكله به بې لارې نه شئ.

٤_مَا تَمَسَّكْتُمْ: څوپورې مو چې منګولې پرې لګولې وي.

د حديث شريف ژباړه

امام مالك رحمه الله تعالی ته دا حديث رسيدلی چې پيغمبر ﷺ فرما يلي دي: په تاسو كې مې دوه شيان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منګولې ښخې كړې وي هيڅكله به بې لارې نه شئ: دالله كتاب او زما سنت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

قرآن د الله پاک وروستی کتاب دی چې د انسانیت د هدایت او لارښوونې لپاره یې نـازل کړی، څو انسانان له تیارو څخه رڼا ته راوباسي او د ژوند په سمه لاره یې روان کـړي. ترڅو چې انسانان پر قرآن کلک ولاړ وي، هیڅکله به بې لارې نه شي.

د حدیث شریف ګټې

۱ــ قرآن کریم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول اللهﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچینې په ګوته کړي څو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تیرکړي. لومړی د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حدیث او سیرت).

قرآن کریم د اسلامي شریعت د تحلیل او تحریم لومړنی مرجع ده. قـرآن د ژونـد ټـولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالا بیان کړې دي: ﴿....مَا فَرَّطْنَا فِــي الْكِتَــابِ مِــنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هیڅ شي کمی نه دی کړی (د اړتیا وړ شیان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالی خپل رسول محمدﷺ تـه دنـده سپارلې څـو دغـه اصـولي لارښـوونې پـه تفصیل سره د ژوندانه په ټولو جزئیاتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پـر بنسـټ یـوه ټولنـه جوړه کړي او نړیوالو ته دغه الهي لارښوونې یوازې په نظري توګه نـه، بلکـې پـه عملـي توګه وړاندې کړي. الله تعالی د پیغمبر دغه حیثیت داسې بیانوي: ﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الــذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ٤٤]

ژباړه: موږ تاته ذکر(قرآن) نازل کړ څو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضیح کړې او ښایي دوی پکې غور او فکر وکړي.

جابرﷺ وایي یوځل عمربن الخطاب په داسې حال کې چې د تـورات یـوه نـسخه یـې پـه لاس کې وه، راغی او ویې ویل: ای دالله رسوله، دا د تورات یوه نسخه ده. رسـول اللهﷺ څه ونه ویل. عمر رضی الله عنه د هغه په لوستو پیل وکړ. د پیغمبرﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکرﷺ پر عمرﷺ غږ وکـړ چـې مـور دې در بانـدې بوره شه عمره د پیغمبر مخ ته نه ګورې؟ کله چې عمرﷺ د پیغمبرﷺ مخ ته وکتل، نو ژر یې وویل: د الله پاک او د هغه د پیغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاک په ربوبیت، د اسلام په دین او د محمدﷺ په نبوت خوښ او قانع یو. رسول اللهﷺ وفرمایل: زما دې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات قسم وي چې زما سا يې په واک کې ده، که موسی درته راځرګند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پريږدئ نو د حق له لارې خخه به بې لارې شئ، او که موسی ژوندی وای او زما پيغمبري يې موندلې وای نو زما تابعداري به يې کوله. [سنن الدارمی]

۲ـ د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت(حديث اوسيرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه

د پيغمبر سنت د قرآن کريم تر ټولو ښه شرح او تفسير دی. د هغه سيرت او د صحابه وو ټولنيز ژوند د قرآنکريم عملي او تطبيقي اړخ دی.

له رسول اللهﷺ خخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقيقت کې د وحی يوه برخه ده،

الله پاک فرمايي:﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پيغمبرله ځانه نه غږيږي، هغه خو ورليږل شوې وحې ده.

نو په څه شي چې امر کوي بايد پلی کړی شي او له څه شي چې منع کوي بايد اجتناب ترې وشي، الله پاک فرمايي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر:۷]

ژباړه: کوم دستور چې پيغمبر درکوي، عمل پرې وکړئ او له څه شي مو چې منع کوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منګولې لګول له ضلالت او بې لارې توب خخه د ژغورل کيدو او نجات يوازنی لاره ده.

۳ـ د رسول اللهﷺ سنت يا دويمه وحې

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم دويمه مرجع ده.

په دې توګه له سنتو خخه د الهي وحې د يوې برخې په توګه هيڅکله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعي احکامو باندې په پوهيدلو کې له پامه نشي غورځېدلای.

رسول اللهﷺ په يو مبارک حديث کې چې مقدامؓ ترې روايت کړی فرمايي: خبر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په څير نور څه (سنت) راکړل شوي دي).[1]

---

۱ - ابوداود

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روايت کې راځي: داسې څوک ونه مومم چې ډډه يې وهلې وي او زما کوم امر يا نهی ورته ورسيږي او دی ووايي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې پـه قـرآن کـې مـې موندلي.[1]

د حديثو او فقهې کتابونه په هغو مسائلو ډک دي چې په قرآن کې نشته، خـو پـه حـديثو کې حلال يا حرام ګڼل شوي دي.

٤ـ د لارې مشال

د صحابه وو ټولنيز ژونـد، پـه ځـانګړې توګـه د راشـده خلافـت دوره، د قـرآن کـريم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بېه ده. څکه خو رسول اللهﷺ په يوه مبارك حديث کې امت ته پر هغې باندې د کلك دريدو ټينګار کوي او وايي: زمـا سـنت او لـه مانه وروسته زما د راشدينو او مهدييونو خليفه ګانو سنت کلك کړئ..)[2]

د راشده خلافت د دورې ټولنيزه تګلاره زموږ لپاره د فکري او عقيدوي خط مشالونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا کوو.

پوښتنې:

١ـپورتنی حديث شريف وژباړئ.

٢ـدحديث راوي څوک دی؟ معرفي يې کړئ.

٣ـلاندې کلمات معنا کړئ:

- تَرَكْتُ:
- أَمْرَيْنِ:
- لَنْ تَضِلُّوا:
- مَا تَمَسَّكْتُمْ:

٤ـ (نبوي سنت اوسيرت د قرآنکريم ښه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

کورنی دنده:

پورتنی حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

---

١ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

٢ - مشكل الآثار للطحاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

په جهاد کې د ښځو ونډه

عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ   كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحیح البخاري]

دراوي پېژندنه

ربیع بنت معوذ بن عفراء رضی الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبیلي ښځه وه، ربیع بي بي په بیعة الرضوان کې حاضره او له رسول اللهﷺ سره يې په ځينو غزواتو کې ګډون درلود. نوموړې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدایﷻ د لارې مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضیلت خاونده هم وه. له دې بي بي ځخه ټول يويشت (۲۱) احادیث روایت شوي دي. ډېر عمر ژوندۍ وه. په پای کې د عبدالملك بن مروان په خلافت کې د هجرت په څه د پاسه اویایم کال کې وفات شوه.

د ځینو کلماتو معنا

١ـ كُنَّا: موږ وو.

٢ـ نَغْزُو: غزا مو کوله، جهاد موکاوه.

٣ـ نَسْقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ورکولې.

٤ـ نَرُدُّ: وړل مو، لیږدول مو.

٥ـ الْجَرحَى: ټپیان، زخمیان.

٦ـ الْقَتلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حدیث ژباړه

له ربیع رضی الله عنها ځخه روایت دی چې وايي: موږ به له پیغمبرﷺ سره يو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شریك وو. مجاهدینو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی ټپیان او شهیدان به مو مدینې منورې ته انتقالول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

د خير ښيگڼې خپرېدو، دعدالت او انصاف تامين، لـه انسان څخه د انسان آزادي، لـه مستکبرينو څخه د مستضعفينو بوږاگانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او دين د لوړوالي په خاطر سپېڅلی او مقدس جهاد، له يوې خوا شرعي فريضه او مکلفيت دی او لـه بلې خوا د هـر مؤمن او مسلمان وگړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هيله او ستر وياړ دی. ښځه د نورو مسؤوليتونو، حقوقو او وياړ په څير په دغې مقدسې فريضې او سپېڅلې دندې کې د خپل بدني ځواك په اندازه له نارينه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حديث شريف گټې

۱ــ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپېڅلی دين دخپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی بل هيڅ ډول عبادت ورسره نه برابريږي.

د الله ﷻ په لاره کې يوساعت تگ د سهار له خوا او يا بيرته راستنيدل د ورځې پـه اخره برخه کې له دنيا اوهغه څه چې په دنيا کې دي ورڅخه غوره دي.(۱)

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نيکو کارونو غوره کار دی، الله تعالى د دې لپاره روا کړی تر څو د توحيد کلمه لوړه او د الله تعالى ددين برم زيات شي. ډېر زيات شمېر آياتونه او احاديث د جهاد د فضيلت په اړه راغلي. الله تعالى فرمايي:﴿ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۷٤] **ژباړه:** او څوك چې د الله په لار کې وجنگيږي او ووژل شي يا برلاسی شي هغه ته به مـوږ هرومرو ستر ثواب ور په برخه کړو.

او فرمايي: ﴿وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۹۵]

ژباړه: او الله تعالى مجاهدين په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره گرځولي دي.

د اسلام ستر لاربنود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمايي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَ صَلاَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»(۲)

---

۱ - مسلم

۲ - صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په څیر دی چې تږولـه شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کـوونکی وي، نـه لـه خپلـې روژې ستړی کیږي او نه له خپل لمانځه څخه ستړی کیږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعـالی د لارې مجاهد بېرته خپل کورته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګاللو لوی اجر او ثواب لري. رسول اللهﷺ فرمايلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ:« انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ إِيمَانٌ بِي وَتَصْدِيقٌ بِرَسُولِي فَهُوَ عَلَيَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».[۱]

ژباړه: څوک چې د مجاهد په توګه د الله په لار کې له کوره ووځـي، الله ﷻ (د مهربـانۍ له مخې) فرمايي: چې کله يې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسول د تصديق پر بنا وي نو زه يې ضامن يم چې هغه جنت ته داخل کړم او يا يې بېرته خپل کور ته پـه داسـې شـان ورستون کړم چې ثواب او غنيمت ورپه برخه وي.

د يـادونې وړ ده چـې د جهـاد د مـشروعيت لپـاره د ځـانګړو حـالاتو او شـرايطو تحقـق ضروري دی.

۲ ـ په وسله وال جهاد کې د ښځو ونډه

له رسول اللهﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په څير ښځو هم، پوره ونډه اخيستی ده دا په دې معنا چې ښځې هم له نارينه وو سره په ټولـو عبـادتونو، ويـاړونو او افتخـاراتو کـې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلای شو، ښځې حق لري چې د مسلمانانو له امير څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپيڅلي جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهربانۍ، هغه ځانګړي سهولت له مخې، چې له ښځو سـره يې په هر څه کې په پام کې نيولی، ښځې يې جګړې ته له حاضريدو څخه معـاف کـړې دي. دغه معافي يوازې يوه استثناء لري چې کله د مـسلمانانو مـشر د اړتيـا لـه مخـې فـوق العاده حالت کې نفير عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بيا به ښځه هم د ميړه لـه اجازې پرته د جهاد ډګر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې ښځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره ښځې حق لري چې د جهاد پـه ويـاړونو کـې د

۱ – سنن کبری، بيهقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریکیدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدینو سره ووځي او هلته د دوی له طبیعت سره مناسب یو شمیر خدمتونه تر سره کړي.

حقیقت دادی چې د اسلامي دعوت له پیل څخه نیولې د دعوت په ټولو پړاوونو کې ښځې په ټولو ویاړونو کې له نارینه وو سره یو شان شریکې دي. لله الحمد په ټول اسلامي تاریخ کې یوه پیښه هم داسې نشته چې هلته ښځو د محرومیت او کموالي احساس کړی وي او یا هم نارینه وو ځان پرې لوړ او پورته ګڼلی وي، بلکې ددې پر خلاف ښځې تل د نارینه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په کتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سلیم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضي الله عنهن او داسې نورې په زرګونو اتلانې دي چې یادونه یې په زرینو کرښوکې پاتې دي.

ام عماره نسیبه رضی الله عنها یوه له هغو اتلو بیبیانو څخه ده چې د احد په تاریخي غزا کې یې له پیغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د میړانې او سرښندنې بېلګه وړاندې کړې او د تل لپاره به تاریخ ورباندې ویاړي.

حفصه رضي الله عنها له ام عطیې رضی الله عنها څخه روایت کړی چې هغې ویل: زه له پیغمبرﷺ سره په اوو(۷) غزاګانو کې شریکه وم، زه د جګړې پر وخت له بارونو او سامانونو سره پاتې شوم. مجاهدینو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپیانو درملنه مې کوله.

انسؓ وایي: ام سلیم رضی الله عنها (دده مور)چې ژوندۍ وه نو تل به له یوې ډلې انصارو ښځو سره له رسول اللهﷺ سره په غزا کې ملګرې وه.

حشرج له خپلې پلرنۍ نیا څخه نقلوي چې هغې رضی الله عنها ویل: زه له شپږو تنو نورو ښځو سره د خیبر غزا کې له پیغمبرﷺ سره ووتم. څه وخت چې پیغمبرﷺ پوه شو ښځې هم ورسره غزا ته راغلې، نو موږ پسې یې څوك را ولیږه او ویې غوښتو! موږ د پیغمبرﷺ خدمت ته حاضرې شوو نو د پیغمبرﷺ په څیره کې د قهر او غوسې نښې وې. موږ ته یې وویل: تاسو د څه لپاره او د چا په اجازه راغلې یئ؟ مونږ ورته وویل: یا رسول الله! موږ تاسره راووتو، مجاهدینو ته به غشي ورکوو او به او ستوان به ورکوو، د ټپیانو درملنه به کوو او حماسي سندرې به وایو. پدې توګه به د الله ﷻ د لارې په جهاد کې خپله مرسته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمک کوو. رسول الله ﷺ راته وویل: پاځئ او خپلو خیمو ته ولاړې شئ. هغه وایي: بیا کله چې الله تعالی خیبر فتح کړ نو رسول الله ﷺ له غنیمت څخه موږ ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وایي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې درورسیدل؟ هغې وویل: میوې.[1]

فعالیت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او غشونو یې په جهادي معرکو کې حماسې زیږولې دي.

۳ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموما په وروستیو لیکو کې په لوژستیکي او روغتیایي چارو کې، لکه د ټپیانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لیږدونه ، پخلي او اوبو رسولو کې له مجاهدینو سره مرسته کوي.

په وسله وال جهاد کې د ښځو دونډه اخیستلو شرط دادی چې په عملي جګړه کې به برخه نه اخلي، ابرو به یې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سړو سره به اختلاط نه کوي که چیرې پورتنیو شرطونو تحقق نه مونده، نو بیا ښځو ته په وسله وال جهاد کې ونډه اخیستل جواز نه لري.

پوښتنې:

۱ـ د حدیث ژباړه ووایاست.

۲ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول څه دی؟

۳ـ په مسلحانه جهاد کې د ښځو د ونډې اخیستلوشرطونه ووایاست.

کورنی دنده:

له معتبرسیرت کتاب څخه د احد په غزا کې د نسیبې رضی الله عنها دریځونه او مواقف ولولئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

---

۱ – السنن الکبری للنسائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

رښتينولي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جليل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم یې مسعود او د بنو هذيل قبيلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو. دوه ځله يې حبشې ته هجرت کړی دی دريم ځل يې له حبشې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ. له رسول اللهﷺ سره به تل يو ځای او ملګری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة [1] مشهور وو. تل به يې په ډېره خوږه لهجه د قرآنکريم تلاوت کاوو، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د حق د سنګر يو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، احد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې يې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲)کال د حضرت عثمانﷺ له شهادت څخه وروسته يې له نيمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځينو کلمو معنا:

۱ـ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ:	پر تاسو رښتيا ويل لازم دي
۲ـ يَهْدِى:	لارښوونه کوي
۳ـ الْبِرّ:	هر ډول ښې اوغوره کړنې اوخصلتونه
۴ـ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:	سړی تل اوهميشه
۵ـ يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:	کوښښ او هڅه کوي د رښتيا ويلو
۶ـ يُكْتَبَ:	وليکل شي

۱ـ يعني رسول اکرمﷺته به يې امسا په لاس کې ورکوله، تکيه او بالښت به يې ورته ايښود او د اوداسه اوبه به يې ورکولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ ويلو څخه ځانونه وساتئ

۷ـ الْفُجُورِ: هرډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حديث ژباړه

له عبد الله بن مسعود‌ﷺ څخه روايت دی چې رسول اللهﷺ فرمايلي دي: پر تاسو رښتيا ويل لازم دي، ځکه چې رښتيا انسان ته د نيکيو لارښوونه کوي او نيکي انسان ته د جنت لارښوونه کوي. بيشکه انسان، چې تل رښتيا وايي او د رښتيا ويلو هڅه کوي، نو د الله جل جلاله په نزد به رښتينی وليکل شي او له درواغو ويلو څخه ځانونه وژغورئ، ځکه چې درواغ ويل سړي ته د نارواوو په لور لارښوونه کوي او ناروا د دوزخ په لور لارښوونه کوي. ځينې وخت تل سړی درواغ وايي او د درواغو ويلو هڅه کوي، نو له دې امله د الله جل جلاله په نزد درواغجن وليکل شي.

د حديث حکمت

د ټولو فضايلو، غوره کړنو او خويونو بنسټ رښتيا ويل دي. رښتيا ويل د ټولنيز اخلاقي نظام سرچينه ده او د ټولنې په وګړو کې يو په بل اعتماد راټوکوي. په درواغ ويلو سره په انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کيږي چې دا کار د ټولنې د هر ډول فساد لامل ګرځي. له دې امله پيغمبر ﷺ پر انسانانو رښتيا ويل لازم کړي او له درواغو څخه يې منع کړي دي.

دحديث شريف ګټې

۱ـ د رښتيا وو حقيقت

رښتيا د حقايقو سره مطابقت ته ويل کيږي او مختلف ډولونه لري، لومړی يې په وينا کې رښتيا ويل دي، او هغه داسې چې وينا له هغه څه سره چې اخبار ورڅخه کيږي مطابقت ولري.

بل د نيت او ارادې رښتينولي ده چې د دې ډول رښتينولۍ ځای زړه دی، نو پر مسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتينی او د هر ډول ريا، بدګمانيو، او ناوړه نيتونو څخه پاک وساتي.

بل په کړنو کې رښتينولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقيدې او وينا سره يې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقيدې او شعار په خلاف وي دروغ ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د رښتیا ویلو کوښښ

انسان باید د ژوند په ټولو حالاتو کې تل رښتنی واوسي او هڅه وکړي چې ریـښتینولي د ځان عادت وګرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم يې نوم د صدیقینو په ډله کې ولیکي اوجنت ته یې داخل کړي.

۳ـ د رښتیا ویلو ګټې

ریښتیا ویل ډیرې دنیوي او اخروي ګټې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- رښتیا ویل انسان د نیکیو لور ته وړي او له هر ډول بدیو څخه یې ژغوري.
- رښتیا ویل زړه ته ډاډینه او آرامي وربښي.
- رښتیا ویل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- رښتیا ویل په دنیا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- رښتیا ویل د الله جل جلاله د خوښی لامل ګرځي.
- رښتیا ویل جنت ته د داخلیدو لویه ذریعه ده.
- رښتیا ویل انسان ته د خیر او برکت دروازې پرانیزي ،او رزق یې پراخوي.

۴ـ د درواغو حقیقت

درواغ د رښتیا ضد او د حقیقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ویل کیږي.
درواغ لکه څرنګه، چې په ژبه وړاندې کیږي، همداراز د کړنې، نیـت او ارادې لـه لارې هم تر سره کیدای شي. لکه یوڅوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پـر خلاف وینا وړاندې کړي، په دې صورت کې ده خپـل عمـل او اراده پـر ژبـه دروغجنـه وړاندې کړه.

۵ـ درواغ ویل لویه ګناه ده

درواغ ویل داسې عمل دی چې د اسلام د سپیڅلي دین څخه سربیره په ټولومـذهبونو او ادیانو کې یوه ناوړه پد یده ګڼل شوې ده. د اسلام مبـارک دیـن د درواغـو ټـول ډولونـه حرام کړي دي او درواغجن انسان ته یې درنده سزا ټاکلې ده.نولازمه ده چې د هـر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوک چې درواغ وایي او یا د درواغ ویلو هڅه کـوي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل جلاله ېې بد ګڼي په درواغ ويلو د بنده خوى ګرځي او د الله جل جلاله پـه نـزد د درواغجنو په ډله کې شمېرل کيږي.

۶ـ د درواغو بدې اغېزې

درواغ ويل ډېرې بدې پايلې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي

- درواغ ويل د ټولو بديو اصلي عامل او د منافقت يوه برخه ده.
- درواغ ويل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصيت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې ګناه تکيه ګاه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لوېږي.

پوښتنې:

۱-لاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرِّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲ـ دحديث ژباړه ووایاست.

۳ـ رښتياويل څه ګټې لري؟

۴ـ دروغ څه بدې پايلې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عبدالله بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِـــنْ مَجْلِـــسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

١ـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چې يو څوك د ناستې له ځاى څخه پاځول شي.
٢ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوك په هغه ځاى كې كښيني.
٣ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مګر په خپلو منځوكې پراخي راولئ.
۴ـ وَتَوَسَّعُوا: او د ځاى پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دى، پيغمبر صلى الله عليه وسلم له دې څخه منعه كړې ده چې يو څوك له خپل ځاى څخه پاځول شي او بيا پر ځاى يې بل څوك كښيني، بلكې په خپلو منځوكې فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه كړئ.

د حديث حكمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې كړى. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پريښې نه ده، بلكې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان كړې، په اسلام كې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر كتل كيږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوى د توپير او لوړ تيا معيار دى. له دې كبله امر شوى چې څوك له خپل ځاى څخه اوچت نه كړاى شي او ناست خلك يا حلقه سره پراخه كړي او ياسره نژدې شي او نويو راغلو خلكو ته ځاى وركړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو كې با وقاره وساتل شي. هيڅوك د كمې احساس ونه كړي او له دې سره سره څوك د مجلس له ګټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس كې ځاى وركړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې دښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، پـه مجالـسو کـې برخـه واخلـي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

آـ نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقې او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښـت لـري بایـد داسـې مجلسونه غنیمت وګڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب ـ بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلک راټول شـوي وي یـا پـه کې غیبت کیږي یا په کې درواغ ویل کیږي او یا نـور د فـساد تـصمیمونه پـه کـې نیـول کیږي له داسې مجلسونو څخه ډډه کول لازم او که څوک پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅیږي.

ج ـ مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترګو کیږي په دغـه ډول مجالـسو کـې اشـتراک کول کوم باک نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګډون ونه شـي، ځکـه چـې وخـت پـه کې ضایع کیږي.

۲ـ په مجلس کې ناست کس له ځپل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بـل څـوک پـاڅوي او دی د هغه پر ځای کښیني، ځکه داد متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړی دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تیری کول دي. د اسلام ستر پیغمبـر صـلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". [1]

---

۱ – سنن ترمذی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: څوک چې دا خوښوي چې خلك يې په مخ كې ولاړ وي، نو دی دې په جهنم كې د ځان لپاره ځای تيار كړي.

۳ـ د مجلس پراخول

كه څوك له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس كې دده د كيناستو ځای نه وي، نو مجلس كې په ناستو كسانو لازم دي چې په مجلس كې پراخي راولي او ده ته د كښيناستو ځای وركړي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ۱۱]

ژباړه: اې مؤمنانو كله تاسې ته وويل شي چې پراخه كړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په كې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴ـ مجلس ته د سلام په اچولو سره داخليدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو كې ذكر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخليدو پر وخت د سلام اچول دي. پيغمبر صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»[۱]

ژباړه: كله چې له تاسې څخه څوك مجلس ته داخليږي بايد سلام واچوي.

۵ـ د مجلس په آخر كې كيناستل

كه څوك مجلس ته راشي نو بايد هلته كښيني چيرې چې د ناستو خلكو پای وي او د مجلس منځ او يا سرته د تيريدو كوښښ دې ونه كړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالى عنه) فرمايي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي».[۲]

ژباړه: كله به چې موږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هريو به هلته كيناسته چيرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶ـ د دوو خبرو اترو كوونكو تر منځ كيناستل نه دي په كار

كه څوك په مجلس كې د ناستې اراده لري، نو بايد د دوو داسې كسانو ترمنځ ځان ځای نه كړي چې هغوی په خپلو كې خبرې اترې سره كوي، تر څو د هغوی خبره او

---

۱ - سنن أبي داود.

۲ - سنن أبي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابطه غوځه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل ګرځي. پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: «لاَ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا».[1]

ژباړه: چا ته دا جايز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بېلتون راولي، مګر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷ـ که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځايه پاڅېږي د بيا راتلو په صورت کې په خپل ځا ی کې د کيناستو حق لري

پيغمبرﷺفرمايلي دي: « مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ ».[2]

ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅيده او بيا خپل ځا ی ته راغی، نو هغه په خپل ځای د لومړيتوب حق لري.

پوښتنې:

۱ـ لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ

ج ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:

۲ـ د حديث مفهوم په يادو زده کړئ.

۳ـ د مجلس هغه آداب وواياست چې د حديث الفاظ پرې دلالت کوي.

---

[1] -سنن ترمذی.

[2] -صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې

د اصولو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د فقهې د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د يو علـم جزئيـات زده کـړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره يې تړاو وپېژنو؛ په دې لوست کې تاسې ته همدا مطالب په تفصيل سره وړاندې کوو.

د فقهې د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کيږي، « د فقهې اصول» د دوو کلمو څخه د مرکب لفظ په توګه او « د فقهې اصول» د ځانګړي علم د نوم په توګه

« د فقهې اصول» د دووکلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهې اصول لـه دوو کلمـو څخـه جـوړ شـوی ترکيـب دی يـو يـې " فقـه" او بـل يـې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنياد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او ځيرکتيا په معنا ده او پـه اصـطلاح کـې پـه شـرعي احکـامو باندې داسې پوهې ته ويل کيږي چې له دلايلو څخه راوتلې وي، لکـه چـې يـو څـوک وپوهيږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، ځکه چې الله تعـالی فرمـايلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَـى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المايدة: ۶] . په دې آيت کې د درې اندامونو په وينځلو او د يو اندام په مسح امر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی.

داسې پوهه فقه ده، خو که يو څوک يوازې د خپل کلي له امام څخه واوري چـې اودس فرض دی او بې اودسه لمونځ نه کيږي، نور يې په دليل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نـه ويل کيږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او يقين دواړو ته ورشامليږي.

شرعي احکام: د مکلفينو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ويل کيږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح،مکروه او حرام.

لکه چې ويل کيږي: رښتيا په وينا کې واجب او دروغ حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانګړي علم په توګه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلايل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات ځرګندوي[1].

کله چې موږ دې تعريف ته ښه ځير شو درې لويې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهي دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قياس) بيانوي، په تفصيلي توګه له هر آيت، حديث ... څخه بحث نه کوي.

۲ـ د فقهې د اصولو علم له همدې دلايلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو ځرنګوالی راښيي، هغه قواعد بيانوي چې په زده کړه يې، له دلايلو څخه د احکامو استنباط آسانه کيږي.

۳ـ د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او ورتياوې بيانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلايل، اصولی قواعد او شرعی احکام دي.

شرعی دلائل په دوه ډوله دي

۱ــ متفق عليها دلايل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قياس دي.

۲ــ اختلافي دلايل چې ډېر ډولونه لري. مهم يې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلايلو څخه په اجمالی توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجيت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بيانوی او د دوی په خپل مينځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځينو په نورو د ترجيح قواعد ځيري.

(۱) المنهاج : للبيضاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعی مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوایستل شی، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغیزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قیاس ته تکیه کوي، یا به په صراحت په هغو کې راغلی وي او یا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوک سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سلیقوی تفسیر او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعی احکامو استنباط ځانګړي اصول لري چې په همدې علم کې بیان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلایلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال لیاری وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې یې داسې نظریات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسیله پېژندل کیږي، همدا علم دی چې فقهې او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې راپیدا کوي او نویو پېښیدونکو مسایلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبت او پوخوالی تر لاسه کوی.

د فقهې د اصولو تړاو د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفیتونه او مسؤلیتونه د خپل پروردګار، ټولنې او چاپېریال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تړاو د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د بېخ تړاو له ښاخونو سره یا د بنسټ (تهداب) تړاو له ودانی سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بیانوي، شخص ته د فقهې احکامو د استنباط لار پرانیزي او د دې وړ یې ګرځوي چې د وضع شویو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکاږي.

کله چې موږ غواړو د لمانځه حکم له دلیل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتیا لرو:

۱ـ د شرعي احکامو پېژندل.

۲ـ د شرعی دلایلو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) اجمالي پېژندنه.

۳ـ له دې دلایلو څخه د حکم د راویستلو لارو چارو پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د دې پېژندنه چې د يو څه غوښتل د امر په صيغې (وکړه) سره ترسره کېږي.
٥ـ مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.
دا ټولې مقدمې د فقهې د اصولو د علم موضوعات دي.
له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورګرځو، په قرآن کريم کې د لمانځه موضوع لټوو، د پلټنې وروسته دا آيت پيدا کوو چې الله تعالی فرمايلي: ﴿اقيموا الصلاة﴾ يعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له موږ نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او موږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستی پوهه فقه ده، نو ويلای شو چې د فقهې اصول د فقهې د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه يې له قرآن، سنتو، اجماع او قياس څخه فقه راويستلای شو.

فعاليت:
بيا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.
شرعي مصادر= ټوټه.
د اصول فقه علم = د درزي توب پوهه.
او د نجاري سره هم اصول فقه پرتله کړئ.

پوښتنې:

١ـ د فقهې اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانګړي علم د نوم په توګه راوپېژنئ.
٢ـ د فقهې د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځينو اختلافي دلايلو نومونه واخلئ.
٣ـ د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟
۴ـ د فقهې د اصولو د علم اړيکې د فقهې له علم سره د مثال په ترڅ کې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

د فقهې د اصولو د علم پيدايښت او پراختيا

په تېر لوست کې مو د اصول فقه تعريف ، موضوع، موخه او له فقهې سره د دې علم اړيکه وپېژنده، په دې لوست کې موږ د دې علم له پيدايښت او پراختيا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتيا لولو. له هر څه مخکې اړينه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعيت د ديني مکلفيتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې ځان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنی او غوښتنو څنګه پوهېدل؟ او اجماع او قياس په څه ډول مينځ ته راغلل؟

له قرآن کريم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کريم دی. مسلمانان د قرآن کريم په واسطه د خپلې عقيدې او شرعي مکلفيتونو ستره برخه پېژني، چې د څه لپاره پيدا شوي او څه بايد وکړي. رسول اکرمﷺ قرآن کريم په خپلو اقوالو افعالو او تقريراتو سره تفسير کړی.

قرآن کريم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کريم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کريم په مفهوم پوهېدل، همدا راز يې د نبي کريمﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنګه چې موږ او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهيږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.

کله چې له موږ څخه ښوونکی يا پلار د کوم کار د کولو يا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهيږو چې ايا ټينګه غوښتنه کوي او که سطحي، ايا په نه کولو يا کولو يې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخيصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کريم په معنا پوهېدل د رسول اللهﷺ د خبرو څخه يې مطلب اخيسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله په حکم يې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټينګار درجه له وينا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځينو چارو به يې امر ورته کاوه، له ځينو څخه به يې منع کول، د ځينو چارو لور ته به يې ترغيبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصريح وشي او وويل شي چې دا څيزونه فرض، سنت، مباح، مکروه يا حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي قلمرو له پراختيا څخه وروسته د احکامو استنباط

څه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلل، دوی په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتيا پيدا شوه څو د عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود څخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلك د خدای او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت کې د فقهې د اصولو علم وټوکېده.

د اجماع پيدايښت

کله چې رسول اللهﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځينو مسائلو اجماع وکړه. د رسول اللهﷺ د وينا مطابق د ده امت په خطا نه سره يو ځای کېږي. په دې مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دريم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قياس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسې نوي مسايل پيدا شول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې يې په صريح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاؤو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احکامو په راويستلو کې اجتهاد وکړ. په داسې توګه چې نوي مسايل يې په منل شويو ثابتو مسايلو قياس کړل او په دې توګه د قياس په نوم د شرعي احکامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پيدايښت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقيقت او د قياس په څرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف راشروع او د وخت په تېرېدو او د نويو مسايلو په زياتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره کړه. د هجرت په دويمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم يې ورباندې کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتيا

کېدای شي څوك ووايي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتيا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او دفقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو څېړونکي عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قيامت تر ورځې پورې د څه شرايطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتيا لري نو د امت د ځينو علماوو لپاره د دې علم زده کړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوی مکلفيتونه په ګوته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسایلو کې به د ځینو جاهلانو جرأت نه کتلې. پرته له دې چې هغوی د اجتهاد ځانګړتیاوې ولري، د اجتهاد دعواوې به یې کولې.

هغه څوک چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلي، د هغوی لپاره هم د دې علم پېژندل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو ماخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژني، د اصولو دعلم په زده کړه د هغوی د اقوالو تر مینځ پرتله او د دوی په منهجونو او لارو نوي مسایل تخریج کولای شي.

په دې توګه ویلای شو له دې علم څخه د اسلامي شریعت په هکله په دریو عمده برخو کې ګټه اخیستل کېدای شي.

۱ـ هغه احکام چې د وخت او ځای په بدلون بدلیږي، که څه هم د پخوانیو فقهاوو نظریات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نویو احکامو ته هم اړتیا لیدل کیږي.

۲ـ هغه نوي مسایل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځینې ډولونه، ځینې طبي پوښتنې او نور، داسې مسایل هم نویو احکامو ته اړتیا لري.

۳ـ د مخکینیو فقهاؤو د نظریاتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدې نظر پیدا کول هم د فقهې د اصولو په علم ترسره کیږي.

د وضعي قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتیا لري

لکه څنګه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتیا لري همدا ډول د وضعي قوانینو پوهان هم د اصولو علم ته اړتیا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کیږي، لکه قیاس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسیر قواعد، په معانیوو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلایلو ترمینځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مینځ ترجیح دا ټول د وضعي قوانینو دپوهانو په کاریږي. تر څو چې وربانديې پوه نه شي په خپل مسلک کې بریالی کیدای نه شي.

له همدې امله د شرعیاتو او حقوقو په پوهنځیو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکیل او یا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

آیا داسې پېښه مو یادیږي چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راڅرګنېدلې وي؟

که نه دریادیږي، نو کوښښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجوړ کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه ګټه واخلئ.

مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ دربانـدې پلورم، کـریم وویـل: زه یې قبلووم، کله چې کریم د هغه د تسلیمولو غوښـتنه وکـړه، اشـرف وویـل: زما مقـصد پـه راتلونکې وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کارولی. زه عقد پوره نـه ګـڼم، په راتلونکې کې مې که زړه شو موټر به دربانديې وپلورم او که نه، نه يې دربانديې پلورم.

د اصول فقه د علم د پراختیا مرحلې

د فقهې د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تیر شوی، چې په لاندې توګه بیانیږي:

اصول فقه د اسلام په لومړي دور کې

کله چې موږ د رسول اللهﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیدا کېږي چې هغهﷺ د صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین اجتهاد تایید کړی. پـه یـو حـدیث شـریف کـې راغلي چې کله رسول اللهﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یې وفرمایل: کلـه چـې لـه کومې قضایې پېښې سره مخامخ شې څه به کوې؟ معاذﷺ ورته وویل: زما پرېکړه بـه پـه قرآن کریم وي، پیغمبرﷺ ورته وفرمایل: که پر قرآن کـریم کـې ونـه مونـدل شـي. ویـې ویل: د رسول اللهﷺ په سنتو به فیصله کووم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سنتو کې دې ونه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کووم او کمی به پکـې نـه کـووم، معـاذ رضـی الله تعالی عنه ویلي: رسول اللهﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پر هغه څه بریالی کړ چې رسول الله یې خوښوي»[1]

---

۱ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کړی او د شـهرت لـه کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله یې اعتباري ګڼلی او ویلي یې دي: په ځینو طرقو کې یې سند متصل دی. (إعلام الموقعین جـ ۱ ص ۲۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو دويم خليفه عمرؓ ابو موسٰی الاشعري ته يو ليک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پرېکړې بنيادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې کې ليکي: په هغو مسايلو کې چې ورکې زړه نازړه شې او په قرآن او سنتو کې نه وي، ځان ښه وربانديې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بيا چارې يو پر بل قياس کوه، چې الله ته خوښه او حق ته نژدې درته ښکاره شي هغه پلې کوه.

دا دواړه اثره په ښکاره د اجتهاد قواعد بيانوي او تائيد يې کوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راڅرخيږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعينو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلک پيدا شول چې يوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعيد ابن المسيب، ابراهيم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په يوه مسأله کې د ښکاره نص دنه موجوديت په صورت کې ځانګړې لارې چارې درلودلې، له قياس، مصالحو او داسې نورو وسايلو څخه يې کار اخيست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدينو امامانو په زمانه کې

د دويمې پېړۍ له پيل څخه وروسته د اجتهاد ميتودونه، په ښکاره بڼه يو تر بله ګوښي شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رڼا کې به يې اجتهاد کاوو، لکه امام ابوحنيفه رحمه الله (۸۰ هـ ـ ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد کې به يې لومړی په قرآن، بيا په سنتو تکيه کوله. که حکم به يې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به يې رجوع کوله، د هغوی تر مينځ اتفاقي مسايلو څخه نه تېرېده او که د دوی ترمينځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به يې يو نظر غوره کاوو. د دوی له ويناوو پرته يې د تا بعينو په نظريو ځان پابند نه ګاڼه. ځکه هغه يې هم د ځان په څير بلل.که د کوم يوو نظر به يې خوښ شو، نو هغه به يې اخيسته او که نه، د قرآن او سنتو په رڼا کې به يې په خپل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالک رحمه الله تعالی (۹۳ ـ ۱۷۹هـ) د شرعي احکامو په استنباط کې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احاديثو څخه يې وروسته د مدينې منورې خلکو عمل ته اعتبار ورکاوو. د مدينې د خلکو عمل د ده په نظر حجت وو او له هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مخالفت ته يې جواز نه ورکاوو. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالک رحمه الله تعالی په نزد زيات معتبر ګڼل شوي.
په دې توګه په دې پېړی کې ډېر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې يې ځانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تګلارو معيارونه په ځانګړې کتاب کې نه وو راټول شوي.
دا لړی همداشان روانه وه چې بيا امام شافعي رحمه الله تعالی (١٥٠ _ ٢٠٤هـ) راغی. ده د فقهې په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم وليکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقيقې قضيې په ښه توګه بيان شوي چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کيږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بيان، خبر، نسخه او د قياس د منصوصي علت حکم پکې څېړل شوی.[1]

فعاليت:

يو زده کوونکی دې د امام ابوحنيفه، بل دې د امام مالک او دريم دې د امام شافعي رحمه الله تعالی په هکله لنډ معلومات ورکړي.

پوښتنې:

١ـ صحابه په قرآن او سنتو څنګه پوهېدل؟ آيا د فقهې د اصولو د علم په واسطه يې احکام ورڅخه راويستل او که په خپل ذوق او سليقه؟
٢ـ د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟
٣ـ اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قياس څنګه پراخه شو؟
٤ـ د اصولو علم څنګه راپيدا شو؟
٥ـ د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتيا ده او څه ګټه لري؟
٦- داسې يو حديث وواياست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.
٧- د عمر رضي الله عنه د هغه ليک لنډيز وليکئ چې ابو موسی الاشعري ته يې استولی وو.
٨- د مجتهدينو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات وليکئ.
٩- د فقهې د اصولو لومړنی کتاب څه نوميږي، چا ليکلی او څه شی پکې څېړل شوي؟

---

(١)مقدمة ابن خلدون ص٤٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او تګلارې مراد دي چې زموږ د اصولو علماوو کارولي او زموږ د اصولو کتابونه وربانديې مشتمل دي. دا تګلارې درېو ډولو ته وېشلای شو:

۱- د فقهاوو مدرسه.

۲- د أصولیانو مدرسه.

۳- د پورتنیو دواړو تګلارو یوځای کوونکې مدرسه.

لومړی: د فقهاوو مدرسه

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسألو ته یې ګډ أصول جوړ کړل. داسې یې وېتېله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي. نو په دې مدرسه کې فقهي فروع له اصولو څخه مخکې منځ ته راغلې. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دې تګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تګلارې په نوم شهرت موندلی.

ددې تګلارې تعقیبوونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی:۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علي بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسه

دې مدرسې ـ چې د متکلمینو مدرسه هم ورته وایي ـ د فقهې له فروعاتو پرته یوازې د اصولی قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که څه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعي مذهب علما دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کیږي. څرنګه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولي قاعدو پر بنسټ راویستل کیږي، نو غوره داده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مدرسې ځينې مشهور کتابونه په لاندې ډول دي:

۱- اللمع، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفی: ۴۷۶هـ) ليکنه.

۲- المستصفی، د امام **حجة الاسلام** ابوحامد محمد غزالي (متوفی: ۵۰۵ هـ) ليکنه.

۳- الإحکام في أصول الأحکام، د امام سيف الدين آمدي (متوفی: ۶۳۱ هـ) ليکنه.

۴- المحصول، د امام فخرالدين رازي (متوفی: ۶۰۶ هـ) ليکنه.

دريم: د فقهاوو او اصوليانو د ټګلارو يوځای کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشته چې لومړنۍ دواړه مدرسې يو لړ ښېګڼې او مثبت ټکي لري. هره يوه يې داسې ځانګړتياوې لري چې په بله کې نه ليدل کيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې کتابونه وليکل چې د دواړو مدرسو نظريات يې پکې راټول او يوه ټګلاره يې ترې جوړه کړه.

ددې مدرسې مهم کتابونه دادي:

۱- بديع النظام الجامع بين کتابي البزدوي والإحکام، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفی:۶۴۹ هـ) ليکنه.

۲- التنقيح و شرحه التوضيح، د صدرالشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفی: ۷۴۷ هـ) ليکنه.

۳- شرح التوضيح، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفی: ۷۹۲ هـ) ليکنه.

۴- التحرير، د ابن الهمام حنفي (متوفی: ۸۶۱ هـ) ليکنه او التقرير شرح التحرير، د ليکوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفی: ۸۷۹ هـ) ليکنه.

۵- مسلم الثبوت، د محب الله بن عبدالشکور بهاري (متوفی: ۱۱۱۹ هـ) ليکنه.

پوښتنې:

۱- د فقهې د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲- د هرې مدرسې ځانګړتياوې بيان کړئ.

۳- د اصولي مسايلو په څېړنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د متکلمينو ځانګړتياوې بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو کتابونو نومونه هم واخلئ.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاو او متکلمين د ټګلارو د يو کولو په اړه کتابونه وليکل؟ په دې اړه د درې کتابونو نومونه واخلئ.

کورنۍ دنده:

په لوست کې د يادو شويو کتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو کتابونو نومونه وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د اسلامي شریعت مصادر (مآخذ)

د اسلامی شریعت څلور مصادر دي چې قرآن کریم او سنت نبوي یې اصلی او لومړني مصادر دي او اجماع او قیاس په دویم مرحله کې ځای لري. په دې لوست کې به د قرآن کریم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کریم

الله جل جلاله پر خپل پیغمبر قرآن کریم رانازل کړی او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چارې ټاکلي. الله ﷻ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شیان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنیا او آخرت په هکله اړتیا لري. کـه چیرې انسانان ایمان راوړي، د قرآن کریم پر لارښوونو ځان پوه کړي او وربانـدې عمـل وکړي نو له شکه پرته به د انسانیت لوړو درجو ته ورسیږي.

قرآن کریم د شریعت لومړی مصدردی

الله جل جلالـه فرمـایي: ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۝أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُــونَ﴾ [المائـدة: ۴۹ــ۵۰]

ژباړه: نو ای محمده ﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددې خلکـو د چـارو فیـصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پیروي مه کوه. پام کوه چې دا خلـك تـا پـه فتنـه کـې وانـه چوي. دیوې ذرې په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړي چې الله تاته درلیږلی دی. که دوی ورڅخه مخ واړوي نو وپوهیږه چې الله ﷻ ددوی د ځینو ګناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتاړولو اراده کړې ده او دا حقیقت دی چې دا خلك زیاتره فاسقان دي. (که دوی د خدای له قانون څخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهلیت فیصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلك چې پر الله ﷻ باور لري د هغو پـه نـزد لـه الله نـه بـل غـوره فیـصله کوونکی هیڅ نشته.

قرآن کریم د شریعت د دلایلو بنسټ دی. د شریعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن څخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کریم ولاړ دی.

قرآنکریم د فقهي احکامو لومړی مصدر دی.

قرآنکریم د بشریت لارښود دی، د انسانیت د اصلاح لپاره زرینې لارښـوونې لـري ترڅـو انسانان له هلاکت څخه وژغوري، دغـه لارښـوونې هـر اړخیـز دي. د عقیـدی اصـلاح، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقو اصلاح او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانيو امتونو کيسې په قرآنکريم کې راغلي دي. خو د فقهي احکامو آيتونه يې پنځه سوو ته رسيږي چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کيږي.

د قرآن کريم تعريف

که څه هم قرآن کريم د زيات شهرت له امله تعريف ته اړتيا نه لري، خو بيا هم اصوليانو د قرآن تعريف ته پام اړولی او په دې هکله يې داسې ويلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المکتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلا متواتراً بلا شبهة» قرآن کريم پر رسول اللهﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې ليکل شوی او له کومې شبهې پرته په متواتر ډول له رسول اللهﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کريم په اړه بايد په لاندې ټکو وپوهيږو

لومړی: قرآن کريم يوازې همغه کتاب ته ويل کيږي چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجيل ته چې پر محمدﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کريم نشو ويلای.

دويم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ويل کيږي. په تعريف کې د المکتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا ځکه چې په پاڼو کې موږ ته يوازې ټکي ښکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وينو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ويلای شو چې د قرآن کريم لفظ په حقيقي ډول ثابت دی او معنا يې په تقديري توګه په ټکو کې پرته ده.

دريم: قرآن کريم موږ ته په متواتر ډول رارسيدلی، يعنې داسې يوه ټولي تر موږه رارسولی چې په درواغو باندې د هغوی توافق او يووالی ناشونی دی. دا ځکه چې د شمېر پر ډېروالي سربېره هغوی له يوې سيمې او يو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کريم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، ورروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هيڅ توپير سره نه لري او ټول سره يو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کريم څخه نه شمېرل کيږي، لکه د عبدالله بن مسعود څخه په روايت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ١٩٦، المائدة: ٨٩] په پای کې د (متتابعات) ټکی ورزيات شوی. علما وايي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسير دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شمېرل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: قرآن کريم د الله تعالی له ژمني سره سم له زياتوني او کموني څخه محفوظ دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پـر تـا قـرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په قرآن کريم کې د خلکو له خوا، نه کومه زياتونه او کمونه رامنځته شوې او نه څـوک ددې توان لري چې په قرآن کريم کـې زيـاتوالی او نقـصان راولـي. دا ځکـه چـې الله ﷻ پخپله د قرآن کريم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.

پنځم: قرآن کريم معجز کتاب دی او هېڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېـر کتـاب وليکي. الله ﷻ فرمـايي: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الإسراء: ۸۸].

ژباړه: ووايه (ای محمده) که انسانان او پېريان ټول لاسونه يو کړي او ددغه قرآن غوندې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه يې نشي وړلای، که ټول يو لـه بـل سـره مرسـته وکړي هم.

فعاليت

په قرآن کريم کې د بقره سورت درويشتم او د هود سـورت ديارلـسم آيـت ولـولئ او د قرآن کريم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کريم عربو تـه د قرآن کريم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کريم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره يې ټـول عـرب حيـران کـړل، ځکه هغوی پخوا هيڅکله دومره له بلاغته ډک کلام نه وو اورېدلی.

سره له دې چې قرآن په يوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره يې داسې نظـام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لـوړ او پورتـه دی. دا نظـام پـه هغـو اعتقـادي اصـولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته تينګه اړتيا لـري او پـه ټولنه کې امن، پراختيا، نېکمرغي او داد رامنځتـه کـولی شـي. کـه چيـرې قـرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پيغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مـرو بـه پکـې ټکـر او اخـتلاف موجود وو.

دا هم د قران کريم اعجاز دی چې عرب يې د پخوانيو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی يې په اړه هيڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمـايي: ﴿ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هـود: ٤٩].

ژباړه: (اې محمده ﷺ!) دا غيبي خبرونه دي چې موږ يې تاته وحی کوو. له دې نه مخکې نه ته ورباندې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزګارانو (په ګټه) دی.

د قرآن کريم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه يې خلکو ته خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وينا سره سمې رامنځته شوې. د الله ﷻ دا وينا له همدې جملې څخه ده چې فرمايي: ﴿الم ۞ غُلِبَتِ الرُّومُ ۞ فِي أدنى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۞ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأمر مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾[الروم: ١ـ ٤].

ژباړه: ا- ل- م. روميان مغلوب شوي دي. په نږدې هيواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شي. په څو کلونو کې دننه، يوازې د الله واک دی مخکې هم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان.

همدا راز قرآن کريم ځينو داسې علمي حقايقو ته اشاره کړې چې ساينس اوس ثابت کړل، الله ﷻ فرمايي: ﴿أولَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الأنبياء: ٣٠].

ژباړه: آيا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه يو له بل سره نښتي وو، بيا موږ دوی دواړه بيل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندی شی پيدا کړ. آيا هغوی (زموږ دغه خلاقيت) نه مني؟

فعاليت

لاندې آيتونه په قرآن کريم کې پيدا او پر معنا يې ځانونه پوه کړئ:

- ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۞ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۞ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الذاريات:٤٧ـ ٤٩]

- ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ١٢ـ١٤]

په پورتنيو آيتونو کې د اعجاز په اړه وغږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کريم ثبوت قطعي دی

الله ﷻ فرمايي: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ٩] **ژباړه:** موږ پر تا قـرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په دې کې هيڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتنې ژمنه پوره کړې. قرآن کريم لـه يو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موږه رارسېدلی. رسول اللهﷺ قرآن کريم په يادو زده کړ او له وفاته وړاندې يې جبريل عليه السلام تـه واورولـو. اصـحابو لـه رسـول اللهﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعينو بيا له اصحابو د قرآن زده کـړه کولـه. د قـرآن کـريم د زده کړې دا لړۍ تر نن ورځې روانه ده[١].

محمد بن نظام الدين انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړی چې پـه سـورتونو کې په ترتيب سره د آيتونو کېښودل د پيغمبرﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوې چې قرآن کريم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول اللهﷺ څخه رانقل شوی[٢].

په متواتر ډول د قرآن کريم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السند دی. په متـواترو او قطعي اسنادو کې د شک ځـای نـشته. د قـرآن کـريم معتبـر قراءتونـه ټـول متـواتر دي. د غيرمتواترو يا شاذو قراءتونـو موجوديـت کومـه سـتونزه نـه ده. پـر دې سـربېره د متـواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت پـه شـکل کې دی. الله پاک د قرآن کريم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهـې بنـسټ او هغه تله ده چې د فقهې احکام پرې تلل کيږي. نو کله چې د يوه حکـم دليـل د قـرآن آيت وي، د دليل د ثبوت او سند په اړه څېړنـې تـه اړتيـا نـشته، ځکـه چـې قـرآن قطعـي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کريم په دليلونو کې څېړنه کيږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

پوښتنې:

١- قرآن تعريف کړئ او هم روښانه کړئ چې آيا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنـا، او که د دواړو؟

٢- متواتر روايت څه ته وايي او په آحادو روايتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کيږي که نه؟

٣- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

---

(١) په دې هکله وګوره: د غزالی کتاب:المستصفی ١\١٠١ او د علامـة عبـد العلي محمـد بـن نظام الـدين الأنـصاري کتـاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ٢\ ١٣ دار الفکر، بيروت - لبنان.

(٢) فواتح الرحموت١٣-٢/١٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د قرآن کریم حکمونه

په قرآن کریم کې بېلا بېل حکمونه موجود دي چې کولای شو په دریو ډولو یې ووېشو.

لومړی: هغه احکام دي چې له عقېدې سره تړاو لري، لکه پر الله ﷻ ایمان، پر ملایکو ایمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ ایمان چې د توحید په کتابونو کې ورباندې خبرې کېږي.

دويم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پورې اړه لري، د دوی خويونه دکمال لور ته بیایي، دا ډول د اخلاقي احکامو په نوم یادېږي او د څېړنې ځای یې د اخلاقو علم دی.

دريم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او ویناوو پورې اړه لري او د فقهې په نامه یادېږی. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:

أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روژه او نور چې د ادا کولو موخه یې له الله ﷻ سره اړيکې ټینګول دي.

ب- د کورنۍ احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، میراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلاملاتو احکام: لکه د اخیستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسایل.

د- د جنايتونو او سزاګانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزیرونو جرمونه او د هغوی سزاګانې. دې ډول احکامو ته په شریعت کې د جنایاتو فقه وايي چې موخه یې د دین، ځان، ناموس، عقل او شتمنیو ساتنه ده.

هـ - د قضاء، ګواهي او سوګند احکام: ددې فقهې موخه د خلکو تر منځ په عدالت پرېکړه کول دي.

و- د دولت اړونده احکام: د فقهې په دې څانګه کې د حکومت او اتباعو په حقونو او مسؤلیتونو خبرې کېږي او د اساسي قانون موضوعات پکې بیانېږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړيکې: د فقهې دا حکمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړیکې بیانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پردیو سره، چې د مستأمنینو په نامه یادېږي، اړیکې روښانوي.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچینو، لګښتونو او د بډایانو په مالونو کې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظیموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کريم کې د احکامو بيان

الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ۸۹] **ژباړه:** موږ دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرګندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدايت، رحمت او زيری دی چې امر منلو ته يې غاړه ايښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمايي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ۳۸]. **ژباړه:** موږ په دې کتاب کې څه نيمګړتيا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بيان طريقې

په قرآن کريم کې د ټولو احکامو بيان شوی دی خو دا احکام په درې طريقو بيان شوي:

لومړی: د شريعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بيانول.

دويم: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

دريم: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.

لومړی ډول: د شريعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو يادونه چې د احکامو د راويستلو او تشريع بنسټ بلل کيږي. د دې اصولو يو څو بېلګې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمايي: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى: ۳۸]، په بل ځای کې فرمايي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹]

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰]، الله تعالی په عدل امر کوي.

په همدې توګه په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ۵۸]، الله تعالی تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مينځ پريکړه کوئ نو په عدل به يې کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بل چا په ګناه څوک نه نیول کیږي: په دې اړه الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الأنعام: ١٦٤]، د هيڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابيږي، او هيڅ پيتی پورته کوونکی د بل چا پيتی نه پورته کوي.

سزا به د ګناه په کچه وي: د الله پاک وينا ده: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ [الشورى: ٤٠]، د بدۍ جزا د هغه په ډول بدي ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخيستلو خرڅولو رواوالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ [النساء: ٢٩]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې يو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.

د سود او قمار حراموالی او د هر هغه ښنباک او خوراک حراموالی چې د انسان بدن ته زيان رسوي. په دې اړه د الله پاک وينا ده چې: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ [البقرة: ٢٧٥]، او الله تعالی بيعه روا او سود يې حرام کړی.

همدا راز فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ٩٠]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پليتي ده له شيطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شئ.

د ښيګړې په کارونو کې له يو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښيګړه پکې وي. همدا راز د بديو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاک فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ٢]، او يو له بل سره په نېکۍ او پرهيز ګارۍ کې مرسته وکړئ او په ګناه او تېري کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.

د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ١]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.

د ټګۍ او خيانت حراموالی: الله پاک فرمايلي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ١٨٨]، په خپلو منځونو کې يو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته يې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو يوه برخه مال په ګناه وخورئ، سره له دې چې پوهيږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګناه پرته آساني غوره کول: په دې هکله په قرآن کريم کې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]،الله تعالى په تاسو د اسانى اراده لري، او په تاسو د سختي اراده نه لري.

بل ځاى فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالى اراده لري چې په تاسو اساني راولي او انسان ضعيف پيدا شوى.

همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين کې يې په تاسو سختي نه ده لازمه کړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالى: په دې هکله د الله پاک وينا ده چې: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوک چې (د حرامو خوړلو ته) اړ شي او سرکشي او تېرى کوونکى نه وي نو هيڅ ګناه ورباندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګټه واخلي) بې شکه الله بښونکى او مهربان دى.

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د ځينو احکامو بيانول د شريعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شريعت ته دا وړتيا ورپه برخه کوي چې د نويو پېښېدونکو مسايلو لپاره د حل مناسبې لارې په ګوته کړي.

فعاليت

د الله پاک ددې وينا له مخې: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن کريم د عدالت بنسټ دى.

کورنى، ګاونډيانو او ټولګيوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبيق په اړه وغږيږئ.

هر زده کوونکى دې د عدالت د تطبيقولو په اړه يو ژوندى مثال پخپله کتابچه کې وليکي او ملګرو ته دې يې وړاندې کړي.

دويم ډول: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

قرآن ځيني احکام مجمل بيان کړي، په داسې توګه چې بيان ته اړتيا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کريم کې راغلي خو پيغمبرﷺ د خپلو وينـاوو او عملونو په وسيله هغه روښانه کړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مـسايل يې بيان کړي.

دريم ډول: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.
تفصيلي احکام په قرآن کريم کې لږ دي، چې بېلګې يـې د ميـراث انـدازې، د طـلاق او لعان څرنګوالی، د محرمو ښځو بيان او داسې نور دي.

پوښتنې:

۱- د قرآن کريم احکام په درې ډوله دي. هر ډول يې له مثال سره بيان کړئ.
۲- په قرآن کريم کې د پنځو عملي حکمونو په اړه هراړخيزه رڼا واچوئ.
۳- احکامو لره د قرآن بيان په درې ډوله دی، شرحه يې کړئ او بېلګې يې هم وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرشم لوست

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادرو څخه دويم مصدر نبوي سنت دی. سنت څه ته ويل کيږي؟ په قرآن کې د سنتو د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟
دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست کې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لارې او کړو وړو ته ويل کيږي.
د اصوليانو په اصطلاح کې د رسول اللهﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کيږي.
د رسول اللهﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسول اللهﷺ دا وينا چې فرمايي: صلوا كما رأيتموني أصلي(۱). همدا راز د پيغمبرﷺ دا وينا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ»(۲) د سنت مثالونه دي.
د سنت په تعريف کې د کړنو څخه مقصد د رسول اللهﷺ هغه اعما ل دي چې د اسلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.
د تقرير معنا داده چې د رسول اللهﷺ په وړاندې يو کار تر سره شي، يا د اصحابو د کومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول اللهﷺ وربانديې سکوت (چوپتيا) غوره کړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول اللهﷺ چوپتيا د هغه کار د رواوالي معنا ورکوي. د تقرير يوه بېلګه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخکې د رسول اللهﷺ په وړاندې د اوبو د نشتوالي پر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېکړو او اجتهاد باندې د رسول اللهﷺ سکوت او چوپتيا د تقرير مثال دی. په همدې توګه د رسول اللهﷺ په وړاندې د اصحابو له خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبرﷺ چوپتيا د تقرير بله بېلګه ده. تقرير يا په کارونو باندې چوپتيا ځکه د رواوالي دليل شمېرل کيږي چې رسول اللهﷺ د ناروا کارونو د کولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې کېده.

---

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.
(۲) رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولي سنت درې مثالونه، د فعلي سنت دوه مثالونه او د تقريري سنت يو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجيت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شريعت يو مهم اصل دی. قرآن کريم زياتره شرعي احکام په لنډ او مجمل ډول بيان کړي چې رسول اللهﷺ په خپلو ويناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشريح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجيت په هکله قرآني دلايل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (النساء: ۸۰). **ژباړه**: چا، چې د پيغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدای اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه يې لېږلی.

د رسول اللهﷺ اطاعت په حقيقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول اللهﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي. نو د الله ﷻ د حکمونو په څېر د رسول اللهﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجيت بل دليل د الله پاک دا وينا ده: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ۳۲]. **ژباړه**: (دوی ته) ووايه چې: د الله او رسول اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړاوو نو الله پاک له کافرانو سره مينه نه کوي.

په دې آيت کې الله د خپل ځان او پيغمبرﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر يې ورکړی چې د الله ﷻ او پيغمبرﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کيږي.

۳- دا هم د سنتو د حجيت دليل دی چې فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ [الأحزاب: ۳۶] **ژباړه**: هيڅ يو مؤمن او هيڅ يوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله الله او د هغه رسول د کومې معاملې فيصله وکړي چې هغه ته پخپله د خپلې معاملې د فيصله کولو اختيار حاصل اوسي. او څوک چې له الله او د هغه له رسول نه سرغړاوی وکړي نو هغه په ښکاره ګمراهی کې وغورځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آیت څرګندوي چې الله ﷻ د خپل حکم او د پیغمبر د پرېکړې د منلو پـه وړانـدې د مومنانو څخه واک اخیستی او مومن نشي کولای چې د رسول الله ﷺ امر رد کړي او ویې نه مني بلکې مومنان د رسول الله ﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بل دلیل د قرآن کریم دا آیـت دی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَـا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسول درتـه راوړه نـو ویـې منـئ او عمـل پـرې وکړئ، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ.

په قرآن کریم کې د سنتو پر حجیت دلیلونـه ډېـر زیـات دي. قـرآن د سـنتو درجـه بیـان کړې، د رسول الله ﷺ د امر په منلو یې حکم کړی او د هغه له مخالفت څخـه یـې خلـك ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زیار

سنت د الله ﷻ له خوا پیغمبر ﷺ ته د وحی یو ډول دی. د رسـول الله ﷺ هـره وینـا او عمـل حق دی. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول الله ﷺ په سنتو کې د ټولنې حـالات او د چاپېریال ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخت پـه وخـت بـدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول الله ﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلو په څېر د حـدیثو د لیکلـو امر نه وو کړی، ځکه نو د حدیثو یا سنتو لیکل د لومړۍ پېړۍ راوروسته رواج شول. خـو د پیغمبر اصحابو د رسول الله ﷺ احادیث په یادو زده کړي وو او بیا یـې تـابعینو تـه ورزده کړل چې تابعینو بیا ورپسې نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملرنه زیاته شوه، یو شـمېر خلکـو لـه خپلـه ځانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبرې د حدیثو سـره ګـډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتنې او د حدیثو په روایت کې د درواغو د مخنیـوي لپاره یو زیات شمېر مخلص علما رامخې ته شول او خپل ژوند یـې دې چـارې تـه وقـف کړ. کله چې سړی د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علماو پراخه کوښښونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. په رښتیا چې د حدیثو علماوو پـه دې لار کـې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حدیثو د راویانو لپاره ځانګړې شرطونه کېښودل. د عقـل، قـوي حـافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوی د حدیثو د ساتنې لپـاره یـو نـوی علم رامنځته کړ چې د جرحې او تعدیل په نامه یـادېږي او د اسـلامي امـت لپـاره یـو نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېرېدونکی ویاړ دی. علماوو، د جرح او تعدیل پر اساس ټول راویان چاڼ کړل او هر چا ته یې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هیچا ونه وېرېدل، څوك چې د باور وړ نه وو هغه یې بې باوره وګڼل او څوك چې مردود وو، هغه یې رد کړل. د یوو راوي لپاره یوازې عدالت او اهلیت بس نه وو، بلکې پر عدالت او اهلیت سربېره ذهني وېښتیا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راویانو پېژندل اړینه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حدیثو علم دین دی، نو له چا څخه چې دین زده کوی، لومړی د هغه شخصیت وپېژنئ.

د اصولیانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصولیانو مبارك سنت په دوو ډولو وېشلې:

لومړی: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دی چې درېواړه ډولونه یې د منلو وړ دي.

۱- متواتر: هغه روایت ته ویل کیږي چې دومره زیاتو کسانو له یو بل څخه روایت کړی او رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي، چې په درواغو د دومره زیاتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو څرنګوالی او د زکات اندازې د متواتر روایت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روایت د انسان علم او یقین راولي او په دلیل نیولو کې د قرآن کریم په څېر قوي دی.

۲- مشهور: هغه روایت ته ویل کیږي چې له رسول اللهﷺ څخه یوه یا دوه کسانو روایت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې یې راویان دومره زیات وي چې په درواغو بې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حدیث په آحادو حدیثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره راښکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې ګومان(ظن) مینځ ته راوړي او د حنفیانو په نزد اطمینان رامینځ ته کوي. له متواتر راښکته دی او منکر یې کافر نه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې یو یا دوه کسانو روایت کړی وي او د مشهور درجې ته نه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه ګومان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې یو بل شرط هم ورزیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول اللهﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یا منقطع. مرسل هغه حدیث ته ویل کیږي چې تابعي نېغ په نېغه له رسول اللهﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کیږي چې له سند څخه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.

منقطع هغه حدیث ته ویل کیږي چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند څخه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

پوښتنې:

۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قولي، فعلي او تقریري سنتو لپاره یو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووایئ.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوښښونو رڼا واچوئ.

۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت درېيم مصدر دی. پـه دې لوسـت کـې بـه د اجمـاع د تعريـف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلکك هوډ او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: پـه يـوه زمانـه کـې پـه کـوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کيږي[(١)].

د اجماع حجيت

اسلامي فقها په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی.

د قرآن کريم څخه پرې دا آيت دليل دی: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُـدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥] **ژبـاړه:** چـا چې د پيغمبر د ښمنۍ ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بلـه لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرګنده شوې وي؛ نو هغه به مـوږ پـه هماغـه لوري وخوځوو چې هغه په خپله ورګرځېدلی او دوزخ ته بـه يـې ننباسـو چـې خـورا بـد استوګنځی دی.

الله په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کوونکـو تـه د وعيـد يادونـه کـړې، نـو څرګنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کيږي.

له احاديثو څخه د رسول اللهﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: **«لاتجتمع أمتي على ضلال»**[(٢)] **ژباړه:** زما امت په ګمراهۍ نه راټوليږي.

---

(١) مسلم الثبوت ج٢ ص٢١١، وفتح الغفار ص ٣٥٠.

(٢) رواه ابن ماجة في كتاب الفتن رقم الباب ٨ رقم الحديث ٣٩٥٠ عن أنس بـن مالـك يقـول: سـمعت رسـول اللهﷺ يقـول: «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي حديث څخه معلومه شوه چي مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول الله ﷺ فرمايلي: «ما رأى المسلمون حسنا فهو عند الله حسن».[1] کوم کار چي مسلمانانو ښه وګڼلو هغه د الله په وړاندې هم ښه دی.

رسول الله ﷺ دا هم فرمايلي چي: «من أراد بحبحة الجنة فليلزم الجماعة، فإن الشيطان مع الواحد وهو من الإثنين أبعد».[2] **ژباړه:** څوک چي غواړي د جنت په منځ کي واوسيږي نو د مسلمانانو د ټولني نه دي ځان نه بېلوي، بې شکه شيطان د يوه تن سره ملګرتيا کوي او له دوو څخه لري ګرځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق کړی،[3] خو د اجماع کوونکو په اړه يو څه اختلاف شته چي وروسته به تشريح شي.

په منصوصي مسايلو کي د اجماع ګټه

کله کله په داسي يوه مسأله باندې د علماوو اجماع کيږي چي هغه په قران يا سنت ثابته وي، نو کله چي نص يعني د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟

ددې پوښتني ځواب داسی چي کله کله د يوه حکم دليل ظني يعني خبر واحد وي. خو څه وخت چي په دې حکم باندې د فقهاوو اجماع وشي نو همدا حکم قطعي وګرځي او بيا هيڅ مجتهد نشي کولای چي ددې حکم مخالفت وکړي.

د اجماع کولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول الله ﷺ د امت هغه مجتهدين دي چي د شريعت د احکامو پوهه ولري او د پيښي شوي موضوع په اړه کافي تجربه ولري، تر څو د حالاتو له غوښتني سره سم شرعي احکام راوباسي. په هغو چارو کي چي اجتهاد ته پکي اړتيا نشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ کيږي او همدا د جمهورو علماوو نظر دی.

---

(١) رواه أحمد ج١ ص ٣٧٩.

(٢) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ٢١٦٥ ورواه أحمد ج١ ص ٢٦.

(٣) په دې هکله وګوره: المستصفى للغزالي ١٨٩/١ ومسلم الثبوت للبهاري ٢١١/٢ وأصول الفقه لأبي زهرة ١٥٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو ويلي يوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځينو دا هم ويلي چې يوازې د مدينې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده[1].

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په يوه مسأله کې د يوو ټاکلي نظر د منلو څرګندونه وکړي. امت ددې ډول اجماع په قطعيت او منلو اتفاق کړی او هيڅوک د اصحابو له صريحې اجماع څخه مخ نشي اړولی.

په دوهمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځينو اصحابو يې د ملاتړ څرګندونه کړې وي او نورو بيا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دې ته سکوتي اجماع وايي، په دې ډول چې ځنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترځ کې خپل نظر څرګند کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لری ځکه چې چوپه خوله د وينا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کيږي چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپارولو څخه ځان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر يې کافر نه ګڼل کيږی.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو راوروسته علماوو په داسې يوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنګه چې ددې ډول اجماع په حجيت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په درېمه درجه کې راځي. ځينو ويلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.

څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجې پر بنسټ دا تر ټولو ښکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.

مرکبه اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د يوې ټاکلې مسألې په اړه علما په څو ډلو وويشل شي خو له اختلاف سره سره پر يوو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوی وروسته څوک داسې نظر وړاندې کړي چې

---

(۱) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليکنه،(دار الکتب العلمية، بيروت) ص ۳۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانیو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.

ددې بېلګه د میراث هغه مسأله ده چې نیکه پکې د ورور سره میراث وړي. چې په میراث کې د نیکه په پوره برخې او یا له ورور سره په ویش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نیکه په لږ یا ډېر میراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نیکه په دې صورت کې د هیڅ میراث مستحق نه دی نو دا لـه اجماع څخه وتل دي.[(١)]

که چېرې د علماو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره داده چې دې ته بیا اجماع نه ویل کېږي.[(٢)]

د اجماع نقلول

کله چې په یوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع یو قطعي دلیل، د دین اصل او د احکامو سرچینه ګڼل کېږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دلیل کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسېږي. دا هم اړینه ده چې د ټولو مجتهدینو نظر په متواتر ډول نقل شي، که داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه ګڼل کېږي. اجماع هم د حدیث په څېر ده. کله چې څوک له رسول اللهﷺ څخه حدیث واوري نو دا حدیث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دلیل دی. همدا راز هغه چا ته چې حدیث په متواتر ډول ورسېږي، یقین یې ورباندې راشي او د دروغو هیڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دلیل دی. خو که حدیث د آحادو په توګه نقل شي نو غالب ګومان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني ګڼل کېدای شي.[(٣)]

د اجماع مثالونه

١- علماوو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ پـه سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دی.

---

(١) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ٣٥٠مخ، الإحکام في أصول الأحکام للآمدي ج١/٣٣١ مخ.

(٢) أصول الفقه د محمد أبي زهرة لیکنه ١٦٧مخ.

(٣) فتح الغفار ٣٥٥مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرةلیکنه ١٦٧مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د دریم خلیفه عثمان بن عفان په امر قرآن کریم را ټول شو چې اوس مهال زموږ سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خلیفه له دې کار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې یې اتفاق کړی او هیڅ مخالفت یې نه دی کړی.

علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسایلو په اړه کتابونه لیکلي چې د ابن المنـذر (کتـاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بېلګې په ډول یادولای شو.

پوښتنې:

۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعریف بیان کړئ.

۲ – د قرآن او سنت په رڼا کې د اجماع حجیت روښانه کړئ.

۳- په منصوصي امورو کې اجماع څه ته وايي او د اجماع کولو وړ څوک دي؟

۴- د اجماع درجې ذکر او حکم یې بیان کړئ.

۵ – مرکبه اجماع څه ته وايي او حکم یې څه دی؟

۶- که اجماع په متواتر یا آحاد ډول نقل شي، څه توپیر سره لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ديرشم لوست

قياس

د قياس تعريف

قياس په لغت کې اندازې او برابرۍ ته وايي.

د اصولو په اصطلاح کې د مشترک علت له مخې غير منصوصي واقعې ته د منصوصي واقعې حکم ورکول قياس بلل کيږي.

د قياس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دويم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو څخه د الله ﷻ د دې وينا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آيت څرګندوي چې د جمعې په ورځ له اذان څخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا دي. د نهی علت داده چې څوک د لمانځه په ځای په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بيعې قياس کيږي او د دوهم اذان نه وروسته داسې ناروا ګڼل کيږي، لکه بيع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقيس (اجاره) او مقيس عليه (بيع) دواړو کې يو ډول علت پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺددې وينا پر بنسټ چې فرمايي: «لايرث القاتل شيئا»[1] قاتل وارث له خپل مورث څخه ميراث نشي وړلای. موصی هم په قاتل وارث قياس کيږي. د بېلګې په ډول که يو څوک د شپېګړې په توګه د چا لپاره وصيت وکړي چې له مړينې وروسته به يې د مال يوه برخه هغه ته ورکول کيږي، بيا هغه څوک چې وصيت ورته شوی رامخکې شي او وصيت کوونکی ووژني، نو په دې کار سره د وصيت شوي مال له اخيستلو بې برخې کيږي. دا ځکه چې وارث او موصي، دواړه د مورث په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث د مړينې لامل شوي دي، نو دواړه له ميراث څخه بې برخې کيږي.

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم(٤٥٦٤) ، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنايات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قياس حجيت

د څلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قياس شرعي حجت بللي او د هغې منل يې واجب ګڼلي. ددوی دلايل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلايل

الله جَلَّ جَلالُهُ فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ۲]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران يې د لومړي ځل راټولولو لپاره له کورونو څخه راويستل، تاسو ګمان نه کاوو چې دوی به ووزی، او دوی ګمان کاوو چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاګانې وي، نو (د) الله (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی يې فکر نه کاوو، او په زړونو کې يې وېره ورواچوله، خپل کورونه يې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلئ.

په دې آيت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د يهودو بني نضير قبيلې ته د پېښو شويو حالاتو او شرمېدلې ماتې يادوونه وکړه بيا يې مسلمانان مخاطب کړل او ورته يې وويل، چې که تاسو هم د يهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړي، نو هرومرو به د هغوی په څېر د ناوړه پايلو او سختو ماتو سره مخ شي. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقايسه او برابروالی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې يو ډول حکم ورکړی شي او په قياس کې هم همدا څيز موجود دی. په قياس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (ګډ علت)پيدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلايل

عبدالله بن عباس رضی الله عنهما يو حديث روايت کړی چې په دې ډول دی: يو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آيا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وويل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آيا نه به قبلېده؟ حج دې ورڅخه وکړي.[۱]

(۱) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (٢٦٣٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې حديث د قياس د حجيت لپاره داسې استدلال کيږي: رسول الله ﷺ د الله تعالی پـور د بنده په پور قياس کړی. نو قياس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلايل

عمر بن الخطاب رضي الله عنه په خپل ليک کې ابو موسی اشعري رضی الله عنه ته داسې ليکلي: «... ثم الفهم الفهم فيما تلجلج في صدرك مما ليس في كتاب ولاسنة واعرف الأمثال والأشباه ثم قس الأمور عند ذلك، فاعمد إلى أحبها إلى الله تعالى وأشبهها بالحق فيما ترى.. »[1] **ژباړه:** که د هغه څه په اړه ستا په زړه کې شک پيدا شو چې حکم يې په کتاب او سنت کې نـشته نـو لـه خپلې پوهې نه کار اخله، ورته مسألې ولټوه او سره پرتله يې کړه. هر نظر چې درتـه د الله په وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلايل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قياس منلی او په ډېـرو مـسايلو کـې يـې وربانـدې عمل کړی. پر قياس د عمـل کولـو موضـوع د هغـوی تـر مـنځ مـشهوره وه او هيڅـا يـې مخالفت ندی کړی چې دا د قياس پر حجيت د هغوی اجماع بلل کيږي.

مثالونه يې په دې ډول دي:

اصحابو رضی الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زيات مستحق وګڼلو چې د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامـت لپـاره تـر نـورو زيـات مـستحق ګڼـل شوی وو، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قياس شو.

عمر بن الخطاب رضي الله عنه ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته په قياس کولو امر کړی.

علي کرم الله وجهه په قتل کې د شريک تولي قصاصول په غلا کـې د شـريک تـولي پـه لاس غوڅولو قياس کړي[2].

د قياس ارکان

قياس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

---

(۱) أخرجه الدار قطني في كتاب الأقضية والأحكام، برقم (۱۵)، والبيهقي في السنن الكبرى (۱۰/۱۵۰)

(۲) أخرجه عبد الرزاق في الصنف في كتاب العقول ، برقم (۱۸۰۷۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته، چې په حکم کې يې نص يا اجماع راغلې وي، د قياس «اصل» ويل کېږي چې "مقيس عليه" هم ورته وايي. يعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قياس کېږي، حکم يې بايد په نص يا اجماع او يا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وايي چې د حکم په اړه يې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قياس کېږي. فرعې ته "مقيس" هم ويل کېږي.

د بېلګې په توګه مونږ د يوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو يعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نومړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته يوه بله پېښه مو پيدا کړه چې حکم يې په نص يا اجماع کې موجود وو. دغه مهال موږ نوې پېښه چې حکم يې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قياس کړه چې حکم يې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ويل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ويل کېږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول يا نه کول غواړي يا يې مباح کوي يا کوم شيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحريم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. يعني د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص يا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ويل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقيس کې هغه علت چې شارع يې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه يو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معيار دی او په دواړو کې يو شان موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: قَالَ رَسُولُ اللَّـهِﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»[1].

رسول اللهﷺ فرمايلي: سره زر په سرو زرو، سپين زر په سپينو زرو، غنم په غنمو، وربشي په وربشو، خرما په خرما او مالګه په مالګه يو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بيا مو چې څنګه خوښه وي هغسې يې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا څرګنده کړې چې په دې بيان شويو شيانو کې سود کيږي، پوښتنه داده چې آيا په جوارو او وريجو کې سود کيږي که نه؟

که وروستيو څلورو شيانو ته ځير شو نو وينو چې پيمانه او د جنس يووالی علت دی او دا علت په غنمو او وريجو کې هم شته، نو د غنمو او وريجـو حکـم هـم د نومـوړو څلـورو شيانو په څېر دی. د نوموړو څلورو شيانو حکم دا وو چې يو پر بل يې بـدلول پـه نېټـه او زياتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالګـه اصـل دي او نومـوړی هـر تـوکی د اصـل کېدو وړتيا لري.

همدا راز جوار او وريجې فرع ده.

حکم يې په نېټې او زياتوالي سره ددې شيانو د خرڅولو حراموالی او علت يې پيمانه او د جنس يووالی دی.

پوښتنې:

۱- د قياس لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او دوه مثالونه يې بيان کړئ.

۲- د قياس د حجيت په اړه د دلايلو په رڼا کې وغږيږئ.

۳- د قياس ارکان تعريف کړئ او يو مثال يې هم ووایاست.

---

[1] أخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (٤١٤٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې دېرشم لوست:

اختلافي دلايل [۱]

اختلافي هغو دلايلو ته ويل کيږي چې فقهاوو د هغې په حجيت او دليل ګڼلو کې اختلاف کړی وي. اختلافي دلايل په لنډ ډول داسې يادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړی- استحسان

استحسان په لغت کې ښه ګڼلو ته وايي.

د استحسان د اصطلاحي تعريف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفيانو استحسان په دوو جلا معناګانو استعمال کړی:

۱- خفي قياس چې د جلي قياس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانګړی دليل چې د ښکاره قياس په مقابل کې واقع شي او له عمومي قاعدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانګړی دليل کله نص، کله اجماع او کله هم يو ضرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ويلي: که وقف کوونکی يوه کرنيزه ځمکه وقف کړي نو د اوبو خور او تګ راتګ حق هم له يادولو پرته د استحسان پر بنسټ په وقف کې داخليږي. د قياس غوښتنه داده چې د بيعې په څېر دلته هم له يادولو پرته دا شيان په وقف کې داخل نشي. ځکه چې ځمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شيان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخيستل شي او د تګ راتګ له حق پرته له ځمکې ګټه نشي اخيستل کېدای، نو د تګ راتګ حق له يادولو پرته په وقف کې داسې شامليږي، څنګه چې په اجاره کې له يادولو پرته شامل ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول په بيعې باندې د وقف قياس کول ښکاره او جلي قياس دی او پر اجارې يې قياس کول خفي قياس دی، خو دلته خفي قياس په جلي قياس ځکه غوره وګڼل شو چې د خفي قياس دليل قوي دی.

٢- په معاملاتو کې يوه عامه قاعده ده چې د معدوم يا ناپيدا شوي ځيز پلورل په دې بنسټ ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي: **«ولا تبع ما ليس عندك»**[١]. خو ددې سره سره د سلم بيع روا ده، ځکه چې رسول الله ﷺ د سلم بيع روا ګڼلې[٢].

په فقه کې يوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونکی ضامن نه ګڼل کيږي، خو مشترک اجير سره له دې، چې د امانت ساتونکی دی، له دې قاعدې څخه مستثنی دی.

دا ځکه چې د امانت په ساتلو کې خلک کمی کوي او خلک امانت ساتلو ته اړتيا لري.

نو له دې کبله مستاجر ضامن ګڼل کيږي. البته که مال د کوم اسماني آفت په واسطه لکه د اورلګېدنې يا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستاجر ضامن نه ګڼل کيږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعريفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نص، اجماع او قياس د استدلال کولو پرته يې د خپل عقل پر بنسټ ورکوي.

ددوی په وړاندې په استحسان عمل کول ناروا دي.

فعاليت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعريفونه سره پرتله کړئ او دا روښانه کړئ چې ددوی تر منځ اختلاف حقيقي دی که لفظي؟

دويم- د صحابي مذهب

د اصوليانو په وړاندې صحابي هغه چا ته ويل کيږي چې له رسول الله ﷺ سره مخامخ شوی وي، پر هغه يې ايمان راوړی وی، له هغه څخه يې زده کړه کړې وي او دومره اوږده ملګرتيا يې ورسره کړې وي چې د عرف له مخې د ملګري نوم ورته ورکړی شي.

د محدثينو له نظره صحابي هغه چا ته ويل کيږي چې د پيغمبر عليه السلام سره مسلمان مخامخ شوی وي او مسلمان مړ شوی وي.

---

(١) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث : (٣٥٠٥).

(٢) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (٢١٢٥)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه و سلم المدينة وهم يسلفون بالتمر السنتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې بحث کې له صحابي څخه د اصوليانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او يا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضيه کې يې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجيت

اصوليانو پر دې اتفاق کړی چې د يوو صحابی مـذهب پـر بـل صـحابي حجـت نـه ګڼـل کيږي. همدا راز اصوليانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهـل کتـابو څخه پـه روايت کولو مشهور نه وو نو په غير اجتهادي مسايلو کې يې نظر حجت او دليـل دی. پـه همدې توګه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نـورو اصـحابو ورسـره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کـې سـره اخـتلاف کـړی وي نو علما پدې اړه بيا جلا نظرونه لري چې مهم يې دوه نظره دي:

لومړی: امام ابوحنيفه، امام مالك او په يوو روايت کې امام احمـد او نـور پـدې نظـر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.

دويم: امام شافعي، په يوو روايت کې احمد، له حنفی فقهاوو څخه کرخي او نور پـه دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجيت يوو قوي دليل ته اړتيا لري او دلته قوي دليل نشته.

پوښتنې:

۱- د حنفيانو او شافعيانو له نظره د يوو مثال په ترڅ کې استحسان تعريف کړئ.

۲- د اصوليانو او محدثينو له نظره صحابي چا ته ويل کيږي؟

۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظريات په هراړخيز ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور دېرشم لوست

اختلافي دلايل (۲)

دريم: مرسله مصالح

د مرسله مصالحو تعريف

« **المصلحة**» په لغت کې ګټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « **المرسلة**» پرېښودل شوي ته وايي.

د اصوليانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو ګټو او مصلحتونو ته وايي چې شريعت نه معتبر ګڼلي وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله يا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو يا نه کولو يې شرعي دليل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پيسو چاپول او د قرآن کريم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دی.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل معتبر ګڼلي وي، لکه په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کريم دې آيت معتبر ګڼلی دی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل بې اعتباره ګڼلي وي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کريم دې آيت بې اعتباره ګڼلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي يا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتيا او يوځای والي ته وايي.

د اصوليانو په اصطلاح کې د يوو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دليل پيدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بيا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کيږي. همدا راز که له يوو مجتهد نه د يوو عمل په اړه پوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي، خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو یا نه کولو په اړه کوم شـرعي دلیـل پیدا نه کړي نو په رواوالي به يې حکم کوي. ځکه چې اصل په شـیانو کـې اباحـت دی. الله ﷻ لومړی ټول شیان مباح پیدا کړي او ددې خبرې دلیل د قـرآن کـریم دا آیـت دی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب یا سرچپه استصحاب: دې ته وایي چې یو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وګڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخیستونکی او اجاره ورکوونکی د تېرې شوې زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نـه وي، نـو ژرنـده بـه وکتـل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وي، نو پخوانی وخت به په اوسني وخت قیاس شـي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کې اوبه نـه وې نو په تېره شوې زمانه کـې بـه هـم د اوبـو پـه نـشتوالي حکـم وشـی، دې تـه سـرچپه استصحاب وايي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستی وسیله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعریف: عرف په لغت کې آشنا او ښېګڼې ته ویل کیږي.

عرف په اصطلاح کې هغې وینا، عمل او یا پرېښودلو ته وايي چې خلکو ښه ګڼلی وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ویل کیږي.

د عملي عرف مثال هغه خرڅول او اخیستل دي چې له وینا کولو پرته په چوپه خولـه تـر سره کیږي.

د قولي عرف مثال د «ولد» ټکی دی چې له جینکو پرته یوازې هلکانو ته کارول کیږي، په داسې حال کې چې دا ټکی دواړو ته شامل دی. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوښه نه وايي حال دا چې کب هم یو ډول غوښه ده.

عرف داسې یوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه ګڼلو کې يې د ټولنې عام او خـاص خلك لاس لري، خو اجماع بیا هغه څه دي چې یوازې مجتهدین پرې اتفاق کوي او پـه رامنځته کولو کې يې عام خلك کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دی: صحیح عرف او فاسد عرف.

صحیح عرف: صحیح عرف هغه ته ویل کیږي چې د کوم شرعي دلیـل مخـالف نـه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استـصناع عقـد یـا مهـر پـه مؤجـل او معجـل ډولونو وېشل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ویل کیږي چې حلال حرام کړي او یا حرام حلال کړي، لکه په غمونو او ښادیو کې یو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوارۍ کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعي حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضي باید د پرېکړې پر مهال عرف له پامه ونه غورځوي.

عرف د زماني په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زماني تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شوی چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاګردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې کله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهبه لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه یادیږي.

امام مالک بیا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل پر بنسټ بنا کړي.

د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روا نه دي. ځکه چې فاسد عرف د شرعي دلیل سره ټکر لري.

پوښتنې

۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعریف له یوو مثال سره بیان کړئ.

۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.

۳- د یوو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعریف روښانه کړئ.

۴- سرچپه یا مقلوب استصحاب تعریف او مثال یې بیان کړئ.

۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم وواياست چې استصحاب د شرعي دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟

۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قول او عمل پر بنسټ یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.

۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

له نصوصو څخه د استدلال طريقې

قرآن كريم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. موږ هغه وخت پـه سـمه او بـشپړه توګـه د قرآن او سنت په حكمونو پوهېدلای شو چـې د عربـې ژبـې پـه اصـولو او د اسـتدلال پـه طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناګانو او دلالتونو په اړه پراخې پلټنې كړې. ددې پلټنو پر بنسټ يې داسـې قواعـد او اصـول رامنځتـه كـړي چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه كېدای شي.

په دې لوستونو كې به په همدې قواعدو بحث وكړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت كې يوازې او ځانګړي ته وايي او د اصوليانو په اصطلاح كې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته له دې چې افرادو ته يې وكتل شي، دلالـت وكړي، خاص بلل كيږي.

د تعريف تشريح: كه لفظ په يوه شخص باندې دلالت وكړي لكه احمد او يا په نوع كې په يوه فرد باندې دلالت وكړي، لكه سړی او يا په جنس كې په يوه فـرد بانـدې دلالـت وكړی، لكه انسان يا هم په ګڼو ټاكلو افرادو باندې دلالت وكړي، لكـه درې او لـس، نـو خاص بلل كيږي.

خاص لكه څنګه چې په ذواتو، لكه احمد او موټر دلالت كوي، همداسې په معناګانو لكه پوهه، صبر او ربښتينولي هم دلالت كوي.

د خاص ضد عام بلل كيږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په كفاره كې الله ﷻ فرمايي: ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [المائدة: ٨٩]

١- په دې آيت كې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعي ډول يخپله معنـا دلالـت كـوي او د زياتوالي او كموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا وركوي: څا چې غلام د آزادولو لپاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- رسول الله ﷺ فرمايي: «في أربعين شـــاة شـــاة». دې حـديث د پسونو د زكـات نـصاب څلوېښت وټاکه او دا يې هم وويل چې په څلوېښتو پسونو کـې يـو پـسه زکـات کيـږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (څلوېښت او يو) خاص دي نو هيڅ زياتوالى او کموالى پکې نشي کېداى.

خو که داسې دليل راپيدا شي چې د خاص د تأويل غوښتنه کوي نـو پـه خـاص کـې بـه تأويل کيږي، لکه حنفي فقهاوو چې ويلي: په دې حـديث کـې مقـصد پـسه او يـا د هغـه قيمت دي، نو د دواړو ورکول صحيح دي.

د خاص حکم: کله چې په يوو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپلـه معنـا دلالت کوي، مګر دا چې يو دليل د تأويل يا بلې معنا غوښتنه وکړي.

مطلق، مقيد، أمر او نهى د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دى چې په غير مقيد فرد باندې دلالت کوي، لکه سړى او مرغه.

د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقيد کېدو لپاره دليل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پـاتې کيږي. د بېلګې په ډول د الله ﷻ په دې وينـا کـې: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ [المجادلة: ۳] د رقبـه لفـظ مطلـق دى او د ايمـان قيـد پکې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آيـت ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] له امله به نوموړې مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقيده کيږي.

مقيد

مقيد هغه لفظ ته وايي چې په مقيد فرد باندې دلالت وکړي، لکه مسلمان سړى او سپين مرغه.

د مقيد حکم

مقيد چې په کوم شي دلالت کوي پـه هغـه عمـل کـول واجـب دي. د بېلګـې پـه ډول د النساء سورت پدې آيـت کـې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ [النساء:۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. پـه دې آيت ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ کې غلام د ايمان په صفت سره مقيد شوى ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کيږي او بايد چې په مقيد باندې عمل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أمر

له چا څخه د يوو کار کول غوښتل په داسې بڼه چې غوښتونکی ځان لوړ وګڼي، د اصولو په اصطلاح کې امر بلل کیږي. په دې بنسټ التماس او دعا امر نه بلل کیږي، ځکه چې التماس د دوو هم رتبه کسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لوړ رتبه شخص څخه د ټيټ رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځکه نو يو هم امر نه ګڼل کیږي.

د امر حکم

امر د خاص يو ډول دی او تر څو چې اړوونکې نښه موجوده نشي په وجوب دلالت کوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته په بېړې کولو حکم کوي.

خو که داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا څخه د امر د اړولو غوښتنه کوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه کوي، لکه د الله پاک دا وينا چې فرمايي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ۱۰] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمکه کې ګرځېدل او د حلال رزق پلټنه د الله پاک په پيرزوينه يو مباح کار دی. که چېرې دا امر د وجوب لپاره وګڼل شي، نو اباحت به په تکليف بدل شي او په آيت کې ياده شوې د الله ﷻ پيرزوينه به بې معنا پاتې شي. په حقيقت کې د پيرزوينې يادونه هغه اړوونکې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولی.

نهې

خوک له يوو کار څخه په داسې بڼه منع کول چې منع کوونکی ځان لوړ وګڼي دا منع د اصولو په اصطلاح کې نهی بلل کیږي.

د نهې حکم

کوم شی چې د نهې په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځان ساتل ترې واجب او ترسره کول يې حرام دي، ځکه چې نهې د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحريم دلالت کوي. لکه د الله ﷻ دا وينا: ﴿وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ﴾ [البقرة: ۲۲۱] چې له مشرکې ښځې سره د واده کولو په حرمت دلالت کوي. همدا راز د قرآن کريم دا آيت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ٢٢٩] له مېرمني ښځه د مهر د بېرته اخيستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرينه وموندل شي چې نهی له خپلې ټاکلې معنا (منع کول) ښځه واړوي، نو د نهی معنا له قرينې سره سم بدلون مومي، لکه د قرآن کريم دا آيت چې فرمايي: ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران:٨] په دې آيت کې نهي د دعا په معنا ده، ځکه دلته له لوړ رتبه ښځه د ټيټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټيټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعريف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په يو وخت)دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم يې په لاندې توګه تشريح کوو:

١- د کل او جميع لفظ: رسول اللهﷺ فرمايي: (كُلُكُمْ رَا عٍ وَكُلُكُمْ مَسْؤُوْلُ عَنْ رَعْيَتِهِ)

همدا راز الله پاک فرمايي: ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً﴾ [البقرة: ٢٩]

٢- هغه مفرد چې د جنس په تعريفي « الف، لام» سره معرفه شوی وي، لکه د قرآن کريم دا آيت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ٢].

٣- هغه جمع چې د جنس په تعريفي «الف ، لام» سره معرفه شوې وي، لکه د بقرة سورت دا آيت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ﴾ .

۴- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کريم په دې آيت کې: ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ٩٢] په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم﴾ [النساء: ٢٤]

۵- نکره چې د نفي په سياق کې راشي، لکه د رسول اللهﷺ دا وينا: «لا ضرر و لاضرار»[1]. په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾[البقرة: ١٥٦].

[1] أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازني عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشامليږي. که د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبقيږي. همدا رنګه فقهاء په دې هم يو دي چې که د عام ځينې افراد د کوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو يې دلالت ظني ګرځي او په بل ظني دليل يې تخصيص روا دی.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاوو اختلاف دی چې آيا قطعي دی که ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص کېدای شي او که نه؟

د حنفيانو په شمول د فقهاوو يوه ډله وايي: هغه عام چې تخصيص شوی نه وي، دلالت يې قطعي دی، نو په ظني دليل يې تخصيص روا نه دی. له همدې امله په قرآن کريم کې راغلی عام په آحادو حديثونو نه تخصيص کيږي، ځکه چې تخصيص د نسخې يو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حديثونو روا نه دی.

د شافعيانو په شمول د فقهاوو يوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دی. ځکه نو په دواړو حالتونو کې يې په ظني دليل تخصيص کول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دی. فقهاوو په يو شمېر زياتو مسألو کې اختلاف کړی. د يوې ډلې په نظر په قرآن کې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيص جايز دی.

پوښتنې:

۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعريف ووایاست او د خاص العين، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثال وړاندې کړئ.

۲- د خاص حکم بيان کړئ.

۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د يوو مثال سره روښانه کړئ.

مطلق، مقيد، امر او نهی.

۴- عام تعريف کړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بيان کړئ.

۵- د عام حکم څه دی؟ ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظريات بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ دېرشم لوست

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالېږلو یې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وایي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعریف

حکم په لغت کې منعې ته وایي او قاضي ته ځکه حاکم ویل کیږي چې خلک له ظلم څخه منع کوي.

د اصولیانو تعریف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کیږي چې له مکلفو وګړو د کوم کار کول یا نه کول غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم څیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعریف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وایي چې د یو بل پوهولو لپاره ترسره کیږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعریف څخه وځي.

د مکلفینو کړه وړه: هغه عقیده، وینا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادریږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهیږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهي په ټکو منع کول.

اباحت یا اختیار ورکول: د یوو کار کول او نه کول، یو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمایي: ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفینو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمایي: ﴿لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَـوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفینو فعل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اختيار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ [**الممتحنة**:۱۰]، په دې خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفينو ته اختيار ورکول دي.

۴- **وضعي حکم**: رسول اللهﷺ فرمايلي: **«لايرث القاتل»**[۱] د پيغمبر عليه السلام دا حديث چې په حقيقت کې د الله ﷻ له خوا وحې ده، د قتل په هکله دی. په دې حديث کې د مورث قتلول له ميراث څخه د محروميت مانع ټاکل شوی دی، او مانع ټاکل وضعی حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول يا نه کول ورڅخه غواړي، يا يې مباح کوي، يا کوم شيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

په لومړي مثال ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ کې د اصوليانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر يې وجوب دی. همدا راز په دويم مثال کې حکم د ملنډو وهلو منع کول دي چې اثر يې حرمت دی. په دريم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر يې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له ميراث څخه د محروميت سبب ګرځول دي چې اثر يې له ميراث څخه عملا محرومېدل دي.

يادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقيمه توګه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قياس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر ګڼل کېږي، ځکه د سنتو، اجماع او قياس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقيقت کې حاکم يوازې الله تعالی دی. او موږ سنت، اجماع او قياس ځکه منو چې الله ﷻ يې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسيله ثابتيږي له قرآن څخه سرچينه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:

تکليفي حکمونه او وضعي حکمونه.

---

(۱) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي ـ بيروت) ج٤ ص ٤٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلیفي حکم

د تکلیفي حکم تعریف: تکلیفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، یا یې مباح کوي.

د تکلیفي حکم ډولونه

د تکلیفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علما وایي چې تکلیفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

حنفیان په دې نظر دي چې تکلیفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزیهي مکروه، تحریمي مکروه او حرام.

اوس به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعریف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وایي: وجب الحایط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وایي چې کوونکی یې د ثواب او پرېښودونکی یې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه یوه معنا او یو حکم لري.

حنفیان دلیل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپیر کوي. که چېرې دلیل ظني وي، لکه د قرباني ثبوت چې په آحاد حدیث شوی، نو فعل واجب ګڼل کېږي او که چېرې دلیل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضیت چې په قرآني آیتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګڼل کېږي. ددې توپیر په اساس د حنفیانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټيټه درجه لري. له همدې امله د واجبو د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر ګڼل کېږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه ګڼل کېږي.

پوښتنې:

۱- د فقهاوو او اصولیانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ.

۲- د جمهورو او حنفیانو له نظره د تکلیفي حکم تعریف او ډولونه بیان کړئ.

۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعریف بیان او د حنفیانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپیر روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۲)

مندوب

د مندوب تعریف: ندب په لغت کې د یوو مهم کار لپاره بللو ته وايي.

مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې کوونکي ته یې ثواب شته، خو پرېښودونکی ته یې عقاب نشته. د مندوب ځینې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو یې بنده ملامت ګڼل کیږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضیلت هم ویل کیږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ویل کیږي چې کول یې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دي. سنت مؤکد هغه عمل ته ویل کیږي چې رسول الله ﷺ وربانديې همیشه والی کړي وي او ډېر لږ یې پرېښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته سنت چې پرېښودونکی یې ملامت ګڼل کیږي.

په دې پسې د غیرمؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي، خو دوام یې وربانديې نه وي کړي، لکه د مازیګر له لمانځه مخکې څلور رکعته نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضیلت، ادب او زوایدو سنتو په نامه یادیږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پیغمبر علیه السلام د عاداتو او هغو کارونو پیروي کول چې له هغه مبارک شخصه د یوو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه یې په خوراک، څښاک او ویده کېدو کې د رسول الله ﷺ پیروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعریف

مکروه په لغت کې بد ګڼل شوي ته وايي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته یې ثواب شته، خو کوونکي یې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفیانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنزیهي مکروه: هغه مکروه ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب وي او کوونکي ته يې سزا نه وي، لکه د جمهورو د تعريف په څېر.

د بېلګې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزیهي مکروه دي ځکه چې د ابوسعيد خدريﷺ په روايت کې رسول اللهﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع کړي[1].

تحريمي مکروه: تحريمي مکروه هغې عمل ته ويـل کيـږي چې پـه ظنـي دليـل ورڅخـه خلك منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مکروه د واجب په مقابل کې قرار لـري. لـه حـرام څخـه پـه ټيټـه درجه کې راځي او منکر يې نه کافر کيږي.

مثال يې د چا په بيعې باندې بيع کول او د چا په خطبې (مرکـې) بانـدې مرکـه کـول دي ځکه چې رسول اللهﷺ فرمـايي: «ولا يبيع الرجل على بيع أخيه ولا يخطب على خطبة أخيه»[2] دا حديث خبر واحد دی نو ظني دليل دی.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت کې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح کې هغه عمل ته ويـل کيـږي چې پرېښودونکي ته يې ثواب او کوونکی يې د سـزا وړ ګرځـي. حنفيـانو هـم د حرامـو تعريف همداسې کړی، خو يو شرط يې ورزيات کړی او هغه دا چې حرام بـه پـه قطعـي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لکه د شرك حراموالی، د زنا، سود او نورو حراموالی.

وضعي حکم

د وضعي حکم تعريف

د الله پاك خطاب چې يو شی د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دادی چې الله پاك موږ تـه حکمونـه راليږلـي او د حکـم د ثبـوت لپـاره يـې دلايل ټاکلي. د بېلګې په ډول يو حکم د خپل سبب په پيدا کيـدو، د شـرطونو پـه پـوره

---

(١)أخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (٢٠٢٥).

(٢) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (٢٠٣٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پيدا کېدو له منځه ځي.

دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوي. دا شارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب ګڼلی، د لمانځه د صحت لپاره يې اودس شرط ګڼلی او د مورث وژل يې د ميراث د اخيستلو مانع ګرځولی.

وضعي حکم درېو ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کيږي، سبب نوميږي.

سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په موجود کېدو يې حکم موجوديږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.

د مثال په توګه د روژې د مياشتې په ليدل کېدو د روژې نيول واجبيږي، الله ﷻ فرمايي: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ١٨٥].

شرط

د شرط تعريف

شرط هغه شي ته ويل کيږي چې له وجود پرته يې شی نه بشپړيږي او د شي په حقيقت کې داخل هم نه وي.

شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.

د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شرط دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدة: ٦]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کيږي خو د اودس د شتون سره هرو مرو لمونځ نه موجوديږي.

مانع

د مانع تعريف:

د دوو شيانو تر منځ پردې ته مانع ويل کيږي.

مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتلای. يعنې کله کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجود شي خو د يوو مانع له امله حکم منځته نه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېلګې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کېږي پرې نه، ځکه دلته یو مـانع منځته راغلی او هغه د پلاروالی اړیکه ده، چې د قصاص مانع ګرځي.

فعالیت

د لیکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر یوو حکم ته دوه مثالونه ولیکئ:

مثال: فرض: ۱ـ په یوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دي.

۲ ـ هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول یې ورباندې فرض دي.

فرض: ۱ ـ

۲ ـ

واجب: ۱ ـ

۲ ـ

تنزیهي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

تحریمي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

حرام: ۱ ـ

۲ ـ

پوښتنې:

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بیان کړئ.

۳- د حنفیانو په وړاندې د تحریمي او تنزیهي مکروه تر منځ څه توپیر دی؟

۴- د جمهورو او حنفیانو له نظره د حرام تعریف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وایي؟ ولې ورته وضعي وایي او ډولونه یې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعریفونه د مثال سره بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دیرشم لوست

فتوا

د فتوا تعریف

د فتوا ټکی د (أفتاه فی الأمر) څخه اخیستل شوی. معنـا یـې ده: چاره ېـې ورتـه بیـان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وایي چې فقیه یې وړاندې کوي.

د فتوا اصطلاحي تعریف: یوو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دلیل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرګندولو ته فتوا وایي.

مفتي: هغه عالم ته وایي چې خلکو ته د پېښو شویو مسألو په اړه شرعي حکم بیانوي.

مستفتي: د یوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وایي.

د فتوا اهمیت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوۍ وړ منصب دی. له همدې کبله الله پـاک پـه قـرآن کریم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړې او فرمـایي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّـهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ۱۷٦]

په لومړیو کې ددې دندې ترسره کول د خواږه پیغمبر ﷺ دنده وه. هغه علیه السلام به د الله پاک له وحي سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به یـې خلکـو ته د هغوی پوښتنې ځوابولې.

مفتي د رسول الله ﷺ په مقام کې قرار لري. رسول الله ﷺ پـه دې اړه فرمـایي: «إن العلمـاء ورثة الانبیاء وإن الأنبیاء لم یورّثوا دینارا ولا درهما إنما ورَّثوا العلم»[۱]، بې شکه علماء د انبیاوو وارثان دي او انبیاوو دینار او درهم په میراث نه دی پرېښـی، بلکـې یـوازې علـم یـې پـه میراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بیانولو کې د رسول الله ﷺ استازی دی. رسـول الله ﷺ فرمـایي: «ألا لیبلغ الشاهد منکم الغائب»[۲]، خبر اوسئ! حاضر دې غایب ته (خبره) ورسوي.

---

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعى من سامع، ومسلم في كتـاب القسامة والمحاربين، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بیانوي، نو دا دنده ستر مسؤلیت هـم دی. الله د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار یې یو ډول شرک بللی. الله ﷻ فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۳]. **ژباړه:** ای محمده! دوی ته ووایه زما رب چې کـوم شیان حـرام کړي، هغه دادي: د بې حیایۍ چارې که ښکاره وي او که پټې ګناه او د حق پر خـلاف تېری او دا چې له الله سره تاسې کوم څوک شریک کړئ چې د هغه لپاره یې کوم سـند نه دی نازل کړی او دا چې د الله په نوم داسې کومه خبـره وکـړئ چـې د هغـې پـه بـاب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمایلي: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ »(۱)

چاته چې په ناپوهی فتوا ورکړل شوه ګناه یې په هغه چا ده چې فتوا یې ورکړې.

سلفو صالحینو به تل کوښښ کاوه چې د شرعي مسایلو پوښتونکي نـورو تـه ولیـږي او د سختې اړتیا پرته به یې فتوا ورکولو ته زړه نه ښه کـاوه. هغـوی بـه لـه علـم پرتـه لـه فتـوا ورکولو څخه خلک زیات وېرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لري:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ویلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلی وي او په سیمه کې بل مفتـي هـم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددې آیت پر بنسټ واجب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّـهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده ورياده کړه چې الله ورڅخه اخیستې وه چې تاسې بـه د کتـاب لارښـوونې پـه خلکـو کـې هـرو مـرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغو کتاب شاته وغورځاوو او هغه یې په لږه بیه وپلـوره، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوی یې کوي.

---

(۱) أخرجه أبوداود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ دا وينا هم ددې غوښتنه کوي: «من سئل عن علم فكتمه ألجمه الله بلجام من نار يوم القيامة»[1]، له چا څخه چې د يو علم په هکله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ کړ، نو د قيامت په ورځ به د اور په قيضه قيضه کړای شي.

۲- کله چې مفتي د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سيمه کې بل مفتي شتون ولري او هم د فتوا ورکولو اړتيا شديده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې ځواب ورکوونکی په شرعي حکم پوه نه وي، که څه هم فتوا يې له شريعت سره برابره وي. يا د فتوا ورکولو مقصد دنيوي ګټې او يا هم د نفس غوښتنه وي.

۴- که پوښتنه داسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحينو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګڼل او ويل به يې: پرې يې ږدئ تر څو پېښې شي.

۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګڼل کيږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل يې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زيات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنګه چې مفتي د الله ﷻ او رسول ﷺ حکم خلکو ته بيانوي نو بايد لاندې شرطونه پکې پوره وي:

۱- مفتي بايد مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه څوک، چې د ايمان ماتوونکی عمل يې ترسره کړی وي، د فتوا ورکولو وړ نه دی. همدا راز کوچنی، ليونی، اعتقادي فاسق، عملي او قولي فاسق د فتوا ورکولو وړ نه بلل کيږي.

۲- مفتي بايد په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعي دلايلو څخه خبر وي، د پخوانو علماوو نظريات، په دې هکله بايد ورته معلوم وي، څو د اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.

[1] أخرجه أبوداود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم،باب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- مفتي بايد د فقهې په اصولو عالم او د متفق عليها او اختلافي دلايلو او په ځانګړې ډول د قياس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتي بايد په عربي ژبه، نحو او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.

۵- مفتي بايد د اسلامي شريعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځينې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون بدلون مومي.

۶- مفتي بايد د وروړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخيز تصور ولري، څو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

پوښتنې:

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ويل کيږي؟

د فتوا د ارزښت او اهميت په اړه معلومات ورکړئ.

په بېلابېلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.

د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library